

DOMSICS MÁTYÁS
EGYHÁZLÁTOGATÁSA
(CANONICA VISITATIO)
BARANYÁBAN 1729-BEN

IRTA

MERÉNYI FERENC

1939

DUNÁNTÚL PÉCSI EGYETEMI KÖNYVKIADÓ ÉS NYOMDA R.-T. PÉCSETT

DOMSICS MÁTYÁS
EGYHÁZLÁTOGATÁSA
(CANONICA VISITATIO)
BARANYÁBAN 1729-BEN

IRTA

MERÉNYI FERENC

Méltóságos és Főszolgaleudő

Szentkirályi István püspök-kanonok
úrnak,

szereless jó Tanácsomnak

hálás tisztelettel:

Pécs, 1939. nov. 15.

M. Merényi Ferenc
kanonok

1939

A SZERZŐ KIADÁSA.

Nihil obstat.

STEPHANUS SZENTKIRÁLYI m. p.
censor.

Nr. 1708/1939.

Imprimatur

Quinque-Ecclesiis, die 19. Junii a. 1939.

FRANCISCUS m. p.
eppus.

Felelős kiadó: MERÉNYI FERENC.

A nyomdáért felelős: Wessely Károly igazgató.

ELŐSZÓ.

A külföldet járó magyar ember bizonyos lelki szomorúsággal nézi azokat a történeti emlékeket, amelyeket az egyes országok évszázadok során összegyűjtöttek és megőriztek. Ez a szomorúság nem a megmaradt kincsek fölött érzett irigységnek a megnyilatkozása, hanem önkéntelen rá gondolás arra a szomorú magyar sorsra, amely bennünket kelet-nyugat ütközőpontjába állított és évszázados kultúránkat rövidebb hosszabb idő alatt sokszor nyomtalanul eltüntette.

Olaszország több évezredes kultúrája mérhetetlen kincseket tud felmutatni az idegen előtt, Németország, Franciaország, Spanyolország, sőt még a körülöttünk lévő államok is, különösen az északiak a történeti emlékek egész sorozatát őrizték meg sokszor sértetlen állapotban. Bennünket azonban a tatárdúlás, majd pedig a török pusztítás félévezredes kultúrától fosztott meg és a százötven évig tartó török dúlás nemcsak falvakat, városokat tüntetett el a föld színéről, de ugyanakkor földig rombolt templomokat, kastélyokat, nemesi kúriákat, semmisített meg levéltárakat, történelmi feljegyzéseket, iratokat és amit évszázadokon át hangyasorgalommal összegyűjtöttek és megőriztek Szent István, Nagy Lajos, Mátyás király korából, azokat a pogány törökök, ha nem is tervszerűen, de bizonyos fanatikus gyűlölettel pusztították el.

Ezt a törökдúlást elsősorban Baranya vármegye és így a pécsi egyházmegye érezte meg, hiszen ez az út volt kezdetétől fogva a legjobb felvonulási terület a török számára észak felé. A Száva és a Dráva nem nyújtott nagy átkelési nehézségeket és így a török sereg szívesen választotta a Duna jobb partján felvezető utat Buda felé, sőt Bécs felé is és a felvonulás nyomában járó pusztításról csak a történeti feljegyzések tanuskodnak.

A török kiűzése után új hazát kellett építeni a magyarságnak a Duna—Tisza-közén, a Dunántúlon és a Tiszántúlon is és azért olyan üresek most városaink, templomaink, váraink a „hódolt területeken“, mert ezek története valósággal a XVIII. századtól kezdődik. Történezeink hangyaszorgalommal gyűjtögetik most a történeti emlékeket, feljegyzéseket, írásokat, sírköveket és a török idők óta megindult kultúra mindenkor becses hagyománya lesz a magyarságnak.

Ilyen emlékgyűjtés akar lenni ez a dolgozat is, amelynek célja megismertetni Pécs egyházmegye történetének baranyai részletét a törökök kiűzésétől az 1729-es év határvonaláig. Egykorú feljegyzések, történelmi dolgozatok, ismeretlen levelek, kiadatlan kánoni látogatások jegyzőkönyvei szolgáltatják az anyagot tanulmányomhoz.¹ Elsősorban Domsics Mátyás pécsi kanonok egyházlátogatását dolgoztam föl és az előzményeket csak annyiban ismertetem, amennyiben megvilágítják Domsics vizitációját.

Munkám kezdetén mélyszégyen hálával és tisztelettel köszönöm meg egykori tanáromnak Szentkirályi István prelátus-kanonok, nyug. pécsi teológiai tanár úrnak szíves útbaigazításait, amelyekkel segítségemre volt az adatok összeállításában és a mű elrendezésében. Évtizedes kutatásai sok elrejtett történeti emléket, értékes forrást hoztak napvilágra a pécsi Káptalani és Püspöki Levéltárakból és sokak munkáját fogja még megkönnyíteni, gyakran lehetővé tenni, akik Pécs város és a pécsi egyházmegye történeti multjában akarnak búvárkodni.

¹ A forrásmunkákat és az irodalmi vonatkozást a könyvem végén foglalom össze.

Baranya a török kiűzése után.

I. Lipót császár hadseregének¹ és a hozzája csatlakozott keresztény fejedelmeknek az ereje 1686 szeptember 2.-án Buda várát visszahódította a töröktől és Bádeni Lajos őrgróf azonnal Pécs felé indult. Útközben visszafoglalta Simon-tornyát, Kaposvárt, majd a hozzája csatlakozott Scherffenberg Frigyes csapataival, körülbelül tizenháromezer katonával október 14.-én Pécs falai alá érkezett.

Buonviri pápai követ² előadásából tudjuk, hogy a várat a vízvezeték elvágásával és a várban lévő víztartók szétrobantásával kényszerítették megadásra, mert az ostromlottaknak elfogyott az ivóvizük. A sokat szenvedett, elpusztított, felégett és a töröktől rombadöntött város végre tehát visszatérhetett a keresztények kezébe.

Pécs elfoglalása után Lajos őrgróf Siklós felé igyekezett és a város legfőbb parancsnokságát Tüngen Károly József generálisra bízta.

A 143 éves rabságból felszabadult város most sürgősen igyekezett régi ékességét visszaállítani, keresztény életét megújítani. A hivatalos hatalom hozzáfogott a meghódolt tartomány szervezéséhez, összeírásához. Az összeírást 1687-ben Nagy György László a csáktornyai javak kamarai kormányzója végezte és melléje rendelték Vincens Keresztély kamarai tisztet segítő társnak. Először Pécs városát, majd a vidéket írták össze.³

A hivatalos összeírást csak akkor tudjuk igazán értékelni, ha ismerjük Baranyának a török hódoltság kezdetén lévő állapotát és későbbi történetét. Közvetlen a török hódolt-

¹ Brüstle: Recensio. I. köt. 15. old.

² Németh Béla: Baranya multja és jelene. 481. old. s köv.

³ Babics András dr.: A kamarai igazgatás Pécs városában 1686—1703. 12. old.

ság előtt Ferdinánd 1542-ben többek között összeíratta Baranyát is, hogy az ország védekezésére felajánlott segílyt rendszeresen összegyűjthessék. Ez az egyedüli összeírás, amelyet Baranyáról bírnak, mert a János király alatti összeírások a királlyal együtt elvesztek. Ez az összeírás elég hű képet ad Baranyáról. Igaz, hogy régi nagysága meglehetősen megkisebbedett, hiszen elvesztek a drávántúli részek, hasonlóképpen a Duna melletti útvonal Dárda, Baranyavár, Mohács és Szekcső vidékével, mert török fennhatóság alá kerültek és így fel sem vették az összeírásba. Pécsvárad vidéke szerepel ugyan az összeírásban, de akkor már ez is török uralom alatt volt. A megkisebbedett Baranyában ezek szerint a királyi összeírás 279 községet jegyzett fel. Ezek a községek a régebbi századok okmányaiiban is előfordulnak, de lakosaik most őrjási módon megfogyatkoztak, mert egy-egy községben alig volt tíz-tizenöt ház.⁴

Mivel az alsópapság is hozzájárult a hadi adóhoz, így a jegyzékből megállapítható a plébániák száma is. Ezek szerint volt 69 plébánia, közülük Bicsérd esperesség, míg Szent-Jakab és Zsibót Somogy megyében voltak, de ezek is ebben az időben Baranyához tartoztak. Göröcsöny, Babarcz-szöllös, Helesfa, N.-Szent-Erzsébet, Nagy-Vágy és K.-Szöllös falvakban egy-két segédlelkész is volt.

1557-ben újabb összeírással találkozunk, amikor 51 faluban volt katolikus pap.⁵

A száznegyvenhárom esztendőös török hódoltság, ha nem is tervszerűen, de mégis vallási fanatizmussal üldözte a kereszténységet és elsősorban a papok működését tette lehetetlenné, hogy így a pástortól megfosztott nyáj elveszítse hitét. A török hódoltság a magyarság nemzeti érzését, gondolkodását egyáltalán nem bántotta, sőt a vármegyék további működése a magyarság hazafias érzését állandóan megőrizte és ebben a tekintetben a hódoltság nem végzett nagy pusztítást.⁶ Annál inkább mutatta meg lépten-nyomon gyűlöletét és megvetését a kereszténység iránt. Az eretnekségek közül csak az unitárius vallásnak (arianizmus) kedvezett, mert

⁴ Németh Béla: Baranya múltja és jelenje. 410. old.

⁵ Koller: Historia episcopatus Qu. Eccl.-sis. tom. V.

⁶ Hóman—Szekfü: Magyar történet V. k.

ebben bizonyos közeledést látott a mohamedánizmushoz.⁷ Így az unitáriusok lassanként befészkeltek magukat Baranyába és Pécs közvetlen környéke, sőt maga Pécs is unitárius volt 1630 óta 1686-ig.⁸

A török uralom alatt a magyarsággal kegyetlenül bántak és amit csak lehetett, elraboltak tőle. Így történt, hogy a nép sokszor barmaival együtt az erdőségekbe menekült, a föld alatt laktak és állandó házakat nem is építettek, hanem az ősember példájára barlangokban húzódtak meg, amint ezt Gyűd lakóiról is említik.

Bádeni Lajos őrnagy Pécs ostromára jövet hadi jelentésében ezt írja Gerencséről⁹ (elpusztult község Barcs és Sellye között): „E vidéken semmi termést sem lehet kapni, mert a horvátok, őrvidekiek s talán a tatárok annyira elpusztították, hogy ezt Felsőgednek le sem írhatom. Térképek szerint azelőtt sok falu lehetett e vidéken, de alázattal csak azt jelenthetem, hogy én eddig semmit sem találtam mást, mint magas fűvel benőtt, égett falut, ha azonban beljebb lakott falut találhatok, úgy azok fenntartásáról mindenképp gondoskodni fogok.“

A Nagy László és Vincens Keresztély-féle összeírás nem sikerült teljes mértékben, mert a munkát Vincens végezte, aki nem tudott magyarul, sem horvátul és így a néppel nem tudta magát megértetni, sőt a nép félt tőle és el is menekült előle.

1696-ból van egy másik összeírás, amelyet Csanaki Mihály veszprémi apát-kanonok és Szigszí kanonok végeztek. Eszerint Baranyában 273 községet találtak, de számadásuk végén mégis csak 254 községről beszélnek, ami meg is felel a valóságnak.

A községek lakossága nagyon gyér. Így például Pécssett 180, Siklóson 115, Dárdán 75, Pécsváradon 19, Nádason 23, Vörösmartonban 20, Pellérdén 14 család van. Az egész megyében 2554 család él és ezek összesen 6886 hold földet és 4430

⁷ Brüstle: I. k. 15. old.

⁸ Babics: Radanay Mátyás pécsi püspök kinevezése. Brüstle: I. m. I. köt.

⁹ Németh B. i. m. 498. old.

kapa szőlőt művelnek meg. A török hódítás előtt Baranyában átlag kétkilométerenként álltak egymás közelében a falvak, a török kiűzése után pedig óriási erdőségek borították a megyét.¹⁰

A katonaság állandó felvonulása és a velejáró elszállásolás és egyéb adók fizetése miatt, nemkülönben a bizonytalan helyzetre való tekintettel igen sokan hagyják el Baranyát és menekülnek a Duna-Tisza-közére, vagy pedig más vidékekre. Mindenütt nagy a szegénység, nyomorúság és lelki bizonytalanság. Érthető, hogy ilyen viszonyok között nemigen jöttek idegenből papok sem és Radanay Ignác Mátyás püspök a kezdet-kezdetén szerzetesekkel oldja meg a lelkipásztorok nehéz feladatait és tisztítja meg a várost a tévedésektől és eretnekektől. Radanay egyedül négyezer eretneket térített meg és alatta egymás után jöttek be a szerzetesek Pécsre. Így 1687-ben a ferencesek, 1694-ben nagyobb számban a jezsuiták, akik már a török megszállás alatt is itt dolgoztak, 1694-ben a pálosok, 1698-ban a kapucinusok, 1702-ben a szent Ágoston remete atyái, miután már 1690-ben a domonkosok is megjelentek Pécsen. A vidékre elsősorban a jezsuiták, a pálosok és a domonkosok jártak ki és végeztek lelkipásztori munkát.¹¹

Az 1714-i pécsi zsinat.

Radanay halála után (1705) a pécsi püspökségben alig találunk tíz plébániát Pécs városán kívül.

A török pusztítást betetőzték a kuruc-labanc háború dúlásai, nemkülönben a rációk 1704-i pécsi betörése¹² és kegyetlen pusztítása. Valósággal nem maradt kő kövön Pécs városában és nemcsak emberi életben tettek mérhetetlen

¹⁰ Németh Béla i. m. 499. old.

¹¹ Brüsztle: I. köt. 16. old.

¹² Brüsztle: I. k. 30. old. s köv. P. Koller Ferenc jezsuita levelei Voglmayer Ferenc provinciálshoz 1704. márc. 30. és ápr. 28-ról Szigethen kelteve. — Hodinka Antal: Négy egykorú jelentés az 1704-i pécsi rácz dúlásról.

károkat és üldözték a megmaradottakat erdőkbe, barlangokba, hanem templomokat, kolostorokat gyújtottak fel és minden elmozdítható értékes javat magukkal vittek. Mindenütt a pusztulás és elhagyatottság nyomai voltak láthatók és ilyen környezetben természetesen megfogytakozott a lakosság hite is, elveszett a reménye és felülről kellett jönni a megújítás kezdeményező munkájának.

Ilyen körülmények között jelent meg Nesselrode Vilmos pécsi püspök körlevele,¹³ amelyben egyházmegyei zsinatra hívja össze papjait. „Mivel a pécsi egyházmegyénkben — írja körlevele elején — az idők különböző jogtalanságai miatt nemcsak az egyedül üdvözítő katolikus hit kultuszában és a részben lerombolt templomok megújításában, méginkább a plébániák köteles adminisztrációjában és a lelkek gondozásában, valamint a plébánosok szükséges ellátásában annyi pusztulást és zavart látunk, hogy mindezekről törvény és mód szerint kell gondoskodnunk.“ A Szentlélek Ürsten segítségét kéri a püspök ehhez a nagy munkához és elrendeli, hogy minden plébános és lekipásztor, valamint licentiatus, aki egyházmegyéjében működik, március 15-án a püspöki palotába jöjjön el és erre nemcsak meghívja őket, de meg is parancsolja megjelenésüket. Ezért ezt a körlevelet minden plébános átolvasás után juttassa el a szomszéd plébániához, előbb azonban nevét és a dátumot írja alá, hogy így a körlevél arra a helyre, ahonnan kiindult, végül visszatérjen.

A zsinatról készült feljegyzés¹⁴ értékes adat az utókor számára, mert ebből világosan kitűnik, hány papja, plébánosa, licentiatusa volt a pécsi püspöknek, hány plébánián működtek papok és hol voltak elpusztult templomok, amelyek megújításra szorultak. A feljegyzés részletesen felsorolja, kik voltak jelen a zsinaton, de azt is elmondja, hogy kik maradtak távol, milyen plébániáról és milyen állapotban van a plébániájuk. Mivel a későbbi állapotok megrajzolásához szükségünk van az 1714. évi pécsi zsinat adataira is, azért

¹³ Pécsi Kápt. Levéltár: Fasc. LXIV. N° 14. Pars prima. — Lásd: Adattár. — Koller Josephus: Historia Episcopatus Qu. Eccl.-sis. VII. köt. 220. old. s köv.

¹⁴ Péterffy Carolus: Sacra concilia. II. 415—416. old. Koller J.: I. m.

a megjelenteket, nemkülönben a plébániák és filiálisok neveit és adatait a maga egészében itt közöljük.

A zsinaton jelen voltak a következők:

Kazo István belgrádi választott püspök, teológiai doktor, királyi tanácsos, a székeskáptalan nagyprépost-kanonokja, az Üdvözítőről nevezett kapornoki apát.

Kapucsy György, Szent Benedekről nevezett kaposfői prépost, székesegyházi kántor-kanonok és pécsi városi plébános.

Glavinich de Glamocza Sebestyén, Szent Benedekről nevezett kaposi prépost, székesegyházi örkanonok, Tolna vármegye főesperese.

Antonelli Bertalan székesegyházi kanonok-dékán.

A szerzetes rendekből (a pécsi rendházakból) jelen voltak:

P. Cserkó István S. J. házfőnök.

P. Sedelmar Miksa ferences gvardián.

P. Raiser Simon pálos házfőnök.

Hatzinger Vince domonkos atya.

P. Schmauzler Herman ágostonrendi remete.

P. Valerianus kapucinus atya.

Az egyházmegye plébánosai közül megjelentek:

Zehentner Károly József báró, Szent Mártonról nevezett vaskai apát, szigeti plébános.

Morvay István József, a Szent Margitról nevezett templom plébánosa Pellérdén.

Stupi György, Sarlós Boldogasszonyról nevezett templom plébánosa Pincehelyről. Filiálisai: Ozora, Szent Margit szűz és vértanú leomlott templomával.

Kriczmarics György, Szent Katalin szűz és vértanú templomának plébánosa Cátolban (Kátoly). A templom teteje rossz állapotban van. Filiálisai: Szt. Örsébeth, templomát ebben az évben fosztották meg malmától, melyet Pécsváradhoz csatoltak és amelyből a helyi plébánosnak jövedelme volt. Gyula is ehhez a plébániához tartozott. Kémed, Szent Miklós tiszteletére szentelt templommal, teljesen leomolva. Szúrgó, Szent Lőrinc vértanú templomával, ennek a templomnak nincs teteje. Ugyancsak Belvárd felé van egy Szent György-

ról nevezett templom, romokban. Filiálisai még Helonda és Kikos, templom nélkül.

Rosgó-Óvári András, a Szent Mártonról nevezett templom plébánosa Vásárosdombón. Filiálisai: Jágónak, Szekesű, Csikós, Tötös. Ez utóbbinak van egy elhanyagolt temploma, amit könnyen meg lehetne javítani; a templom címe ismeretlen. Van egy templom Háb nevű elhagyott területen. Vásnok filiálisban is van templom Kisboldogasszony tiszteletére. Ide tartozik még: Tarrós, Egerszeg és Varga, amely utóbbinak temploma Szent Mihály arkangyal tiszteletére épült, ma tető és padló nélkül. Ide tartoznak Hernyák, Meződ és Sásd, ez utóbbinak Szent Erzsébet tiszteletére épült temploma romokban van. Ugyancsak Vásár romokban lévő templomával és a hozzátartozó falvakkal: Tékes, Görényes és Nagy-Ágh. Filiálisai még Dombóvár, ahol Szent László tiszteletére van kápolna, teljesen elhanyagolt állapotban. Nyerges: elhagyott hely, ahol Szent Bertalan tiszteletére volt templom, de ma majdnem egészen leromlott állapotban. Egyik elhagyott helyen lévő leomlott kápolna állítólag Szent Ilona tiszteletére volt szentelve.

Seres Márton, a Mindenszentekről nevezett templom plébánosa Mindszenten. Filiálisai és templomai: Egyházbél, tetőnélküli temploma könnyen megjavítható; a torony ép állapotban, de hogy a templomot kinek a tiszteletére szentelték, nem tudjuk. Bislicza, egykor Simon és Júdás apostolok tiszteletére szentelt templommal, teljesen lerombolva és a köveit — amint mondják — a törökök Szigetre szállították. Hagymás, ahol a Szent Imre magyar herceg tiszteletére szentelt templom most alapjában (funditus destructa) lerombolt állapotban. Szent-Katalin, Szent Katalin szűz és vértanú tiszteletére épült templommal, amelynek ma csak romjai látszanak. Szent-György, Szent György vértanú tiszteletére szentelt templommal. Ide tartoznak még a következő filiálisok: Gyenő, Gyümölcsön, Tornas, Farkasfa, Bakócza, Bodolya, Szatina, amelyeknek templomai azonban mind elpusztultak.

Györicz Mihály, a Sarlós Boldogasszonyról nevezett templom plébánosa Eger-Ághon. Filiálisai: Szemely, temploma ma alapjában lerombolva; hogy kinek a tiszteletére

épült, nem tudjuk. Udvard, leromlott és ismeretlen templommal, mint az előbbi; Kis-Kozár, romokban lévő templommal, mely még megjavítható lenne, de nem tudjuk, kinek a tiszteletére épült. Lothárd, romokban heverő templommal; kinek a tiszteletére: ismeretlen. Birján, egykor Szent László magyar király tiszteletére szentelt pálos temploma ma romokban. Magyar-Saáros ugyancsak romokban lévő templommal.

Kovacsics Pál, a Szent Mártonról nevezett templom plébánosa Szalánthán. Filiálisai: Málom, Szent József tiszteletére épült templommal; Kesző, tetőnélküli templommal (tecto destituta); Pogány, ismeretlen című templommal, tető nélkül; Kökény, Szilvás, Bosta, Szőkés, templom nélkül. Ugyancsak Némethi, amely régebben mint filiális ide tartozott.

Csepéncsy Sebestyén József, Kis-Boldogasszonyról nevezett templom plébánosa Geresenben. (Görcsöny). Filiálisai: Regeny és Kisdér, mindkettő templom nélkül, de egykor volt templomuk. Ovezárd, templom nélkül; Baksa, ahol egykor volt unitárius delubrum vagy phanum (imaház). Thésény, templom nélkül. A nevezett plébános adminisztrálja még a következő helyeket: Tengerin, Babars, Szőlős, Bodony.

P. Lugánovics Mihály, ferences szerzetes Simontornyáról.

Verbőczy János, domonkosrendi szerzetes, a Szent Miklósról nevezett templom plébánosa Hosszúhetinből. Filiálisai: Somogy, ahol van templom Szent György tiszteletére. Hird, a Szentháromság tiszteletére épült templommal. Ide tartozik még: Vasas és Komló falu, Szent István magyar király tiszteletére épült, de romokban lévő templommal; Martonfa egykor a hirdi templomhoz tartozott.

Spoljanics Sebestyén Fábián, új plébános Beremen-en. Filiálisai: Petárd, Kassad, Nagyalu, Bolmán és Harsány.

Jelen voltak a következő licentiatús plébánosok:

Vácsi István, a szent Angyalokról nevezett templom licentiatús plébánosa¹⁷ Széken. Filiálisai: Barátur, ahol van templom Szent Miklós tiszteletére, de romokban; Liget, Szent

¹⁵ Koller Josephus: Historia eppatus Qu. Eccl.-sis. VII. 225—229. old.

¹⁶ Kápt. Levéltár: Fasc. LXIV: 14. Pars prima.

¹⁷ „honorandus plebanus licentiatús.”

Imre magyar herceg tiszteletére épült temploma romokban. Pelecske, Szent Péter és Pál apostolok tiszteletére szentelt templommal, a teteje hiányzik.

Horváth János licentiatús plébános Konyból Koppány közelében. Temploma romokban egészen az alapokig. Az istentiszteleteket erre a célra rendelt magánházban végzik.

Tapolesai Pál Jánosiból. Temploma romokban, az istentiszteleteket magánházban végzik. Ez a falu közel van Pinczehelyhez.

Szabolcsi György, a szeplőtelen fogantatásról nevezett Szűz Mária templomnak licentiatusa. Filiálisai: Szilágy, ahol van templom a Szent Kereszt feltalálásának tiszteletére. Berekál, Szent Márton tiszteletére épült templommal, romokban.

Egervári Mihály, Szent Péter és Pál apostolokról nevezett templom licentiatusa Simonban. Filiálisai: Bánfa, Szent Márton tiszteletére épült templommal; Kacsota; Szent Dienes vagy Szent Dénes: ez a falu máshová költözött át, ahol nincs templom.

Berényi István, a Gyertyaszentelő Boldogasszonyról nevezett templom licentiatusa Szakály-ban. Filiálisai: Kovács-Széna, ahol a Szent Erzsébet tiszteletére épült templom teljesen romokban van. Rákos: Bános, Szent Imre herceg tiszteletére épült templommal, ugyancsak romokban. Ez a falu is megváltoztatta helyét és máshová költözött át.

Kővári János (Gondos) tanító Aranyosról, ahol kápolna van, vagy inkább fából készült imaház (phanum). 1638 óta arianus templom volt, most Szent László tiszteletére szentelték. Filiálisai: Pásdan, Gadán és Sötz, melynek a temploma teljesen romokban fekszik.

Tárol lévő plébánosok:

Keszthelyi János, Sarlós Boldogasszonyról nevezett templom plébánosa Kővágószőlősen. Filiálisai: Cserkút, Keresztelő Szent János templomával, tető nélkül; Tötös, Szent Miklós templomával; Bakony és Boda, tető nélküli templomokkal.

Kazó András, a Szent István magyar királyról nevezett templom plébánosa Szent-Királyról. Filiálisai: Bicsérd, Aszsziszi Szent Ferenc templomával; Szent-István, valamint

Szent Gál, romokban lévő templomokkal; Bugasd, Gerdi, Varjas, Velin mind templom nélkül, de mind Szent-Királyhoz tartozó filiálisok, ahol a temetőik is vannak. Adminisztrálja még Kisasszonyfa plébániát, ahol van egy szalmával befödött templom (unitárius munka); ide tartozik még Gilvánfa és Ószöd.

P. Franciskánus, a Szentháromságról nevezett siklói templom plébánosa, mely egykor bencés oratorium volt és azért apátsági templom. Ezt az apátságot Nikos Ferenc győri kanonok kapta meg. Filiálisai: Gyűd, a Szent Szűz csodás szobrával és templomával. Ezt a szobrot a közelmúlt zavarások idejében Eszékre vitték át a franciskánus atyák templomába és most azok nem akarják visszaadni. Ezen a vidéken kizárólag kálvinisták vannak prédikátorral, mégis a siklói ferencesek mint katolikus templomot adminisztrálják Gyűdöt, ahová mindenünnen zarándokolnak a katolikus hívek.

Lépi Pál, a Szent Lukácsról nevezett templom plébánosa Lucson. Filiálisai: Baranyavár, templom nélkül; az istentiszteletet magánházban végzik. Ellátja még Beremendet a romokban lévő és Szent Lőrincről nevezett templommal és végül Kásádot.

Gyüresics Mátyás, Szent Péterről nevezett Isep—Szerdanevez-i templom plébánosa. A templom sövényből épült és náddal fedték be. Filiálisai: Bodollya, Szent Anna templomával, melynek nincs teteje. Ugyancsak Darás, ahol a plébános lakik, de temploma nincs. Márok, templom nélkül és Dáluk, a Kisboldogasszonyról nevezett templommal.

A mohácsi ferences atyák, akik Mohács városból adminisztrálják Versendet és Szajkot.

Mak Henrik újplébános Tevelről, Tolna megyéből, akinek azonban nincs temploma. Ez a hely elhagyott volt, de nem régen svábok jöttek ide valamilyen pappal, letelepedtek és építkeztek.

A budai ferences atya, Bosna Argentina provinciáról elnevezve, aki Földváron lakik, ahol Szűz Máriáról nevezett apátsági templom van, de romokban,

Ugyancsak ferences plébános adminisztrálja Paks várost is, amelynek egykor híres temploma ma romokban hever.

Az 1714-i zsinat feljegyzéseinek első része a kibocsátott püspöki körlevéllel, a megjelentek és távol lévők neveivel, a plébániák és filiális községeik felsorolásával foglalkozik. A második rész a zsinat munkáját összegezi.¹⁸ Tizenhárom fejezetben írja elő a plébánosok és licentiatások kötelelességeit, lelkipásztori feladatait, a szentségek kiszolgáltatására vonatkozó parancsokat. A harmadik részben három pontot szentel a plébánosok jövedelmének,¹⁹ egyet a plébániaház külső és belső felépítésének, egy fejezetet a plébánosok stólájának és négy fejezetet a licentiatások stólájának és jövedelmének. Végül egy utolsó fejezetben a tanfőnök, illetőleg a kántornak kötelelességeivel, jövedelmével és stólájával foglalkozik. Ezek a fejezetek általában az egyházi általános rendelkezéseket tartják szem előtt és ami különleges és a helyi viszonyainkra vonatkozólag figyelemreméltó, azt a licentiatásokról szóló fejezetünkben külön tárgyalás alá vesszük.

Az 1714-i egyházmegyei zsinat fontos lépés egyházmegyénk életében, mert lehetőleg pontosan felsorolja a plébániákat, plébánosokat, a fennálló és elpusztult templomokat. A zsinati kimutatás szerint egyházmegyénkben van: 25 plébánia, 144 filiális, illetve templom; 28 világi pap és szerzetes, valamint 7 licentiatus. Ez a szám azonban nem pontos, mert a szerzetesek közül csak a zsinaton megjelent atyákat említi fel a jegyzőkönyv.

A zsinat feladata lett volna elsősorban megállapítani, hol vannak plébániák, plébánosok, licentiatások és főleg előterjesztést készíteni arról, hol lehetne rombadőlt templomokat megújítani vagy felépíteni és új plébániákat szervezni.

Nesselrode püspök kívánságának és törekvésének meg is lett az eredménye, mert a huszas évek elején nyolccal szaporodott a plébániák száma és így 31 plébánia volt Baranya-

¹⁸ Radanay Mátyás pécsi püspök tervezte a zsinatot 1689-ben és ezt a tervezetet teljes egészében átvette és megtartotta utóda Nesselrod püspök. A zsinat adatait Péterffy és Koller közölték először, idézett munkáikban.

¹⁹ Kápt. Levéltár. Fasc. LXIV: 14. Pars secunda et tertia.

ban. Az ő püspöksége alatt több plébániát nem is erigáltak és a szébenyi plébánia létesítése tulajdonképen a pécsváradi apát érdeme.²⁰

Az egyház életében mindenkor rendkívül fontos szerepet játszottak az ú. n. egyházlátogatások (canonica visitatio) és zsinatok. A kánoni látogatás alkalmával megismerte a püspök egyházmegyéjét, papjait, híveit, azok lelki és testi bajait, örömeit és így tényleg a jó pásztor szerepét tölthette be nyája körében. Ezek az egyházlátogatások különben is nagy történeti értékkel bírnak, mert a fölvetett jegyzőkönyvek a személyes tapasztalat, közvetlen megismerés és pártatlan ítélet legmegbízhatóbb dokumentumai. Az egyházlátogatások eredményeit azután nagyszerűen föl lehetett használni a zsinatokon. Itt forrt ki törvény alakjában a sok egyéni tapasztalat és követelmény összesítése.²¹ Ilyen fontos egyházlátogatás történt a pécsi egyházmegyében 1721- és 1729-ben. Az elsőről csak röviden emlékezünk meg.

Egyházlátogatások Baranyában a XVIII. sz. elején.

Bohuss-Visita.

1720 október 20.-án kelt legfelsőbb királyi aláírással megerősített iratban²² Károly király Nesselrode püspök kérésére elrendelte, hogy Bohuss Imre székesegyházi kanonok a kánoni látogatást elvégezze a pécsi egyházmegyében. Egyben rendeletet adott ki, hogy őt ebben a munkájában senki meg ne zavarja vagy akadályozza, hanem megnyissák előtte a plébániákat, templomokat, kápolnákat, hogy megtekintesse azok kincseit, ruháit, mindenféle javait, a templomok jövedelmeit neki bevallják, a plébánosok és adminisztrátorok neki kötelel tiszteletet és engedelmességet mutassanak és magának Bohuss Imrénék és embereinek, mint jó keresztény hívőkhoz és királyi hűséges alattvalókhöz illik, tisztelettel, segítségvel, anyagi támogatással álljanak melléje, sőt vendégszeretettel fogadják mindenütt. Senki ez ellen cselekedni

²⁰ Németh B. i. m. 538. old.

²¹ Juhász Kálmán dr.: A licentiatusi intézmény Magyarországon. 30. old. s. köv.

²² Kápt. Levéltár: XCIX: 25.

ne merészeljen. A kéziratot aláírta Károly király és Illésházy Miklós gróf.

A Bohuss-Visitát először Haas Mihály, majd Koller József dolgozta fel és ezekből merít Brüstle. Könnyebb kezelhetőség kedvéért Brüstle munkáját idézzük tanulmányunkban.²³

Brüstle hatalmas négykötetes munkájában²⁴ a plébániák történetébe szervesen beleilleszti ennek az első tervszerű és részletekbe menő kánoni látogatásnak adatait.

1721-ben végezte el Bohuss Imre a megbízás szerinti egyházlátogatást, de nyolc év múlva újabb egyetemes kánoni látogatásra volt szükség külön Baranyában és külön Tolna megyében, hogy az állandóan fejlődő, de még mindig nagy lelki, anyagi és kulturális bajokkal küszködő egyházmegyéről pontos képet szerezzenek.

Jelen dolgozat keretében csak röviden és a körülményekhez szükséges mértékben idézzük Bohuss vizitációját, hogy annál világosabban kitűnjék az egyházmegye plébániáinak állapota 1729-ben. Tolna megyében Fonyó Sándor tamási plébános, kerületi esperes végezte a látogatást²⁵ és az ő adatait Brüstle feldolgozta „Recensio“-jában. Ugyanakkor Baranyában Domsics Mátyás pécsi kanonok folytatta le a kánoni látogatást és a hosszú és fáradtságos munkáról felvett jegyzőkönyveket Brüstle-nek nem állt módjában munkájában felhasználni. Kétszázöt esztendőig rejtőzködött ez a jegyzőkönyv-gyűjtemény a pécsi káptalan magánlevéltárában és most azzal a reménységgel bocsátjuk nyilvánosságra, hogy adatait a plébánosok és az egyházmegye életével foglalkozó historikusok megismerhessék és munkáikban felhasználhassák. Sok érdekes és a XVIII. század első felére jellemző adatot találunk Domsics vizitációjában, amely hű és pontos keresztmetszetét adja a harmincas évek lelkipásztori életé-

²³ Lásd: Irodalmi rész a könyv végén.

²⁴ A Bohuss-Visita eredeti jegyzőkönyvei nem találhatók és így csak Haas és Koller, jelen esetben pedig Brüstle műveiből idézzük. Canonica Visitatio helyett inkább a rövidebb és megszokott Visita-t használjuk munkánkban.

²⁵ Kápt. Levéltár: Fasc. CLII: 52. Az eredeti kézirat jelenleg a pécsi Püspöki Levéltárban.

nek, munkájának és a hívek magatartásának Baranya megyében.

Megjegyezzük, hogy a Domsics-féle *Visita* nem terjeszkedik ki Pécs város plébániára, nemkülönbön az exempt apátságok plébániáira sem, mert az előbbieket a püspök kivette a megbízó levelében, míg az utóbbiakat az esztergomi érsekségnek állt jogában vizitálni.

b) *Domsics-Visita.*

A Domsics-féle egyházlátogatásra Nesselrode püspök megbízólevele adta meg a kiindulást.²⁶ Nesselrode Vilmos Ferenc pécsi püspök, székesfehérvári kiváltságos prépost, szentbirodalmi gróf, császári és királyi v. b. t. t. 1729 február 23-án Bécsben kelt okmányával megbízta Domsics Mátyás pécsi kanonokot, hogy a tridentini zsinat által előírt egyházi látogatást okossága és bölcsesége szerint végezze el, mert ő, a püspök, előrehaladott kora és egyéb akadályok miatt ebben gátolva van. Ez a káni látogatás kiterjed a baranyai körzetre és különösen a lelkére köti Domsics kanonoknak, hogy a hívek és lelkipásztorok életébe becsúszott visszaéléseket, rossz szokásokat és erkölcsöket erős kézzel irtsa, gyomlálja, javítsa, a vadházasságot, káromkodást és a vegyeshatóság (mixtum forum) elé tartozó hasonló vétségeket az általános helynöknél jelentse és hasonlóképen tegyen jelentést az alapítványokról, telkekről, templomok és plébániák alakjáról, a berendezésekről és oltárokról, a nép vallásosságáról és erkölcséről, nemkülönbön hibáiról is; a plébános jövedelméről, a nép egyes panaszaról és általában mindenről, ami a lelki békének és nyugalomnak gondozására vonatkozik. Mindezekről vegyen fel írásos jegyzőkönyvet és azt terjessze a püspöki helynök elé. Ezen rendelkezésnek törvényes következmény terhe alatt ő is, a plébánosok is, a hívek is kötelesek engedelmeskedni.²⁷

A káni látogatást elrendelő püspöki irat pontos és lelkiismeretes munkát kívánt és Domsics Mátyásban meg is voltak azok a tulajdonságok, amelyek őt alkalmassá tették erre a fontos megbízatra. Érdemes lesz azért megismerni

²⁶ Kápt. Levéltár (Arch. Priv.): Fasc. LXIV: 69.

²⁷ Eredeti szöveg az „Adattár”-ban.

Domsics Mátyás életét, pályafutását és az egyházmegyében végzett munkásságát.

c) *Domsics Mátyás életrajza.*

Domsics Mátyás²⁸ 1691 augusztus 12-én született Körtvélyesen Sopron megyében és ott is keresztelték meg. 1702-ben a pozsonyi gimnáziumba került és ott két évig tanult. Ebben az időben nagy inséget és ruhátlanságot szenvedett Domsics és válságos helyzetében Pálffy János generális özvegye vette pártfogásába és látta el élelemmel és ruhával. 1707-ben a syntaxist látogatta, majd a következő évben elvégezte a poetikát és míg 1709-ben pestis és éhség dúlt az egész megyében, azalatt az előkelők várait látogatta és ott különböző jogi és gazdasági kérdésekkel foglalkozott. 1711-ben József császár és király halála után, a felkelőkkel kötött békével nyugodtabb idők következtek volna, ha a pestis meg nem rettenté az embereket és ő maga is nagy szomorúsággal volt kénytelen a tanulást abbahagyni. 1712-ben Károly király koronázása Pozsonyba vonzotta az egész birodalmat és így a tanulást ismét halogatta. Míg másoknak segítségére sietett írással és megbízások vállalásával, maga sokat elhanyagolt.

1713-ban újra pestis pusztította el a megyét és magát Ausztriát is és ebben az évben, augusztus 12-én elvesztette édesanyját. 1714-ben megkoronázták Pozsonyban Erzsébet királynőt, de nem tudott egész lélekkel örülni, mert most betegsége miatt volt kénytelen halogatni a tanulást, míg végre november 10-én a pozsonyi Szent Imre szemináriumba került és az elhanyagolt tanulást nagy erővel igyekezett pótolni. 1715 szeptember 15-én felveszi a bérmálás szentségét a négy kisebb renddel, mint esztergomi kispap Ágoston Keresztély érsek és kardinális kezéből a Mária-völgyi Szent Anna kápolnában. Október 26-án Budára jön filozófiai tanulmányok végzésére és a Széchenyi szemináriumnak lesz növendéke. Kétévi filozófiai tanulás után Nagyszombatba tér vissza a Szelepcsényi szemináriumba a teológiára. Itt a

²⁸ Aigl Pál: Historia ven. capituli Qu. Eccl-sis 1838. Koller József i. m. Brüstle: II. köt. 654. old. s. köv.

Szent Miklós templomban 1719 március 4-én subdiakonussá szenteli Ghillányi György tinnini püspök. Június 3-án diakonus, szeptember 23-án pedig áldozópap lesz és október 22-én a galántai templomban bemutatja első szentmiséjét, majd november 4-én ismét visszatér Nagyszombatba tanulmányai folytatására.

1720-ban a nógrádmegyei Szklabonya plébánosa lesz; igen jó plébániát, engedelmes népet kapott, de 1721-ben a tolnamegyei Földvárra jön plébánosnak és május 8-án szomorú szívvel mond búcsút Szklabonyának. Földváron nagyon vegyes és egymással veszekedő népet talál. Fájó szívvel vállalja ezt a cserét püspökének akaratából, mivel azonban nem tud itt eredményt elérni, lemond a plébániáról, hátat fordít egyházmegyéjének és 1726-ban a pécsi egyházmegyébe véteti fel magát; augusztus 9-én tamási plébános és kerületi esperes lesz Ireg filiálissal. Sajnos Tamásiban a veszekedős és brutális prefektussal nem tud sehogyszem kijönni, azért elhagyja a plébániát, megtartja a kerületi esperességet és Ireg filiálisban telepedik le, amit plébániává szervez Tengőd és Kánya filiálisok hozzáadásával. Nagyon szegény népe volt itt. 1727 január 10-én megkapja Esztergomból az elbocsátó iratait és 1728-ban Ireg plébániáról áthelyezik Baranyába és március elején Hosszú-Heténybe került plébánosnak. Szeptember 17-én kinevezik pécsi kanonokká, de Hetényt továbbra is megtartja, mert nincs utódja. A következő esztendőben, *1729-ben Baranya megyében a katolikus plébániák kánoni látogatását végzi el.*

1730 májusában búcsút mond hetényi híveinek és Pécsre költözik, ahol a városi plébánia vezetését látja el. 1733 július 26-án lett püspöki helynök és a következő évben lelkiismeretére hallgatva lemondott a pécsi plébániáról, mert a sok távollét és egyéb ügyek miatt nem tudta azt gondozni. 1737 májusában általános püspöki helynök, majd szeptember 14-én örkanonok lett. 1738-ban Rómában járt Cienfuegos Alvaros kardinálisnál, akinek előadta az egyházmegye állapotát.

1740-ben, 49 éves korában, október havában 14 napig tartó lázba esett és ennek következtében két esztendeig olyan gyöngye volt, hogy nem tudta többet erejét visszaszerezni.

Egyházmegyei ügyek miatt Pozsonyba kellett mennie és az egész nyarat Pozsonyban és Bécsben töltötte és csak szeptember végefelé tért vissza Pécsre. Ettől kezdve állandóan betegeskedett és ki sem mehetett házából. 1768 május 24-én halt meg 77 éves korában. A székesegyházban temették el. Ez röviden Domsics Mátyás sokat hányatott életének a rajza.

Az 1729-i egyházlátogatás végrehajtása.

Domsics Mátyás püspöke megbízó levelének vétele után elkészítette a kánoni látogatás pontjait és ez a jegyzék megmaradt a jegyzőkönyvekkel együtt. A látogatás pontjai kiterjedtek a templomra, annak külső és belső állapotára, a sekrestyére, az egyházi ruhákra, az ékszerek: kehely, paténa, cibórium stb. felsorolására, a templom díszítéseire, ú. m. képek, baldahinok, zászlók ismertetésére, azután a templom jövedelmeinek: szántóföld, szőlő, kert, pénz stb. számbavételére. Másodszor részletesen előírta a plébániai ház megvizsgálásának pontjait. Harmadszor a plébános fontos adatait (név, kor, tanultság, szolgálati idő stb.) is kikutatta. Idetartozott még a plébános nyilvános működésének (szentbeszéd, keresztény tanítás végzése és szentségek kiszolgáltatása stb.) a kivizsgálása. Végül a plébános életére és erkölcsére is figyelemmel volt a kánoni látogatás. Ezután külön pontokban sorolja fel a tanítóra, harangozóra és a népre vonatkozó kérdéseket: milyen a tanító lakása, tanítása, egyházi szolgálata, a plébános iránti engedelmissége, jövedelme, stólája? A harangozó lelkiismeretes-e, tett-e eskü, hogyan teljesíti kötelességét és mi a jövedelme? Végül a nép katolikus vallású-e, milyen anyanyelvű? megtartják-e az ünnepeket, eljárnak-e szentmisére, szentbeszédre, elvégzik-e a húsvéti szentgyónásukat, vannak-e káromkodók, megfizetik-e a járandóságot a papnak, a tanítónak és végül: hány gyónóképes hívő van?

Ebből is látható, hogy mennyire alapos munkát végzett Domsics a kánoni látogatás alkalmával és munkájának terességét, szellemi és fizikai fáradsággal járó áldozatosságát csak akkor tudjuk értékelni, ha meggondoljuk, hogy 1729 március 22-től július 13-ig, a húsvéti ünnepek megszakításával (április 4-től május 4-ig), majdnem naponként végzett lá-

togatást egy-két plébánián, vagy filiálisban. Mindenütt gondosan elkészítette a látogatásról szóló jegyzőkönyvet, emberekkel tárgyalt, tanukat hallgatott ki, panaszokat vett fel, sokszor vitás ügyeket intézett el, sőt személye és megbízatása elleni rosszindulatú támadásokat is ki kellett védenie előzől vagy levélben, ami méginkább megvilágítja vizitációs jánának horderejét.

Mindig előre értesítette a plébánosokat érkezéséről és a látogatás alkalmából berendelte a falvak megbízottait, hogy őket kihallgathassa és azok előadhassák ügyeiket.

A tavaszi látogatás területileg is egységes plébánia-csoportokat ölelt fel. Március 22-én kezdte meg látogatását Nádason, majd folytatta Cikón, Szászváron, Nagymányokon, Bikalon, Mágocson, Vásárosdombón, Mindszenten keresztül Székig és ennek a plébániának meglátogatása után szakította meg körutját és csak május 5-én folytatta a húsvéti ünnepek befejeztével, hogy egymásután sorra vegye Bogád, Egerág, Pellérd, Kővágószőlős, Szentlőrinc, Szigetvár, Vaskaszentmárton, Sumony, Kisasszonyfa, Görcsöny, Szentkirály, Szalánta, Babarcszőlős, Siklós, Beremend, Lucs, Dárda, Isip, Bodolya, Nyárad, Szekcső, Himesháza és Kátoly plébániákat, nemkülönben a hozzájuk tartozó filiális templomokat.

A Visita elején bejelenti,¹ hogy Nesselrode Ferenc pécsi püspök öngyméltósága parancsára 1729 március 22-én megkezdte Baranya vármegye templomainak a látogatását. A nevezett napon Nádass plébániatemplomát látogatta meg, amely a pécsi püspök uradalma.²

A Bohuss-féle Visita 1721 szeptember 15-ről a következőket jegyezte fel:³

Nádassdon a kőből épült templom a falu nyugati részén van. A szentély keletfelé néz és bolthajtásos, a hajó négyszög alakú. A tető zsindeyes és jó állapotban van. Ugyancsak a szöszék is. A padok két sort alkotnak. A szentély égetett cseréppel van fedve és a leckeoldalon egy új szekrény áll a templom felszerelésének megőrzésére. Az evangé-

¹ Pécsi Püspöki Levéltár: Fasc. CLII: 51. A—I. Ez a legfőbb formásmunkám dolgozatomban.

² Fasc. CLII: 51. A.

³ Brüstle: III. köt. 874—876. old.

lumi oldalon, a tabernaculum régi helyén a falban elhelyezve áll Szent Chilin püspök és vértanú szobrocskája. A torony nyugat felé néz, teljesen ép, de nincs zsindelemmel befedve. Hogy milyen szent tiszteletére épült a templom, az idők folyamán feledésbe ment, de a mostani plébános rendelkezéséből Szent István királyt tisztelik védőszentként. Van egy oltár, melynek lábazata téglából készült, rajta középüitt barna színre festett tabernaculum, de cibórium hiányában corporáléban őrzik a szentséget. A tabernaculum fölött fakereszt áll és Szűz Máriának fából készült szobra. Kétoldalt három-három fagyertyatartó, kánontáblák és az oltár kétoldalán két sorban szentképek vannak (olajfestmény): az evangélium oldalán Szent József és Szűz Mária a kis Jézussal, a lecke oldalán Páduai Szent Antal; a második sorban az evangéliumi oldalon a Szentháromság, a leckeoldalon Szűz Mária a kis Jézussal. Ezek között vannak még Szent Sebestyén, Szent Rókus és Szent Rozália képei. Az oltár fölött látható a kármelhegyi Szent Szűz képe.

A templom temetője fallal van körülveve, de meglehetősen romokban. A bejárat baloldalán látható egy falrészlet, amelyről azt mondják, hogy ossarium volt és alatta északról van a régi plébániaház, amely valamikor kőből épült, de most már hiányzik a födele és az épület is romokban fekszik. A plébániaházhoz nagy, tágas és sok gyümölcsfával beültetett kert tartozik. Ezt a kertet északról és keletről elpusztult sövénykerítés, délről a temető, nyugatról pedig völgy veszi körül. Plébániaház jelenleg nincs és a plébános kénytelen Tietink Ádám nádasdi lakosnál bérelni egy szűk és kicsi szobáskát.

A falun kívül keletfelé egy puskalövésnyire, a hegy tetején látható egy nagyszerű épület hatalmas templommal, amelyet a mohácsi vész után a törökök elpusztítottak. A nagy és ékes szentélynek megvannak még a faragott kövekből készült falai, ugyanígy az ablakai is. A sekrestye észak felé néz, teljesen romokban. A templom hajóját oszlopok három részre osztották, oldalt kápolnákkal. A templom hajójában oldalt oltárok voltak, amelyeknek nyomai még láthatók. Két ajtó volt a templomon: az egyik nyugatról a templomba, a másik északról a kápolnába vezetett.

1721-ben Nádasdon 221 gyónó hívő volt és 40 helyét hitvallású.

Az 1729-i Domsics-Visita szerint⁴ Nádasdhoz tartoznak Cikó és Nagymányok (Tolna megye) filiálisok; ezeket 1721 óta csatolták Nádasdhoz. A plébániatemplom kőből és sárból való régi építmény és 1724—25. évben a püspök költségén és részben a hívők adományából restaurálták és sekrestyét is építettek hozzá kőből és sárból; — új tetőt húztak a templomra és tornyot is építettek kettős kupolával. A templomnak két ajtaja van: egy régi (dél felől), rossz lakattal, a másik nyugatról a torony alatt, új és jó vasalással. A torony is még szilárd, de harang nincs benne. A temető, mint eddig is, elhanyagolt és pusztulófélben. A templom hajóját téglával kövezték ki, de a sekrestyét nem, amelynek kijáró ajtaja sincs; az ajtó már elkészült, de még nem szerelték fel. A templom szentélye boltozatos, míg a hajó mennyezete fából készült (asztalos munka) és cementtel (habarcs?) vonták be. (Per modum stucaturae.) A sekrestye mennyezete hasonló. Van egy oltár, két képpel. A szentségház ugyanolyan mint az 1721-i Visitában volt. A szentmisét portatíle felett végzik. A felszerelés jó és illő. Jól lehet a templom plébániai, még sincs keresztkútja; a plébános a szenteltvizet eddig faedényben, de mostantól fogva már üvegben tartja. A szószék régi és az oldalán egy kereszt van; a kettős kórus szilárd gerendákból épült, de még nem teljesen kész. Van két csaluga: egy fekete- és egy fehér-selyem, mindkettő a püspök ajándéka; a harmadik is selyemből van, vegyes színben; ez már régi, de még használható. A Szentséget beteghez corporáléban viszik. Van egy törött kehely is és az aranyművesnél lappang. Misézőkehely jelenleg nincs és cibórium szolgál helyette, amely nem régi ugyan még, de mivel a filiákba is ezt viszi magával a plébános, a cuppa is, meg a lábazat is meggörcbültek. Az aranyozott monstrancia és az olajszelence rézből készült. A templomnak biztos jövedelme, ingatlana, tőkése nincs; készpénze: 24 forint.

A plébániaházat az 1721 évi Visita óta a templomtól

⁴ Püspöki Levéltár: Fasc. CLII: 51. A.

nem messze vályogból építették a hívők. Van benne egy szoba a plébános részére és egy másik szoba a cselédségnek; mellette kamra, alatta pince, amely ügyetlenül van kikövezve és már pusztulófélben. A háztető zsindeyes. Van még itt konyha és (fa?) kemence (caminus ligneus) is. A plébániaház kerítése gyenge és dűledező; van istállója és elég tágas konyhakertje. A házikert kicsiny; a templom melletti gyümölcsöst és a két kapás szőlőt a saját költségén műveltetti a plébános. Szőlő-szomszédai: Gött János György és Knepl János. A falu alatti két darab szántójának szomszédai: Knepl János és Kupi János. A téglaegetőnél lévő két hold szántó szomszédai: Kingl Máttyás és Sesroth Jakab szőleje. Rétje hat kaszás és szomszédai: a község rétje és Jancsi Pál rétje. (Az első szántó két hold terület, a hívek szántják, vetik, aratják, behordják és nyomtatnak.

Plébános: Sziesz János Mihály, körülbelül 36—37 éves, spekulatív teológus, a böselet magisztere, mindkét jogból licentiatus és a szent teológiából borostyánkoszorús (Baccalaureus formatus). Nincs beiktatva, hat év óta dicséretesen működik és a nép becsüli. A filiálisok gondozása miatt vásár- és ünnepnap vagy nagyon korán, vagy nagyon későn kénytelen otthon a funkciókat végezni és ezt a népe panasozta. A szentségek kiszolgáltatására nézve nem volt ellene kifogás, sőt a legnagyobb dicséretben részesült hívei részéről. Fizetése az egyházmegyében szokásos fizetés; stólája: keresztelőkor egy máriás, avatáskor hét krajcár, esküvőkor egy császári forint.

Tanító: Khellner Ferdinánd Lipót, 49 éves, német nyelven kívül tud magyarul és folyékonyan (percommode) latinul. Írása jól olvasható. 1729 február 2. óta szolgál, háza nincs, zsellér módra lakik. Fizetése páronként egynyelcador gabona és öt krajcár; tanításért minden gyermektől kántorbójt idején hét krajcárt kap.

Két egyházi van: Inhoff János és Amerain János, mindkettő esküt tett és szorgalmas, de a közterhek alól egyik sem mentes.

A plébániabeliek mind németek és katolikus vallásúak, körülbelül 15 református vallású magyart leszámítva. A templomba szorgalmasan eljárnak, de a plébánosi fizetésben

késedelmesek; akárhány már hat év óta tartozik. Lélekszám: 300.

1729 március 24-én Cikó filiális (Tolna megye) temploma részesült látogatásban.⁵ Az 1721-i Visita a következőket jegyzi fel:

Hidas után Grábóc felé, Széplak elhagyott helyén volt valamikor egy téglából épült templom, amelynek hajóját a törökök lerombolták. A szentély az idők és viharok viszárságainak kitéve épségben fennáll mennyezetével együtt; két kőből kifaragott ablaka még ma is sértetlen. A déli részről kövekből épült torony áll, amely az idők folyamán félig leomlott. Ehhez közel tíz lépésnyire van a halottak kápolnája vagy régi ossarium, meglehetősen leromlott állapotban.⁶

A Domsics-Visita a következőket jegyezte fel: Cikó az első betelepítéskor lett Nádasd filiális (Kun Ferenc és Schilson Mihály földesurak birtoka). A templom az 1725. évben fából és sárból lett összeállítva, szalmatetővel, sekrestye nélkül, de ablakkal. A szentély felett van a torony egy haranggal. A temető rendesen be van kerítve. A templomot a helynök engedélye alapján a plébános szentelte fel. A templom sem kívül, sem belül nincs kimeszelve; a mennyezet szintén sározott fal. A kórus gerendákból készült és befejezetlen. A padok durva falusi munkáról tanuskodnak. Egy oltára van: Mindenszentek tiszteletére, rajta három papírkép; szentségház nincsen. A gyertyatartó fából van és az oltáránk is falemez. Antependium nincs, fehér vászon helyettesíti. Az oltár aljzata vályogból és sárból készült. A portatíle nem az övék. A templomnak vagyona nincs; készpénze: két forint. Mindössze egy casula van piros és fehér színben; kehely nincs, a többi felszerelés is hiányos, szegényes, kezdetleges.

A plébános ellen nincs semmi panasz, sőt mindenki igen meg van vele elégedve. A párbére: Cikóról félkila⁷ gabona; a stóla mint Nádason; munkát a hívek nem teljesítenek.

⁵ U. o.

⁶ Brüsztle: II. köt. 599. old.

⁷ Kila = két mérő.

A tanító: Schmeiler János Henrik, 31 éves, hat év óta működik itt. Csupán németül tud. A nép panaszt tett, hogy hanyag a gyermekek tanításában, s ezért intelemben részeseült; javulást követeltek tőle, amit meg is ígért. Egyébként jó énekes, az írása közepes. Egyházi teendőkben eléggé alkalmas és szorgalmas. Fizetése: minden házaspártól egy-nyolcados gabona és a tanítás után egy-egy tanulótlól hét krajcár negyedévenként.

Egyházi: Kuncz Henrik és Leitker Krisztián. Jó lelkiismerettel tesznek eleget kötelességüknek; a közterhek alól nincs mentességük.

A lakosság (31 luteránus házat leszámítva) katolikus vallású és mind német nyelvű. Az istentisztelet látogatására hajlamosak, ugyanígy a plébánosi illetékek fizetésére is, de igen szegények. Lélekszám: 284.

Van a luteránus vallásúaknak is templomuk a községben (a pesti bizottság óta), fából és sárból, kis toronnyal, amelyben egy harang van. A szószerk közönséges munka és hozzá hasonló a karzat is. A luteránus lakosság a majosi evangélikus lelkész alá tartozik. Itteni működésétől azonban egy császári rendelet eltiltotta, de a cikói lakosság egy tanítót titokban működtetett, aki az ő templomukban vallási gyakorlatot is végzett; most a Vizitátor felszólítására megígérte, hogy a jövőben ettől tartózkodni fog és engedelmessékedik a rendelkezésnek.

* * *

1729. március 25-én Szász plébánia került sorra.⁸ Az 1721-i Visita szerint filiálisai: Máza, Császa, Vékény, Kárász, Egregy, Várallya és Mányok. A legrégebb és legnagyobb plébániatemplomok közé tartozik. Részben romokban hever. A falaknak egyharmad része, a szentélynek a fala, valamint a kápolna és a sekrestye teljesen romokban van, mert nincs a templomnak teteje és ki van téve az időjárás viszonyosságainak. A temető nincs bekerítve és a jóság bejárogat. Az oltár lábazata és a Nagyboldogasszony képe teljesen kezdetleges munka. Három képen és két fagyertyatartón kívül semmije sincs a templomnak. Mivel a templom teljesen fő-

⁸ Püspöki Levéltár: Fasc. CLII: 51. A.

detlen és nyitott, azért a téli idő és esők miatt állandó istentiszteleti célokra a plébánia-udvarban vesszőből és sárból készült és szalmával fedett házikápolna szolgál, de már ez is közel áll az összeomláshoz.

Szászon a püspök határozata szerint a plébánosnak megjár Papp János szási lakos kertje teljesen, amely a plébánia közelében van. Nevezett Papp János azonban nem tördve a püspök végzésével, erőszakosan kiüzte a plébánost a kert használatából és élvezetéből, maga pedig a kertet megosztotta és a nagyobbik részt most a saját használatára műveli. A plébániaépület — leszámítva a nevezett kertet — nagyon szűk: két kis szoba, konyha, istálló és kerteskézből áll. A tanító Szabó János volt abban az időben, egyszerű és tanulatlan ember, aki azonban Kárászon lakott.⁹

A Domsics-féle látogatási jegyzőkönyv pedig így emlékezik meg Szászról:

Szász filiálisai: Máza, Chásza, Gyüre, Vékény, Kárász és Egregy. A plébániatemplom 1724-ben a hívek adományából teljesen újonnan épült, de csak sárból és fából, sekrestye nélkül, zindelyfedéllel, északról és délről egy-egy bejárati ajtóval. A temető a régi és leromlott templomnál van. A jelenlegi templom-udvarnak nincs kerítése. A templom belül elég tiszta és Nagyboldogasszony tiszteletére van szentelve. Mennyezete gerendás, kezdetleges falusi munka és egy függőleges, hatalmas faoszlop tartja a mestergerendát. Egyetlen oltár van benne, rajta olajfestésű kép: a Szent Szűz Assumptiója (az angyalok és apostolok kara között). Van benne egy figyelemreméltó, ötletesen elkészített szekrény, amely határozottan jó munka, csak nincs befestve. Az oltár aljazata fából és tömör gerendarészekből áll. Van egy portatíle és egy fakereszt. Az oltár felszerelése elég jó. Egyetlen, aranyozott rézből való kelyhe belül már kopott és használhatatlan. Csupán egy casula van a velejáró felszereléssel. A monstrancia fából készült és régi, az aranyozása és a színei már lekoptak; a lunula rézből. Egyetlen, szakadozott, gyapothból készült piros zászló egyik oldalán levő képén (kezdetleges festmény) a Szent Szűz a falubeliek csoportját oltal-

⁹ Brüstle: IV. köt. 452—453. old.

mazza, míg a másikon Szent István felajánlja a koronát és a jogart Magyarország Nagyaszonnyának. Általában az utolsó Visita óta a felszerelés aránylag szépen gyarapodott. A kórust gerendákból szilárdan megépítették és deszkákkal kiegészítették. Van egy gerendán függő harangjuk is.

A plébánialak két szobából áll, de régisége miatt düledező felben és már nem lehet sokáig lakni benne; egyébként boltíves és üvegablakkal. A mennyezete és teteje már átázott s az udvar kerítése is düledezik. A konyha igen kicsiny; kemence és cselédszoba nincs. Az istálló és pince azonban elég alkalmas, a házikert szintén. A plébánossal megvannak elégedve, mert a szentségek kiszolgáltatásában gondos és szorgalmas. Fizetése az egyházmegyében bevezetett illetékekből áll.

Szász községben van egy malomhely, amely régi idő óta a plébánia javadalmi tartozéka. A malom jelenleg romokban hever és a plébános fel akarta építtetni, de hivatalos tiltakozást jelentettek be ellene.

A népnek és a tanítónak komolyan meghagyták (név nincs felemlítve), hogy az ifjúságot a hit elemeire oktassák. Egyházi, dékán, sekrestyés nincs. A községnek kötelességévé tették, hogy ezen szolgálat betöltéséről gondoskodják és a rendet tartsa meg. A lakosság katolikus vallású és magyar; jóindulatú és vallásos. Gyónókorban mintegy 450 lélek.

* * *

1729 március 26-án Gyüre filiális község templomát nézték meg (Tolna megye. A pécsi püspök uradalma). Erről az 1721-i Visita a következőket mondja:¹⁰

Gyüre pusztán is van templom Kisboldogasszony tiszteletére, csupasz falakkal. A szentély és sekrestye bolthajtásos. Van kórusa és szószéke. A templom teteje csak félig van befödve zsindegyel, az is már meglehetősen rossz állapotban.

A Domsics-Visita így ír:¹¹ A templomot az Angyalok Királynőjének tiszteletére szentelték és már 1557-ben restaurálták, anit az egyik épületekő felirata is jelez. Másodszor 1657-ben javították, de a tető már elpusztult és az eső és hó

miatt az egyébként szilárd anyagból készült oldalfalak szétomlottak, a gerendák elkorhadtak, a mennyezet a leszakadás veszélyében van, hasonlóképen a fából készült és elkorhadt kórus is. A szentély boltozata szintén erősen megromlott. Oltár nincs, hanem az erős alapépítménybe oltárkövet helyeztek el és előlött a Szent Szűznek thali¹² csodás képe szemlélhető. A szószék szintén igen régi. A temető négyzet alakú és újonnan karókkal lett bekerítve. A templom egyéb berendezése hiányos és harangja nincs. Nesselrode pécsi püspök saját elhatározásából ezen birtok papi tizedét és földesúri kilencedét átengedte a templom építésére. Plébániaföld: a Cherallya nevű dűlőben három hold, de ennek is egyrésze cserjés, a másik az Erdőszéle-dűlőben egy hold és mellette a plébániakert, amelyet néhai Szelei György hagyományozott erre a célra.

Ugyanazon a napon, 1729 március 26-án egyházi látogatásban részesült Kárász (Karasz) filiális temploma (püspöki uradalom).

1721-ben¹³ Kárásznak még igen kevés lakosa van. Azt mondják, hogy Kárász templomának falai a török időkben is álltak és a templom régi időből származik. Szilárd falból és mészből épült. Védőszentje: magyarországi Szent Erzsébet. 1721-ben a templom korhadt zsindegyel volt befedve és teljesen ilyen volt a mennyezet is. A sekrestye az esőzések miatt átázott és megrongálódott, míg a szentély mennyezete teljes épségben maradt. A oltár képe elég szépen ábrázolja Szent Erzsébetet, amint a szegényeknek alalmaztatást osztogat. Volt a templomnak abban az időben kezdetleges, falusi módon elkészített szószéke, kórusa és ülőhelyei is.

Domsics ezeket írja:¹⁴ A templom kőből (mészszel) épült, elég magas falakkal, de az eső és hó miatt a vakolat már jórésztben lehámlott, a falak nedvesek és a tetőzet teljesen szétesett. A mennyezet is annyira megrongálódott, hogy a kánoni egyházlátogatás alkalmából a padló tele volt vízzel

¹² Maria-thal = Mária-völgy.

¹³ Brüstle: III. köt. 227. old.

¹⁴ Fasc. CLII: 51. A.

¹⁰ Brüstle: IV. köt. 543. old.

¹¹ Fasc. CLII: 51. A.

és jéggel. A kórus gyenge gerendákból készült, amit alátámasztottak és bezsindelyeztek. A szentély szilárd. Az oltár lábazata kőből és cementből készült, elég szilárdan. Fölötte kölemez van. Az oltáron látható Szent Erzsébet magyar királynő (Regina Hungariae) képe. A szükséges egyházi ruhák és a felszerelés igen-igen szegényes állapotban vannak. A rézkeresztet spárgával kötötték egybe. A casula piros színű és fehér sávval van díszítve. A templomi zászló egyik oldalán van Szent Erzsébet, a másikon Szent István király képe. A szószék kicsiny, amellet durva és egyszerű munka. A sekrestyének fedele néhány gerendából áll, amelyek azonban már korhadtak. Van négy gyertyatartó is fából. A temető kerítése düledező és hézagos. A négyszögű torony kövekből épült, de a zsindelezett teteje már romlott. A község határában van a plébánosnak két hold szántója (Belső-moncos? dűlőben), azonkívül kis rétje és kis kender-földsávja.

* * *

1729 március 27-én Nagymányok filiális község templomát látogatták meg (Tolna megye, pécsi püspökségi birtok).¹⁵ Nagymányok. Szász plébánia filiálisa, 1721-ben március 10-én nyert látogatást.¹⁶ Nagymányok a pécsi éneklőkanonok tulajdona. A templom téglából épült, a torony és oldalfalak még sértetlenek, de vakolatlanok. A mennyezet ki van téve az esőnek és így meglehetősen rossz állapotban van. Oldalkápolnája kőből épült, de a bolthajtása és a falak egyharmad része romokban hever. Padok, fából készült kórus és kőkeresztük alkotják a templom fölserelését. A torony alatt lévő sekrestye délről csatlakozik a szentélyhez. Ezt a templomot elég kis összeggel ki lehetne javítani, mivel a mennyezet alatti falak még épek, csak tetőre volna szükség.

Domsics Mátyás látogatása nyomán följegyzí,¹⁷ hogy a templom a régiek közül való, csak a teteje hiányzik már teljesen. Oldalfalai égetett téglából készültek. A hozzáépített széles, erős és égetett cseréppel fedett torony belső részét a mányoki kálvinista lakosok az ott gyanított „rejtett kin-

¹⁵ Fasc. CLII: 51. A.

¹⁶ Brüstle: III. köt. 660—661. old.

¹⁷ Lásd 15. alatt.

cesek” miatt áttörték.¹⁸ Azt már nem tudták megállapítani, hogy a templom kinek a tiszteletére van szentelve, hiszen hosszú ideig a kálvinisták használták és a pusztulástól is ők őrizték meg. A közelmúltban, 1725-ben a plébános utánjárására a kálvinistáktól visszavették. A hajó, a szentély és a sekrestye boltozatos, de már a teljes szétomlás veszedelmében. Kár, hogy nincs egy úr, aki megsajnálná a templom helyzetét és az eredetileg használaton kívül álló templomot aránylag kis összeggel rendbe hozhatná. A kálvinisták által végzett átmeszelés alól a régi szentképek kilátszanak.¹⁹ (A templomhoz hozzá van építve szilárd anyagból, de már megromlódott állapotban valamilyen épület.)²⁰ Az oltárkép olajfestmény és a Szent Szűzet ábrázolja. A többi kép kezdetleges papiros-kép. Az oltár kőből készült, a kórus régi, töredezett, korhad fából. Kincsei, értékes díszei nincsenek, leszámítva egy piros színű zászlót (olvashatatlan anyagból), egyik oldalán a Szent Szűznek, a másikon Szent Mihálynak képével. Négy gyertyatartója durva munka. A széles és faragásokkal díszített kőkeresztutat most szenteltvíztartónak használják. Az ajtó és zár fából készült. Ingatlana, vagyona nincs; ruhák, kánontáblák stb. hiányoznak, portatíle sincs. Késszép: három forint.

A hívek panaszkodtak, hogy a plébános csak minden negyedik vagy ötödik vasárnap tud közéjük jönni a szent funkciók végzésére és említenek két esetet, mikor a nagy távoltság miatt a plébános a haldoklóhoz megkésve érkezett.

A tanító kis házacskáját a hívek építették, üvegablakokkal. A konyhából hiányzik a kemence, de van kis szomszédos kertje. Irása közepes, csupán németül tud; tiszttségében szorgalmas; életkora 40 év; nevét a Vizitátor nem jegyezte fel.

Egyházi: Leiph János, gondos és tisztességes ember; a közterhek alól nem mentes.

A lakosság német nyelvű és katolikus vallású (nyolc

¹⁸ „Turris in summitate a colonis Mányok. Calvinistis propter thesaurum, ut illi opinabantur, inibi absconditum, perrupta”.

¹⁹ „Visuntur antiquae picturae decedente per Calvinistas facta delatione.”

²⁰ „Adnexa est alia structura ex lapidibus et coemento ruinata”.

magyar református és hat szlovák ágostai evangélikus vallásút leszámítva). Gyónó korban körülbelül 150 lélek. Templomba járni szeretnek, csak panaszozzák, hogy ritkán van benne részük. Kézimunkát szívesen ajánlanak fel hitközségi célra, de pénzt nem.

* * *

1729 március 27-én a vásárosdombói plébániához tartozó Bikal filiális templom került látogatásra (Rinczmaul uradalom).

1721-ben Vásárosdombóhoz tartozott lelkipásztori gondozásra, de részletesebb említés nem történik róla.²¹

A mostani Visita²² feljegyzi, hogy a lakosság költségén és munkájával 1726-ban fából és sárból templomot állítottak össze nádas tetővel. Sekrestye sincs, de van ablaka és ajtaja (nyugatról a homlokzaton felszerelve), melynek vaskilincse zsinórral van lekötve. A homlokzat feletti toronyban van egy harang. Az oltár aljazata téglából és sárból készült, fölötté az oltár kilenc papírképből egybeállított képpel; középen fakeszt és négy fagyertyatartó. Portatíle, misekönyv, casula, kehely és más felszerelés teljesen hiányzik. Mellékoltárok helyett a falon néhány papírkép függ. A gerendás mennyezet kezdetleges munka. A templom üres és kórusa sincs. Vagyona nincs; készpénze: három forint. Adósok: Liposchak, Polyak, Prigosits és Matesits lakosok kisebb összeggel. Szentmise a faluban egyszer van havonként. A templom melletti karókkal bekerített temetőt a püspöki helynök engedélyével a plébános szentelte fel a község óhajta szerint szent Jakab apostol tiszteletére.

A plébános fizetése egy-egy pártól kétnyolcados gabona és tíz dénár; bor és mezei munka semmi. A jövedelem évről-évre rosszabbra változik. Stóla: szentmise 50 dénár, énekes mise egy forint, a többi pedig a szokott rendelkezés szerint.

Egyházi: Matesits Máté, 35 éves, buzgó, jámbor és gondos ember; a közterheket viseli.

Tanító: Prigosits Lőrinc Mihály, 25 (?) éves, szigetvári horvát ember, tud latinul és horvátul, de magyarul csak

²¹ Brüstle: II. köt. 252. old.

²² Fasc. CLII: 51. B.

közepesen; írása olvasható. Lakása kicsiny és gyenge; mellette terül el két kapás kis kertje, de van egy másik kertje is, amit már ő kerített be. A községtől kap egy kocsi szénát. Fizetése: páronként egy garas, egynyolcados gabona, egynapi mezei munka (de csak szántás).

A lakosság horvát nyelvű és katolikus vallású; buzgónak látszik. — Egyébként önfeljük, nehezen kormányozhatók és nem lehet őket rávenni, hogy csak egy fillérrel is emléjke a tanító járandóságát, jóllehet jómódúak; sőt hajlandók voltak őt azonnal elbocsátani! A házaspárok száma: 50.

Két nappal később 1729 március 29-én ugyancsak a Vásárosdombóhoz tartozó Mágocs²³ község temploma került sorra, amely hajdan Szent András apostol tiszteletére volt szentelve; most teljesen romhalmaz, úgyszintén a torony is, amely a déli oldalon állt a szentély mellett. Valamikor a templom nagyszerű építmény volt, ami a szentély és a torony körülötti épületmaradványokból még most is látható.²⁴ A templom alapítványáról nincs feljegyzés, jóllehet a jelekből bizonyosan kivehető volt, hogy hajdan a templomot konzekrálták.²⁵ A templom jövedelme kizárólag önkéntes adományokból származott. Baranya vármegye az egyik mellékkápolna restaurálására P. Bugovics István pécsi pálos perjel kezéhez 50 forintot adott (ő viselte ugyanis a templom felügyeletét). Utódja P. Kumez László azonban ebből az összegből 12 forinton felszerelést vett a templom részére, de a casula (tarka durva anyagból), a stóla, alba stb. már mind szakadt. A meglévő kicsi és szakadt misekönyv, a portatíle stb. értékét összevéve nem jön ki nyolc forint sem, amely pedig a vármegye adományából lett levonva.

Miskóczi Gergely a tanító, 35 éves, született magyar-tót, Kishont megyéből; tud latinul, magyarul, lengyelül, tótul és németül. Luteránus vallásról tért át a katolikus egyházba és egy év óta szolgál itt, az írása közepes. Lakása egy szobából

²³ U. o.

²⁴ „Olim structurae magnificae, ut apparet ex circulato tum Sanctuario, tum Capellis ex utraque sub turribus constitutis et fornicibus lapideis etiam nunc parte ex aliqua prostantibus satis perspicitur.”

²⁵ „Ex signo consecrata olim fuisse manifestetur.”

áll; konyha és kamra is van, de ezeket a pálos perjel földesúri jogcímén lefoglalta és gabonát helyezett el benne, úgyhogy az most korhadt, repedt és a mennyezet alá új gerendaoszlopokat, támoakat kellett helyezni.

A szentmisét rendszertelenül végzik, kellő püspöki engedély nélkül. — A plébános fizetése páronként 20 dénár és egy mérő gabona. A ház melletti kertnek a kerítése rossz. Mivel a távolság miatt a plébános a gyermekeket nem keresztelheti meg, ezt a funkciót a tanító végzi és a stóla is az övé. A megkeresztelt gyermekeket a szentolajjal való megkenés céljából a plébániatemplomba viszik, ahol az avatási szertartás is megtörténik. A plébános stóla-illetéke egy garas és egy csirke. Temetésért a tanítónak egy dénárt fizetnek és mint-hogy engedélye van gyászbeszédet is tartani, ezért egy máriást, az éjjeli gyászenéklésért 40 dénárt kap. Engedélye van esketésre is (licentia) és illetéke esetenként egy forint, mit a plébánossal oszt meg. A plébánosnak, — minthogy a lelkipásztori felelősséget és terhet részben a helyzethez mérten viseli,²⁶ beteghez jár, őket szentséggel ellátja. — ezen szolgálatért a filiálisok páronként egynyolcados gabonát ajánlottak fel.

A hívek lengyel, horvát, német és magyar nyelvűek, mind katolikus vallásúak, az istentisztelet iránt hajlamosak.

A mágocsi templomnak tartozik: Laus János egyházi (most moesoládi lakos) 5.25 forinttal; további adások: Czakó György, Farkas Mihály (igérete alapján), Csapó András (szintén), a pécsi pálos perjel (a vármegye adományából 50 forint), Laus Márton, Obert János, Csörge Mihály, Vámosy Péter, Katona János, Nagy János, Kovács Mátyás, összesen: 75 forinttal. Gabonát felajánlottak a templom részére: Gerdenits perjel négy kilát, Kis Máté, Hukavecz István elhunyt licentiat, Czakó György, Sipos Mátyás és Laus János egyházi, összesen: 10 kilát.

* * *

Szebenyi István vásárosdombói plébános 1729 április 3-án a vásárosdombói látogatás után levelet írt²⁷ Domsics

²⁶ „licet non more ordinario divina peragit.“

²⁷ A fölött egyházlátogatási jegyzőkönyvek között található.

Mátyás vizitátornak, amelyben közli, hogy a mágocsi templom conscriptioját megküldi a parancs szerint és a párok számát is. Ezek szerint az Esterházy uradalomban van 280 pár, Lengyelné asszony falujában 20 pár, Püspök úr falujában 8 pár, a bikali Horvátoknál 54 pár, a szalattnai németeknél 20 pár, a pálosok két falujában 55 pár, összesen: 437 pár. (Lásd 39. oldalon a filiálisok között!) Erdekes, a levél végén közölt megjegyzés, hogy a dinnyemagot is megküldi és kívánja, hogy jó nagyok legyenek.

* * *

A kánoni látogatás nehézségeire és nézeteltéréseire igen jellemző az a levél,²⁸ amit Domsics Mátyás vizitátor 1729 március 28-i kelettel és Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus köszöntéssel Gerényes, Nagycs, Vaszar és Tötös lakosaihoz intézett. Neki — írja — a pécsi püspöktől teljhatalmú megbízatása van a plébániák felülvizsgálására, javítására, szervezésére Baranya vármegyében. „Adassék sietséggel“ a levél, mert másnapra „az anyaszentegyháznak kemény büntetése alatt“ megparancsolja, hogy „a kösség népéből három embert rendeljenek, kik Vásáros Dombón az anyaszentegyház dolgában nálam megjelenjenek holnap napon, úgy mint ezen folyó holnapnak 29. napján. Ezenkívül, ha valakinek a lelki állapotban szükséges dolga vagy magános panasza volna, itt előttem lévén bátran előhozhattya, mely iránt igazság szolgáltatik neki.“ A tötösi lakosok azonban az ő parancsát (hogy a dombói papháznál jelenjenek meg) „nemcsak szemtelenül elfülették, sőt illő nyakasságtul viseltetvén a citációt megvetették“. Ezért Domsics kanonok, mint a püspök megbízottja Tötös községet egyházi tilalom (interdictum) alá vetette. „Tisztelendő Szebenyi István Vásáros Dombi Plébános Uram! Parancsolatomnak értse lenni, hogy föllyül említett Tötös nevű helységből senkit temetni, esketni és avatni ne merészellyen mind addig, valamé a Tötös kösség három okka²⁹ viasznak árát az Vásáros Dombói szentegyházra le nem teszi.“ Ezután névszerint Meződ Szabó Gyurkát és apját is interdictum alá vetette, mert ez utóbbi a plébániához tartozott földet „bosszúságból“ a plébánosnak birtokából el akarja

²⁸ A fölött jegyzőkönyvek között található.

²⁹ Török hely- és ürmérték.

vonni és másévá tenni, a kilencedet és tizedet abból illetéktelen helyre kiadta, a plébános fizetését három évre önhatalmulag lefogta — addig, míg minden vétségének eleget nem tesz. Továbbá a plébános nézzen utána Tékesy Gergely 40 forint hagyatékának (harangra).

* * *

A vásárosdombói plébániatemplom látogatása 1729 március 29-én került sorra. Filiálisok: Szekesi, Tötös, Jágónak, Vaszar, Tekes, Gerényes, Nagyg, Vásnok, Tarrós, Sásd, Hernyék, Mezöd (Estorás birtokok), továbbá Egerszeg (a pécsi püspökségé), Varga község (a Lengyel családé), azután Mágoos és Hajmás (a pécsi pálos házáé), Bikal (Rinczmaul uradalom), Szalatnak (Kamarai birtok), Mocsolád (Stankovánszky uradalom).

Az 1721-i Visita³⁰ szerint a templom négy órányira van a plébániaháztól és Szent Márton püspök és hitvalló tiszteletére van szentelve; Szebenyi István plébános buzgolkodására tölgyszindellyel újra fedték. A patrónus képével díszített főoltár rossz állapotban van. A szentélyen kívül van még két oltárlábazat, de oltár nincs. A templom bútorzata: szószék, kórus és padok. Szekesiün van egy kápolna a Szent Kereszt feltalálásának tiszteletére, míg Gerényesen Szent Bertalan tiszteletére; mindkettőben harangok is vannak. A tanító Kozma János, 42 éves. — Hasbil (most Háb) pécsi püspöki birtokon is van egy templom ép kőfalakkal és süveges (pyramis) toronnyal. Még ma is erős és szép épület.

Domsics Mátyás feljegyezi, hogy³¹ a templom külsőleg rendesen és szilárdan áll. A homlokzat nyugati részén új, tágas, kényelmes kaput törtek és szereltek fel 1721 óta. A templom Szent Márton püspök tiszteletére van szentelve, kinek képe az oltár egyetlen nagy képe. A plébános szorgalmazására új, festett szentségház készült. Egy harangot is szerettek a toronyba, de keresztjük nincs. Felszerelése: kehely, tányérka és áldozatókehely rézből; használt fehér selyem casula virágdíszsel és a szükséges kehelyruhák különféle színben; egy nagyobb kereszt Nagypéntekre. A szentsír (se-

³⁰ Brüstle: IV. köt. 785—784. old.

³¹ Fasc. CLII: 51. B.

pulchrum) egyszerűen festett vászonból van, a mennyezetet (baldachinum) megújították. Készpénz: 8 forint és 42 dénár; Tekesy György hagyatéka 10 holdra, Varga Mátyás (dombói), Gyenes András, Kis Ferenc, Bedekovits Antal, Kivagy János, Benedek Mihály, Fonó János, Krismanits elhunyt plébános (16 forint) és Bedekovics pécsváradai tiszttartó úr tartozásai. Összes vagyon készpénzben és követelésben 108 és 188 forint = 296 forint.

Szebenyi István plébános, aki erkölestant tanult, 44 éves és 15 év óta működik ezen a plébánián. Jövedelme a rendes szolgáltatások és stóla. A papház elég kényelmes és jókarban: van két szoba (háló és ebédlő), konyha, kemence, kamra, cselédszoba, a ház mellett konyhakert. Az udvar kerítése rossz és a plébános évenként a saját költségén javíttatja.

Tanító: Kozma János, körülbelül 50 éves, magyar; tud magyarul és latinul, írása közepes; nincs saját háza, sem telke, sem kertje.

Egyházi: Rostás Péter, 55 éves, becsületes és példás életű, tisztségében hű és szorgalmas, de a közterhek alól nem mentes.

A lakosság makacs és önféjű, az isteni szolgálatra némelyek hajlamosak és buzgók, némelyek hanyagok.

* * *

1729 március 30-án látogatták meg Vásnok³² község filiális templomát (Estorás uradalom). A jókarban lévő és sériülés nélküli templom mellett temető van, de nincs kerítése. A nagyoltár képe a Szent Szűzet ábrázolja Szent Joachim és Szent Anna között. Felszerelése: négy gyertyatartó, kereszt, üvegampolnák stb. Az oltár lábazata erős, felette kőlap van. A szentségház új, de nincs zára. Van egy fehérvaszon (tela) casula selyem virágokkal. A templomi zászlón lévő képek: Szent Szűz a kis Jézussal, a világ Megváltója, Mater Amabilis és Szent János apostol. A kórus

³² A XIV. sz.-ban Vásnok és Sásd külön plébániák voltak. A török után kevésszámú lakosuk miatt mindkettőt Vásárosdombóhoz csatolták. Az 1714-i zsinaton szerepelnek: Vásnok Kisboldogasszony templomával, Varga Szt. Mihály templomával tető és padló nélkül. Sásd Szt. Erzsébet templomával, nagyon megrongálva. Brüstle: IV. köt. 799. old.

és a szőszék egyszerű munka. A mellékoltárok talapzata téglá és cement; a szenteltvíztartó kőből készült. Dél és nyugat felé egy-egy rendes kijárata van a templomnak. A hívek költségén egy harangot szereztek be, azonban nincs kehely, sem portatüle, sem jó misekönyv. Kézpénz-vagyon: 7 forint és tartoznak: Soós András, Feir (Feit?) Máté, Panta István összesen: 24 forinttal. A templom két hold szántója fás és bozotos; három hold kaszálóját jelenleg a plébános használja és műveli. Vannak ezenkívül a községben a templomnak rétjei is, de a lakosság azt vallja, hogy azokat a licentiatások elzalogosították. Plébánosnak ezért kötelességévé tették annak kinyomozását, hogy a rétek kinek a használatában vannak. A papház melletti kert (szilva- és almafákkal) telkén áll egy viskó, amelyben a harangozó lakik és a kis konyhakertet a plébános engedélyével a harangozó használja.

A lakosság megjelent a vizitátor előtt (vino madentes) és nagy lármával követelték, hogy templomukban minden harmadik alkalommal isteni szolgálatot tartsanak és hogy a plébániakert veteménye a templomé legyen.

A vizitátor följegyzi, hogy a jelenlegi vásárosdombói plébánia három régi plébániából áll. Az egyik Vásárosdombó, amely most is plébánia, Jágónak, Szekesü és Tőtös községekkel. Ezen plébánia egyrészének jövedelme szántókból áll: Vásárosdombón a Pius-dűlőben a templom mellett és a Körtyélyfa-dűlőben egy-egy hold (hajdan Jágónak és Szekesü lakosai művelték meg), a Homok-dűlőben másfél hold (Máté Albert a szomszédja). Rétjei a Gecserét-dűlőben egy kaszás, a Nyilas-dűlőben 5 kaszás és azonfelül van egy plébániai malomhely. A plébános Máté és Hosszú gazdák társaságában ezt a malmot berendezte és a jövedelem fele most a társaké, akik abból a templomnak évi adót is fizetnek. A plébánosi féljövedelem utódja és a templom között lesz megosztandó. A társak a malom nagyobb részét csak a plébánosnak adhatják el. A plébános a saját ültetésű szőlőjét a berendezett présházzal együtt végrendeletileg a dombói és vásnoki templomban lévő két oltárra hagyományozta. — A jágónaki területen a régi szőlők kö-

zött egykapás szántó van Gábor Máté földje mellett. Cser-rét-dűlőben egy kaszás rét tartozik a plébániához. Szekesü határában nincs plébániaföld; Tőtösön szintén nincs szántóföld, hanem csak egy cserjével benőtt rét (két kaszás).

A másik hajdani plébániatemplom a vaszari. Filiálisai voltak: Nagyág, Gerényes és Tékes. A papház telke a község közepén van. Szomszédai: Dicső István, Sebők Péter. Mellette délre két kaszás rét és ugyanakkora bozotos terület tartozik hozzá. A Nyersökör-dűlőben is van egy széles és bozotos rét, továbbá a Sárleány- és Salamon-dűlőben is egy-egy darab rét, de mindkettő cserjés. Szántója is volna, de az uradalmi tisztartó kemény büntetés mellett megtiltotta a vallomást. A Szent György vértanú tiszteletére szentelt templom rendben van. Vagyona nincs; követelései és állótökéje: 22 forint. Ezen régi plébánia-filiálisnak határában nincs plébániai ingatlan, jöllehet valószerűtlen, hogy a plébánia csak az említett kis réteket birtokolta volna.

A harmadik régi plébániatemplom a vásnoki. Varga, Egerszeg, Sásd, Hernyék, Meződ és Tarrós filiálisokkal. A vásnoki plébániaföldeket már említettük fentebb. Meződön a Főjáróföld-dűlőben másfél hold szántója van, de a tisztartó 12 forint büntetés fenyegetéssel megtiltotta, hogy ezt a földet „Pappföld” néven emlegessék. Tarrós határában is van egy négykaszás rét tele bozóttal.

* * *

1729 március 31-én látogatták a Mindszent-i plébánia templomot (Rinczmaul gróf birtoka). Filiálisai: Szatina (kincstári), Bodolya (káptalani), Hajmás (Zauska Ferenc pozsonyi kamarai tanácsosé), Szent-Katalin (kincstári), Bisztricz, Bakóca és Karáczodfa (özvegy Melzer úrnőé), Tormás (Rinczmaul), Gyenő (pécisi pálos házé), Gyümölesény (Rinczmaul).

Az 1721 május 15-i Visita³³ megemlíti, hogy Mindszentnek filiálisai: Bakóca, Hajmás, Bisztricz, Tormás, Gyümöles, Szatina, Szent-Katalin (a királyi fiskus joghatósága alatt), Bodolya (püspöki), Gyenő (pálos). A templom a Mindszentek tiszteletére téglából és cementből készült, de a

³³ Brüstle: III. köt. 703—704. old.

zsindelyteteje már félig korhadt. A főoltár képe a Mindenszenteket ábrázolja. A kép maga közepes értékű és van még rajta egy kisebb kép is, amely Keresztelő Szent Jánost ábrázolja amint Krisztust megkereszteli. A padok falusi munka; a kórus tölgyfadeszkákból, a szenteltvíztartó pedig faragott kőből készült. A szentélyben régi képek is vannak, amelyek az apostolokat és Krisztust ábrázolják. A két oltárlábazat oltár nélkül áll. Két kőajtó van a templomon és a falon két nagy repedés látható. Cibórium nincs, a Szentséget corporálékban a plébánián őrzik. Elrendelték, hogy a templomajtot meg kell javítani és a Szentséget a templomban kell őrizni. Templomromok találhatók még: Hajmáson Szent Imre, Szent-Katalinon Szent Katalin, Bisztriczén Simon és Judás apostol, Szent-Györgyön Szent György tiszteletére. A plébániának 1721-től vannak a kereszteltekéről és halottakról anyakönyvei, előbbiről nincs semmi. Gyónóképes hívők száma: 464.

A Domsics-féle Visita³¹ így ír Mindszentről: A templomot 1724-ben zsindegyel fedték és a homlokzatra kis tornyot építettek, amelyben egy harang van. A homlokzati falon rés tártong, az északi falon is hullanak a téglák és egy repedés észlelhető. Az oltár nagy képe a Mindenszenteket ábrázolja. A szentségház új és asztalos munka. A templom felszerelése szegényes és a ruhák már szakadozottak: egy érekereszt, négy gyertyatartó, portatíle, kőoltárlábazat, aranyozott ezüst kehely, a lába rézből. Az aranyozott monstancia már új beszerzés és jó munka (laboris percommodi): a Szentháromság, Szűz Mária és az angyalok ezüst domborképével, azonkívül még korállpiros, zöld és kék színben játszó metszett üvegekkel díszítve. Cibórium nincs. A többi felszerelés a plébános sajátja. Keresztkút ugyan nincs, de a plébánost kötelezték annak beszerzésére. A kórust megnagyobbították. Az anyakönyvek az előd távozásakor elvesztek. A templomnak állandó jövedelme nincs; kihelyezett összegek: Szokola Gergely, Gaáll György és Márton, Csizmazia György, Papp János (Szatina), Vajda József (Hajmás), Valkóca János (kapui) lakosoknál. E két utóbbi a tartozást napszámmal fogja leszolgálni. A templom öt akó mendicált (mendicando acquisi-

³¹ Fasc. CLII: 51. B—C.

vit) borát Varga István (Bisztriczé) elhasználta (absorbuit) és ezt a legközelebbi szüretkor pótolnia kell.

A papház egy tágas szobából áll és mellette kis kamra, konyha, kemence van, de eselédzsoba nincs. A ház tetejét megújították. A kamra építését vármegyei karhatalommal szorgalmazták a lakosság nagy ellenkezésére és még nem is kész teljesen. A pince a szoba alatt van, alkalmatlan, esős időben tele lesz vízzel és minden elrothad benne. A pince és a kerítés javítására a lakosságot ismét vármegyei karhatalommal kellett szorítani. Birtokai: a templom mellett északról egy hold, az Egyedfa-dűlőben két hold, amely erdő volt és boldog emlékü Seres Márton plébános eselédei irtották ki, de annak távozása után a falubeliek egyideig titkon birtokolták. Megbízta a plébánost, hogy mindezt tapintatosan nyomozza ki. Az ú. n. Jozpaja-szántóra nézve (5 hold) az öregek azt vallották, hogy hajdan ezeket a földeket a török Jozpaja birtokolta azon a címen, hogy azok egyházi földek és most a török kiűzése után a falubeliek saját maguk között önhatalmúlag szétosztották. A jelenlegi birtokosok tudatában vannak a jogtalan helyzetnek és készek a templom számára kilencdedt adni. Ezenkívül van még három rétje: az egyik három kaszás, de tíz kaszás lenne, ha kitisztítanák, a másik is három kaszás, míg a harmadik, a templom alatti földek mellett a patak mentén, két kaszás. Ez utóbbit illetéktelenül Papp György birtokolta, de elvették tőle. A plébános pedig Balog György egy kaszás rét-részét birtokolta, amelyet hajdan egy forint 50 dénár ellenében a licentiatusnak zálogosított el, amit most Balog kellőképpen igazolt és a pénzt a licentiatustól lelkéért mondandó szentmisére lefizette és így rétének birtoklása lépett.

Jelenlegi plébános: Szily István, 32 éves, az erkölcstant Nagyszombatban végezte, itt két és fél év óta működik és tisztségét a hívek panasza nélkül végzi, csupán csak egyszerű szenteltvízzel keresztel, de már az előírást itt is betartja. Jövedelme az egyházmegyei rendtartás szerint. A szántót, — leszámitva a három kertet — a hívek nem akarják művelni.

Tanító: Horvát István, magyarul, latinul keveset tud, 28 éves és írása zavaros (scriptura obscura). Háza, telke,

kertje nincs. Fizetése a hívek tetszésére van bízva. Egy-két poltúrát ígérnek házanként, de azt is ritkán fizetik meg; felnyolcados gabonát adnak, azonban fát nem; esketés, temetés után 12 dénárt és egy okka bort kap.

Egyházi: Varjú Gergely, tisztségére teljesen alkalmatlan, mert izgága és engedetlen (potator bardus luridus). A község válasszon (ha lehet) másikat helyébe.

A lakosok mind magyar nyelvűek és csak névleg katolikus vallásúak, mert az istentisztelettel nem igen törődnek, makacsok, lázongók és csak nehezen vehetők rá, hogy hitközségi tartozásaikat és munkáikat leróják. Ismételten a vármegyei karhatalmat kellett igénybevenni, hogy a plébános házáat, kertjét kissé használhatóbbá tegyék.

Itt pótlások következnek a mindszentí plébánia jegyzőkönyvéhez:

A templomnak biztos jövedelme nincs, csupán az a szőlő, amit néhai Seres Márton hagyományozott. Minthogy a hívek vonakodtak megművelni, a plébánosok gondozták és teljes hasznát lefoglalták. Határozattá lett, hogy a termés harmada a templomé legyen, de a plébánosok nem akarták a feltételt elfogadni, mert a szőlő művelésére ráfizettek és művelés hiányában a szőlő elvadult és elpusztult. Elrendelték tehát, hogy a jövőben a szőlő hozama kizárólag a templomé legyen és a lakosok a templom részére lesznek kötelesek azt megművelni. A községek nagysága szerint a munkát szétosztották és a hívek hajlandók voltak annak elvégzésére. Mindszent 21 pár, Hajmás 28, Szent-Katalin és Karáczodfa 18, Bakócza 35, Tormás 25, Bisztricza és Bodolya 30, Gyenő 18, Gyümölcsény 17 és Szatina 7 párra eső munkát vállalt. A plébánosnak lesz a kötelessége, hogy ezt a rendeletet végrehajtsa.

1729 április 3-án Szily István mindszentí plébánost a püspök nevében kötelezték, hogy egybehíván a község vezetőit, tegye kötelességükké, hogy Gaáll György a fiára (ki közben elhunyt) kiszabott templombírságot (15 forint) fizesse meg. Az előjáróság ezért felelős és ha nem fogadnak szót „tuggyák és értsék, hogy a nemes vármegyével olyan galibát hoznak rájuk, hogy mely vasat más ember lábáról levették, azt maguk lábaira kötözik.“ A templom szőlőjét el ne hagyják, azt szorgalmasan műveljék, ha pedig

vonakodnának a templom-szőlőt művelni, a plébános „a falubul senkit meg ne eskessen, senkit ne avasson, senkit ne temessen, sőt a szentházba helyet se engedjen“.

* * *

1729 április 2-án Szék plébánia részesült látogatásban. Filiálisai: Bános, Mánfa, Budafa (püspökiek), Barátur, Pölöske, Kovács-Széna, Rákos, Szakáll (káptalaniak), Sziget (Lengyel birtok), Szopok és Komló (Trauner) és Egyházbér (káptalani). Az 1714-i zsinaton résztvett Vácsi István széki licentiatus plébános is.

Az 1721-i Visita³⁵ ezeket jegyezte fel: A templomot a Szent Angyalok tiszteletére szentelték és a legrégebb plébánia-templom a pécsi egyházmegyében. Kőből és cementből készült. A tető zsindele félig korhadt és deszkákkal (durva munka) van fedve. Az oltárkép Szent Imrét ábrázolja, fölötte látható deszkára festve a Szentháromság képe, kétoldalt az Üdvözítő és Szűz Mária képével. A templomnak két díszes faragós kőajtaja van.

A Domsics-Visita³⁶ a következőkben emlékezik meg Szék-ről: A templomot újabban zsindelel fedték, de a mennyezet sok helyen korhadt. Másik nagyobb harangot is szereztek és azt is felszerelték. Az egyetlen casula alapszíne piros és egyéb színekkel van tarkítva, amit azután minden szín gyanánt használnak és a filiálisokba is magával viszi a plébános. A többi kevés felszerelés szintén szegényes. A szószéken terítő van és egy nagyobb kereszt. Van egy zászló is, de rituale nincs. Állandó jövedelme nincs. A templom melletti két hold földet a lakosság nem műveli meg. A plébánosnak és a hívőknek kötelességükké tették a föld gondozását. Kézpénz-vagyon: 4 forint és 70 dénár. (A tető javítása és az új harang sokba került.) Adósok: Viasz György, Sütő Gergely, Antal György, Bernádt György, Hegedüs László kisebb összegekkel. A Galló Gergely által a templomnak hagyományozott két holdat a falubeliek ugyan megművelték, de a termést a sertések felfalták. A községet teljes kártérítésre kötelezték.

³⁵ Brüstle: IV. köt. 595. old.

³⁶ Fasc. CLII: 51. C.

A papház elégtelen és nem méltó erre a célra. Néhány év óta annyira romlott, hogy már tatarozni sem lehet; szűk, csak egy szoba van benne; a konyha is kicsiny, a kemence veszélyes; a cselédszoba szintén szűk; kamra és kerítés nincs. A lakószoba alatti pince a házzal együtt pusztulófélben. A plébános ezt a kietlen helyzetet tizenhárom éven át ritka türelemmel szenvedte el és közben a saját holmija is erősen megromlott. A lakosoknak szigorúan megparancsolták, hogy a szokásos húzódozások nélkül előírás szerint való papházat építsenek, mert különben költségükre karhatalommal építik fel.

Farkas György a plébános, 56 éves, erkölestant hallgatót, tizenkét és fél év óta működik itt; nincs beiktatva; tisztességét a hívek panasza nélkül végzi; az egyházmegyében megszabott jövedelme van, de földmunkát nem kap.

A tanító: Szabó János, 57 éves, magyarul igen, de latinul nem tud, tehát tanulatlan (ideo ineruditus). Írása gyenge, de jó kántor és tiszttségében szorgalmas. Jövedelme egy-egy pártól egynyolcados gabona, egy garas, egy okka bor és a szokásos készpénz, valamint a stóla.

Egyházi: Huszár Mihály, 42 éves, most választották meg és elfogadta a választást a közterhektől való mentesség reményében.

A lakosok mind katolikus vallásúak és (kevés németet és horvátot leszámítva) magyar ajkúak. Az isteni szolgálatra elég hajlamosak és szigorú börtölök (rigidi ieiunatores).

Április 5-án a széki plébánia alá tartozó Baliget uradalom templomát nézték meg. (Püspöki birtok.) Leírása az 1721. évi Visitában.³⁷ Ezek szerint a kőből és sárból épült templom Mária Magdolna tiszteletére van szentelve. A tető zsindeyes. A torony szilárd építkezés. *Most*³⁸ pedig a tetőt annyira korhadt és romlott, hogy tatarozás hiányában hamarosan összedől. A berendezés igen szegényes, néhány vászondarab van csak egyházi célra.

Ugyanaznap Szakáll filiális templomot is meglátogatták (püspöki uradalom). A templom 1458-ban épült a Szepőlte-

len Fogantatás tiszteletére és 1577-ben újra fedték. Az oltár egy Mária (Immaculata) szoborból és festett deszkából áll. Ma (1721)³⁹ az egész oltár korhadt és közel áll az összeomláshoz. A sekrestye bolthajtásos, korhadó zsindeleyel fedve.

A Domsics-Visita⁴⁰ így ír: A templomtetőt tölgyfazsindeleyel fedték be és kékre és sötét színre festett szép kép (szobor?)⁴¹ van a templomban. A templomnak jövedelme és vagyona nincs. Követelései: Hagyó János és István tőtösi lakosoknál; tartoznak még: Hagyó Pál, Simon Miklós (Tőtös), Bicsó Gergely, Kadas Márton, Bató Mihály, Vincze Máté, Póhli István (rákosiak), Szabó János (Szakáll), Balás Máttyás, Szekeres Péter (bánosiak), Pantal István (Szakáll); Tóth Béla (Kovács-Széna) buzgóságából a széki templomnak 16 forintot hagyott miseruhára. Egyébként kehely, oltárkő stb. hiányzik, csupán néhány egyházi felszerelés (vászonnemű) van.

* * *

1729 április 5-én Mánfa filiális templom került sorra. Az 1721-i Visita⁴² szerint a templom teteje teljesen javításra szorul és padlózata nincs. Ruha, oltár vagy valami dísz nem található a templomban.

1729-ben Domsics Mátyás följegyezi,⁴³ hogy a kőből és cementből szilárdan megépített templom a községtől negyedóránnyira van. Valamikor a templom hajója csak egy öl széles volt, amit az alapfalakból és a templom szárnyai-ból láthatunk. Az 1687. évben már mint szűkített templomot restaurálták. A nem magas és nem széles torony hasonlóképpen kőből épült. A templomot a toronnyal együtt zsindeleyel fedték be. A szentély aránytalanul kicsiny és a boltozat egyszerű munkával készült farészei már korhadtak. A karzat is pusztulófélben. A templomnak dél és nyugat felé van egy-egy ajtaja. Az oltár faragott kőből készült és az oltárkép (olajfestés) a Nagyboldogasszony Assumptioját áb-

³⁹ Brüstle: II. 9.

⁴⁰ „imago affabre sculpta.”

⁴¹ U. o.

⁴² Brüstle: IV. köt. 594. old.

⁴³ Fasc. CLII: 51. C.

³⁷ Brüstle: II. 9.

³⁸ 1729-ben.

rázolja,⁴⁴ jöllehet a templom a Szeplőtelen Fogantatás tiszteltetére van szentelve. Az oltár lábazata kőből és cementből, az oltárlap egy darab kőből készült. Van két gyertyatartója, de kereszt, portatíle és egyházi fehérenemű nincs. A szentmiséhez szükséges felszerelés teljesen hiányzik. Régen erős kőfal vette körül a templomot, amely néhány helyen még főlőnyi magasságban fennáll. A szentély mögött négyszögletű kőépület (ossarium) látható.

A templomnak állandó jövedelme nincs, de készpénze sincs. Követelései: For (?) Tamás, János és Mihály, Marton Bálint, Pavóki Ilona (özvegy For Pálné), Sziker Péter, Bernádt György lakosoknál kisebb összegek. A plébános járandósága 12 dénár és egynyolcados gabona, valamint 2 pint bor ezen két filiálisból. Rendeletet hoztak, hogy a plébános törvényes alapon fizessék. A plébánosnak másfél hold szántója van Mánfán.

(Tanító, nép, egyházfi nincsenek felemlítve. A húsvéti ünnepek miatt a Visita megszakadt és csak május 4-én folytatták. A következő jegyzőkönyv már Domsics kézírása.)

* * *

1729 május 4-én Szabolcs község templománál kezdtek el újra a látogatást, amely Szent Mihály főangyal tiszteltetére van szentelve. Körülötte bekerített temető (püspöki földesuraság). 1559-ben Zaboczh-nak három portája, Somoginak két portája van csupán.⁴⁵

A kőből és cementből készült templom⁴⁶ mellett sekrestye és istálló van. 1724-ben kívül-belül renoválták és pedig a templom hajóját Nesselrode gróf püspök bőkezűségéből,⁴⁷ a szentélyt és sekrestyét pedig Kapucsy György helynök költségen. A hajó padlózatát téglákkal kövezték ki. A szentély és sekrestye bolthajtásos, a mennyezet még a régi, romlott és a tetőzet is több helyen korhadt. A karzatot és a szószerket fából 1669-ben készítették, egyszerű asztalos munkával. Az oltár esztergályozott oszlopokkal deszkákból ké-

⁴⁴ „penicillo non invenusto delineata.“

⁴⁵ Brüstle: IV. köt. 455. old.

⁴⁶ Domsics vizitálta először, mert mindíg a pécsi püspökhöz tartozt és azért nem látogatták meg 1721-ben.

⁴⁷ „e ruinis murorum reparata.“

szült és különböző színűre festették. A Szent Mihályt ábrázoló régi oltárképet megújították. Kétoldalról papírképen Szent Mihály és Szent József látható. A festett deszkákból készült tabernaculumot két kis papírkép környékezi arany rámaikban. A kereszt a tabernaculum homlokzatára van fel-függesztve. Van még négy gyertyatartó, egy portatíle, egy selyem casula (piros, kék, fehér, sárga színben) és kevés templomi fehérenemű.

Egyházfinak kinevezték a lakosság ajánlatára Borbás Jánost (40 éves), aki esküt is tett. A templomnak kisebb-nagyobb összeggel tartoznak: Bosa István és János, Papp János és Derksics plébános; Borbás János, Bernádt György, Tóth Ádám egy-egy pár fehér gyertyával; Csibén János a kezénél lévő hat forint templompénzből 2.50 forintot átadott Fonyó kanonok-plébánosnak tabernaculumra. A többit húcsú alkalmával vendégeire költötte és most visszatérítésre kötelezték.

* * *

1729 május 5-én a Kisboldogasszonyról nevezett templom került sorra Bogádon (káptalani földesuraság). Három év óta szerepel mint plébánia. Filiálisai: Szabolcs, Soóros (mely azelőtt Egerághoz tartozott, püspöki birtok), Nagykozár, Zsiminye (Ban uradalom).

Magyar-Soóros 1721-i Visitája⁴⁸ csak annyit említ, hogy volt ott egy félig leomlott templom, amely a pécsi székes-egyházhoz tartozott, az egerági plébános gondozta és ezért 27 forint jövedelmet kapott, míg Nagykozártól 19 forintot.

A bogádi templom⁴⁹ régi romjaiból 1725-ban lett a boltíves szentéllyel együtt restaurálva. A homlokzaton lévő félig beomlott torony azonban javítás nélkül maradt. A tető zsindelyes és a templom kívül-belül ki van meszelve; a mennyezet új és asztalos munka; a téglapadlózat és a fakarzat már régi; sekrestye nincs; a szószerkét közönséges famunka; a templom egyik ajtaja a homlokzat alatt nyugatfelé, a másik délre néz. Az oltár (festett famunka) közepén olajfestésű kép a Szent Születet ábrázolja, amint a földgolyón a kigyó fejét tapossa.

⁴⁸ Brüstle: II. köt. 246. old.

⁴⁹ Fasc. CLII: 51. C.

A kép körül a Szent Szűz születése, bemutatása, az Annuntiatio, Visitatio és Purificatio van ábrázolva. A szenségház asztalos munka és egyszerűen megfestett márványutánzat. Az oltár lábzata kőből van és az oltáron hat gyertyatartót találtak. A selyem casula már régi és különböző színű; a kehely új és aranyozott réz; van egy oltárkő és egy vízfestés⁵⁰ antependium. A fehérselyem zászló egyik oldalán a Szent Szűz, a másikon Szent Katalin képe látható. Egyetlen harangja gerendán függ.

A templom ingatlanai: a kipusztult szőlők alatt hat hold, a Körtvélyes-dűlőben pedig nyolc hold szántóföld egy tagban. A lakosság 1723 körül hasítottta ki a templom számára, 6k művelik és terményeiből tizedet, kilencedet adnak. Van egy három kapás rét, az ú. n. Porkoláb-rét. Tökölyi Ferenc bogádi lakostól 1728-ban hagyományozott szőlőt a falubeliek művelik a templom számára. 42 darab boros edénye van. Pénzét Kapucsy György kanonok őrzi (6 forint). Borkészlete (14 akó) Borbás Péter és Ott Márton szabolcsi lakosoknál van kölcsönben a legközelebbi szüretig.

Draksics János plébános az előző (április) hóban távozott a plébániáról. Távollétében az anyakönyveket nem lehetett fellelni és így a plébániai lélekszámot sem tudták megállapítani. A papház a templom mellett újonnan épült, elég tágas: két szoba, konyha, cselédszoba, kamra és pince (200 akó bor számára) van a szobák alatt. Az alapfal és az oldal-falak nyers kőből épültek, az ajtók és ablakok erősek, vasráccsal vannak ellátva, de az épület még nem kész, sőt a tető romlott, a leomlás szélén áll és vele együtt a falak is sérüléseket szenvednek, ha csak idejében meg nem javítják, amit a falubelieknek komolyan és szigorúan meghagytak.

Takács György egyházi fiókbelül 30 éves, hűséges és a szolgálatra most tette le az esküt.

* * *

1729 május 5-én sorrakerült Egerág plébánia (Pálffy birtok). Filiálisai: Szömel, Kutbár, Kiskozár (Pálffy birtok), Lotár, Misle, Birján, Herend (Batthyányi birtok), Magyar-

⁵⁰ „aquaticis coloribus.“

Soóros (püspöki uradalom). Innét csatolták le az újszervezésű Bogád plébániát.

Az 1721 február 12-i Visita⁵¹ írja, hogy Eger-Ágh (Pálffy birtok) filiálisai: Magyar-Soóros (püspöki), Lotárd, Mislény, Herend (Batthyányi). A templom kőből épült és régi, de jól van fedve. Az oltár felett az Annuntiatio képe (akinek tiszteletére szentelték a templomot is), két oldalról pedig Szent István király és Szent László király képei láthatók. Van szószék és kórus. A gyónó hívók száma: 405.

Látogatást nyert még Magyar-Peterd helvét hitvallású helység is. A templom katolikus módra téglából épült, kettős kereszttel és kakassal. A szentélyt és a tornyot részben rongált állapotban találták. Halassy György helvét hitvallású prédikátort az egerági plébános megvádolta, hogy idegen vetésben kaszált, mert öt egerági gyermeket megkeresztelt és egyet eltemetett. Ezért hivatalosan megintették, mire ő megígérte, hogy ilyesmit többé nem cselekszik.

Belvárdon (Batthyányi birtok) is van egy helvét hitvallású rektor: Berekszászi Márton, aki az előbbinek van alárendelve.

Egyébként Eger-Ágh plébánosa Gyurics Mihály jelen volt az 1714-i pécsi zsinaton (Michael Györicz). 1712–27-ig adminisztrálta Egerágot és akkor Szilvásvárra távozott. 1727–29-ig a pécsi franciskánusok látták el a plébánia lelki gondozását.

A Domsics-Visitából⁵² megtudjuk, hogy a kőből épült egerági templom és sekrestye már régi, de szilárd alkotás és jól helyreállították. A körülötte lévő temető kerítése hiányos. A templom egyik aijtája a homlokzat alatt nyugatfelé, a másik dél felé néz. Az oltár fölötti kép a Szent Szűzet ábrázolja a kis Jézussal a karján. (A templom-búcsút március 25-én ünneplik.) Az oltárlábazat kőből készült, az oltár pedig asztalos munka, kezdetleges festéssel. Annál szebb az új szószék, csak még nincs megfestve.⁵³ A kórus gerendákból és

⁵¹ Brüstle: II. 553–555. old.

⁵² Fasc. CLII: 51. C.

⁵³ „Habet operis arcularii et sculptoris non deformem cathedram, immo pro honestiori quoque auditorio sufficientem, adhuc tamen coloribus undam.“

deszkából készült; a harangláb a temetőben áll két haranggal. A templom felszerelése: cibórium fedővel és monstrancia (mindegyik aranyozott ezüstpól), erősen horpadt ezüstkehely és paténa. A majdnem használhatatlan rézkehely most áldoztatás céljára szolgál. Van még két kereszt, egy selyem és egy gyapot casula, két fekete casula, öt vélum és kisebb fehér ruhák, öröklámpa és oltárkő. Új járulékok: egy vízfestéses tabernaculum, ezüsttel szegélyezett új selyem ornatu a szentségkítételhez, nyolc öngyertyatartó, két zászló, három bekeretezett olajfestményű kép (Nepomuki Szent János, Mater Dolorosa és Jézus a kereszten). A bolt-hajtásos sekrestyének két vasrácsos ablaka van. A szép és nagy szekrényekben minden egyházi ruha elfér. Ezenkívül még két misekönyv, két portatilis, oltárváncos és egy fehér selyem casula alkotják a templom teljes felszerelését. A szakadt ruhák a szömöli templom tulajdonai. A templom készpénze: 4 forint.

Az előző egyházi elhúnyt, az új pedig semmit sem tud a templom jövedelméről.

A papház egyszerű: egy szoba, konyha, cselédszoba és kamra van benne; az egész már tatarozásra szorul. A pince omlott, az istálló dűledező, a kerítés hiányos, minden elhagyatott és pusztulófélben. A papház mögötti nyolc kaszás rétről előbb a bozótot ki kell irtani. A szőlő részint elhanyagolt, részint művelés alatt, részben pedig most ültetik.

Tamaskó Ferenc egyházfit két év előtt választották és a tisztartó jelenlétében esküt is tett, de a közterhek alól nem mentes.

A lakosság részint magyar, részint bosnyák, de valamennyien nyers és korlátolt emberek (duri et obtusi homines), sem emberi, sem vallásos értéket nem becsülnék.⁵⁴ Plébános hiányában a lélekszámot megállapítani nem lehetett. Az anyakönyveket ugyan megtalálták, de adataik nem pontosak. — Tanító nincs és a hívek jelentése szerint a volt plébános rendszeren ministráns nélkül misézett.

* * *

1729 május 7-én történt Pellérd plébániatemplom látó-

⁵⁴ „quibus nec humana honestas, nec divina pietas multum pretiosa.”

gatása. Földesura: Fábri Mihály, a Harrach ezred kapitánya. Fíliálisai: Arányos (Fábri birtok), Zók (a pécsi káptalané), Pázdányi (Traun) és Gadány (Preyner birtok).

1721-ben⁵⁵ Pellérd Passard Pál baranyai alispán birtoka. A templom Szent Margit Szűz és vértanú tiszteletére 1711-ben épült téglából, toronnyal és sekrestyével; kívül-belül díszes és szindellyel van befedve. A hajó mennyezete és a padok is asztalos famunka. Három oltára közül a díszes, aranyozott főoltárt Szent Margit tiszteletére szentelték.

A Domsics-Visita⁵⁶ megemlíti, hogy a templom, az oltárok, a szószék és a karzat ugyanúgy vannak mint az 1721-i Visitában. Azóta a templom padozatát téglával fedték, a sekrestyét deszkás mennyezettel látták el. A hajó mennyezete azonban korhadt, mert a tetőn át az eső beesik, jöllehet négy évvel ezelőtt javították. A főoltáron két hatalmas, egy öl magas fagyergyatartó (esztergályos munka) és tabernaculum van. A berendezés olyan mint az 1721. évi jegyzőkönyvben található. A cibórium és a két kehely közül az egyik meglazult; a kelyhek és a monstrancia rézből készültek. Öt casula jókarban van, az egyik tarka selyem casula az állandó használat miatt már szakadt. Van három misekönyv, két portatilis, kis kékruhák piros szegéllyel, négy karing (superpellicia perforata), négy szakadt birrétum, oltárterítőnek való nyers vászon, három kereszt, hat gyertyatartó (aurichalcum), négy pirosra festett fagyertyatartó, egy szőnyeg, két zászló (az egyik szakadt selyemből), öröklámpa (raro lucet), turibulum és rituale, de e két utóbbi már igen elhasznált állapotban. Az áldoztató korlátra szánt hosszú vászonerítőt valaki elkérte. A jelenlegi (1729-i) plébános beszerzései: aranyozott ezüst kehely, fehér selyem casula, virágokkal és gazdag arany hímzéssel (a hozzávaló részek is szép kidolgozással), két antependium, két sötét selyem sávval (kézimunka), alba stb. A többi egyházi fehérmű mind a földesúr bőkezűségéből származik, valamint a beteglátogatáshoz szükséges ezüst szelence, damaszt bursa és két új portatilis. A plébánia könyvtára: Káldi: Szentírás; Pázmány: Kalauz; Illyés A.: Szentbeszéd (I. köt.); Engel Lajos: Egyházjog, Szomorúak

⁵⁵ Brüstle: IV. köt. 188—189. old.

⁵⁶ Fasc. CLII: 51. D.

végasztalója; Archdekin: Controversia; Ozori: Contiones, Manuale parochorum; Faber: Contiones; Busenbaum: Medulla; Hochwald: Controversia; Clichtov Juloc: Contiones; S. Bonaventurae: Sermones, Circulus aureus; Telegdy: Contiones; Carthusianus: A világ vége; Szentírás; Fasciculus Benedictionum; Hofflich: Centuria funebris; Breviarium 1 kötetben; Libellus Congregationis; (Nucleus Catecheticus, Illyés első köteté és Aesopus meséi elveztek).

Alapítvány vagy ingatlan nincs. A jövedelem önkéntes adományokból tevődik össze. Kézpénz: öt forint. Adósok: Horváth Ádám, Kis-Kenderes István, Haraszi Sámuel, Balás Ferenc, Böresök István, Tóth János, Matkó Mihály, Varga János, Sánta Péter, Balog István (Gadányi Peti fia), Tanczi István, Kovács Péter és János, Moys János, Öreg-Szép Ferenc, Szép-Kis Ferenc, Kis-Török István, Szép Péter, Maszlag András, Andor György, Varga Miklós és István, Csóka György, Haraszthy András, Kan Ferenc, Kenderes János és András, Dékán Péter, Hirczy Ferenc, Matkó András, Néma András. Az új pellérdi bíró 52 forinttal tartozik a vásárolt borokért. A kézpénztartozás és követelés főösszege: 238 forint. (Szokatlanul nagy pénz!)

* * *

Ugyanaznap, 1729 május 7-én részesült látogatásban Arányos községnek az 1638-i évben unitáriusok (arianusok) által fából és sárból készült temploma, amelyet a török uralom után a visszatérítéskor Szent László tiszteletére szenteltek. A templom alapzata is fa, de már korhadt és nem tart sokáig. Az oltárt olajfestmény helyettesíti, amely a Szentháromságot ábrázolja. Az oltáron csak két kánontábla van és minden más hiányzik. A szószék kezdetleges durva ácsmunka és teljesen egykorú a templommal. Kézpénz: 13 forint. Adósok: Foky Ferenc és Mikes György (arányosi).

Az 1721-i Visita⁵⁷ megemlíti, hogy Arányos filiálisban volt egy templom, amit a falun kívül lévő dombon 1617-ben vesszőből és sárból építettek és náddal fedtek be, de már egészen közel állt az összeomláshoz. Szent László király tiszteletére volt szentelve. Valamikor ezen a helyen unitáriusok voltak, akiket Radanay püspök térített át a katolikus hitre.

⁵⁷ Brüsszle: IV. köt. 189. old.

1714-ben a pécsi zsinaton szerepelt Kővári János arányosi tanító is, akinek kápolnája vagy inkább fa-imaháza egykor arianus volt, most pedig Szent László királyról van elnevezve.

A Domsics-Visita⁵⁸ szerint a papház az 1721-i feljegyzés szerinti, de a kerítést azóta csinálták és a régi kamrából konyha lett. Szántója mint 1721-ben, de azóta a Berekaljádúlóban egy kétholdas területet találtak meg. A föld szomszédai: Kiss István és Szabó András.

Egyházi Ferenc László plébános 54 éves, az erkölcstant Nagyszombatban tanulta, 1721 szeptember 28 óta plébános Pellérdén. Kinevezték, de nincs beiktatva. Működésében panasza nem adott okot és a plébániai anyakönyvek is rendszerben vannak. Keresztikút nincs, de beszerzését a plébánosnak kötelességévé tették. Egyszerű szenteltvizet használt a kereszteléshez és ebben is, másban is kioktatták. Jövedelme az egyházmegyei rendtartás szerint.

Német Pál tanító, 25 éves, két syntaxis osztályt végzett, hat és fél év óta működik. A plébános és a hívek megvannak vele elégedve. A hozzá küldött gyermekeket tanítja is. A házáat a jelenlegi plébános jelölte ki számára, a kertjét újonnan bekerítették. Jövedelme az egyházmegyei szabványok szerint.

Posgay István egyházi körülbelül 52 éves, két év óta szolgál és elég hűséges, jöllehet még nem tett esküt. Minden közteher alól mentes.

A nép mind magyar és katolikus vallású; vannak köztük jók és rosszak, közben ünfejük is, akiknek oktatás és szigor lett kiosztva.⁵⁹ Kötelességükké tették, hogy gyermekeiket iskolába küldjék és ha ezt elmulasztják, a tanítónak joga lesz minden elmaradó gyermek után évi egy forint illetéket szedni.⁶⁰

* * *

1729 május 9-én került sorra Kővágószőlős temploma, mely Sarlósboldogasszony tiszteletére van szentelve (püspöki

⁵⁸ Fasc. CLII: 51. D.

⁵⁹ „quibus instructio sufficiens etiam cum severitate est exhibita.”

⁶⁰ „juxta Constitutionem Dioecesanam.”

birtok). Filiálisai: Cserkút, Tötös, Bakonya (káptalaniak) és Boda (Preyner birtok).

Kővágószőlős először 1721 szeptember 4-én részesült látogatásban.⁶¹ Filiálisai: Cserkút, Tötös, Bakonya és Boda. Temploma Sarlósboldogasszony tiszteletére, erős fallal és cementtel épült. A templom mennyezete tölgyfa deszkákból készült, a tető pedig zsindelyezett. Két ajtaja kőből van kifarragva, a nagyobb a torony alatt nyugatfelé néz, a másik pedig dél felé, amelyre a következő szavak vannak 1512-ből bevésvé: „Exaltata est sancta Dei Genitrix.“ A torony négyszögű és kőből épült, a csúcsa pyramis alakú (szintén kőből). A torony nyugati felén festmények láthatók, de az időjárás viszontagságai miatt már nem ismerhető meg, hogy mit ábrázolnak. A templom körüli temető fallal van körülvéve. Az oltár talpzata téglá és az oltárkép a Sarlósboldogasszonyt ábrázolja. A szószerk fából (falusi munka), a kórus tölgyfából készült. A tanító Kántoros Ferencnek hívják és 1718 óta van itt; a háza azelőtt katonatiszté volt és Szőlős község építette. Gyónó hívó van: 996. — A templomnak hat kapás szőlőjét „Szentegyház-szőlő“-nek nevezik. Ezt a szőlőt a község munkálta és jövedelmén gyertyát és a miséhez szükséges dolgokat vásároltak. Mivel Visa János plébános a szőlő jövedelmét más célra fordította,⁶² amire a községtől írást is szerzett, ez időtől kezdve a szőlőt nem gondozták és jelenleg teljesen elhanyagolt állapotban van.

A Domsics-Visita⁶³ így ír: Maga a templom kőből készült, elég hosszú, de kissé keskeny és kőfallal van bekerítve. A torony erős és vastag, sekrestye nincs, a szentély bolthajtásos. A templomot 1726-ban fedték be, a mennyezet és kórus (fa) korhadt. A szószerk durva munka és a padok is igen egyszerűek. Az egyetlen oltáron a Szent Szűz Visitatiojának képe látható. A tabernaculumot újjáépítették. A felszerelés olyan mint az 1721. évi látogatáskor: van egy használhatatlan rézkehely, egy zöld selyem-casulát a plébános a bakonyai filiális templomba vitt át, egy másik fehér selyem ca-

⁶¹ Brüstle: III. köt. 404. old.

⁶² Brüstle nem tudja ezt Visáról feltételezni és ezt a eszekeedet Terbócz Tamás domonkos atyának tulajdonítja.

⁶³ Fasc. CLII: 51. D—E.

sula teljesen szakadozott állapotban, egy piros-fekete casula a tötösi templomba került. Két zöldre festett fagyertyatartó, egy zászló a Szent Szűznek és Szent Máté apostolnak képével. A toronyban van egy új beszerzésű harang. A jól aranyozott cibórium rézből készült, szép munka (laboris elegantis), a fedelében rejtett csengettyűvel. A több színű rézmontancia gazdagon aranyozva szintén kiváló munka. A kehely és paténa aranyozott rézből, egy casula selyemből (tarka), egy fehér anyagból (színes selyemhímzéssel), egy kékszínű (fehér sávval, selyem és arany hímzéssel), végül egy fekete. Három díszes bursa, a korlátnál ol magas két gyertyatartó, ezenfelül két rendes nagyságú piros és zöld fagyertyatartó. A zászló a Szent Szűznek (Visitatio) és az Üdvözítőnek (a kereszten) képével. Van még temetéshez szükséges kereszt, gyászszászó, füstölő, tömjéntartó, szelence stb. A többi a megszokott felszerelés. Késpénz semmi. Hajdu András és Péter lakosoknál 8 forint követelés. Földek mint az 1721-i jegyzőkönyvben. Az a szőlő, amelyről az előző (1721) jegyzőkönyv szólt, tévesen lett a templomnak odaítélve. Szorgosabb nyomozás után kiderült, hogy az plébánia-javadalmi szőlő. Az a szőlő pedig, melyet régente Visa János plébános (hallomás szerint) a községtől kicsikart irat alapján birtokolt, nem azonos az „Egyház-szőlő“ nevű szőlőskerttel, hanem két árvának a tulajdona, akiket Visa neveltetett és akik még élnek. Erről a szőlőről adott a plébánosnak a község iratát, az árvák pedig felnőtt korukban a szőlőt visszakapták. Az Egyház-szőlő nevű ingatlan a plébániáé, melyet a jelenlegi plébános rendbehozott és műveltet is (hat kapás nagyságú). A többi ingatlanról az 1721. évi jegyzőkönyvben olvashatunk.

* * *

1729 május 10-én Cserkút községnek Keresztelő Szent János tiszteletére épült temploma (püspöki földesuraság) részesült látogatásban.

Cserkút filiálisban⁶⁴ a templom kőből épült, keletfelé néz és Keresztelő Szent János tiszteletére van szentelve. A szentély és mennyezet romokban, hasonlóképen a hozzáépült sekrestye is földig leomolva. A templom oldalfalai sértetlen-

⁶⁴ Brüstle: III. köt. 405. old. (1721-es adatok.)

nek, de ki vannak téve az időjárás viszontagságainak, mivel tető nincs felettük. A templom hajójában látható festmények a szenvedő Úr Jézust, Szent Mihály arkangyalt és Szűz Máriát a tizenkét apostollal ábrázolják. A többi képek a szentélyben teljesen felismerhetetlenek. A torony — leomlott csúcsát kivéve — sértetlen.

A mostani Visita⁶⁵ följegyzése szerint a templom régi, szilárd köépület, de régisége miatt leromlott és 1725-ben a sekrestyével együtt restaurálták, zsindeellyel fedték és kismeszték; a szentély bolthajtásos. Az oltár új, asztalos munka, elég szép esztergályos díszítésekkel; jobbról-balról oszlop és fölöttük a Szentlélek ábrázolása (fehér galamb ezüst felhőben, arany sugarakkal). Az aranyos rámában levő oltárkép Ker. Szent Jánost ábrázolja keresztelés közben (a Jordán vizében). Az oltár piros, fehér, kék és zöldes-sárga színekkel (márványutánzat) van kifestve; a lécszegélyek aranyozottak, a lábazat kőből. A kórus gerendákból és deszkákból újonnan készült. Az új és pirosra festett bejárat délről van. Van négy piros fagyertyatartó, fakereszt, lámpás (láncocskával és üvegyöngyökkel), antipendium (cossipaem, különböző színekben). A torony elég jókarban van, a templom melletti kőfállal bekerített temető már itt-ott leomlott. A bejáratnál kőből készült szenteltvíztartó áll. A templomnak ingatlana, tőkéje, készpénze nincs. Szabó Mátyásnál (Cserkút) van két forint követelése.

Patay András a plébános, 39 éves, az erkölcsstant Budán végezte és hat év óta működik itt. Szerény, fáradhatatlan, feddhetetlen hírnevű lelkipásztor. Jövedelme az egyházmegyei szabványok szerint. A három anyakönyvet pontosan, rendesen vezeti. A keresztkút beszerzésére és a keresztelőviz szentelésére külön figyelmeztették.

Ujváry Zsigmond tanító, 25 éves, másfél év óta szolgál, latinul nem tud, az írása tűrhető. Jövedelme páronként egy-nyolcados gabona és három okka bor; készpénz semmi. Meghagyták a hívőknek, hogy páronként évi 10 dénárt fizessenek. Temetés után kap egy okka⁶⁶ húst, egy kenyeret és 12

⁶⁵ Fasc. CLII: 51. D—E.

⁶⁶ Török súlymérték.

dénárt, de ezt is nehezen fizetik meg, úgyhogy másfélév óta nem tud magának csizmát venni.

Az egyházi épp akkortájt halálozott el, a helyébe új került. (Neve hiányzik.)

* * *

1729 május 10-én Tötös község Szent Miklós filiális temploma lett látogatásban részesítve (püspöki birtok).

Tötösön⁶⁷ a templom kőből és cementből Szent Miklós püspök és hitvalló tiszteletére épült. A szentély elég jó állapotban van, de a sekrestye majdnem romokban és minden nap várható az összeomlása; a tető zsindele is teljesen elkorhadt. A torony nagyon magas és a teteje hasonlóképpen korhadt. A templomon két ajtó van. Az oltár lábazata deszkából készült. Az oltárkép Szent Miklós püspököt ábrázolja, az egyik oldalon Assiszi Szent Ferenc, a másikon Pádurai Szent Antal képével. A szószek, mint Szöllösön, fából készült.

A mostani Visita⁶⁸ szerint a templomot 1726-ban restaurálták, a templomot, a sekrestyét és a tornyot zsindeellyel újra fedték. Az oltár az 1721-i jegyzőkönyv leírása szerinti állapotban, a feketére festett tabernaculum azóta készült. Van két piros és két kék fagyertyatartó. A kórus, mennyezet és szószek mint 1721-ben. Kerítés nincs. A fehér vászon hímzett casulát (szakadozott) az elhunyt Keszthelyi János plébános hagyományozta a templomnak. Az aranyozott rézképcsény és paténa Nesselrode gróf püspök adománya. A toronyban egy harang van. Van még a templomban oltárkő, szenteltvízkő és temetésnél használatos fekete kereszt. A templom pénze a restaurációkor felemésztdődött és a többi Kisegedy Jánosnál van kölcsönben. Ingatlanok az előző jegyzőkönyv (1721) szerint, de néhány hold a plébánosé, mit a hívők tartoznak művelni, akik tizedet és holdanként 15 dénárt fizetnek.

* * *

1729 május 11-én Bakonya községnek (káptalani uradalom) Szent György vértanúról elnevezett filiális temploma került látogatásra.

⁶⁷ Brüstle: III. köt. 405. old.

⁶⁸ Fasc. CLII: 51. D—E.

Bakonyáról és Bodáról az 1721-i Visita⁶⁹ ezeket írja: A bakonyai templom kőből szilárdan épült Szent György vértanú tiszteletére. A szőlősi templom a plébánia többi templomai között a legnagyobb és legszelebb. A torony nyugat felé áll, de teljesen romokban. A templomban nincs semmi, csupán egy kőből való oltárlábazat, de már az oltár és felszerelés hiányzik. A templom körül temető volt.

Szent Imre herceg tiszteletére szentelt bodai templom teljesen romokban hever és a régi templomot csak sejtetik a falak.

A bakonyai templom⁷⁰ kőből és cementből készült, de az idők folyamán igen leromlott. A sekrestyét még most is (1729) teljesen szétesett állapotban találták. A templomtetőt azonban már zsindeleyezték. A szentély bolthajtásos. A templomtorony javítása 1722-ben történt, de igen rossz mesterember végezte. A tető a templom szélességéhez mérten alacsony és nyomott, az eső nem folyik le róla és azért átázott. A tölgyfazsindely idő előtt elkorhadt, úgyszintén a gerendázat is. A fatorony formátlan, kezdetleges munka, aránytalan, a gömbje a talpazatnál szélesebb. Kár a piros festékért és az olajért, amit rápazaroltak — írja a Vizitator. A kórus három év előtt készült (1726), a mennyezet kezdetleges ácsmunka és nem is kész, de 300 darab gerenda készületben van erre a célra. A szószek durva gerendákból és a jól sikerült oltár (1724) szintén fából készült; két szélről két oszlopot festettek rá. Az oltárkép elég jó és Szent Györgyöt ábrázolja, amint a sárkányt megöli. Fent a Szent-háromság képe látható köralakban berámázva. A tabernaculumot piros vízfestékekkel színezték. Az oltár lábazata kőből épült. Az aranyozott rézből való kehely és paténa már igen elhasznált és a szentmiséhez szükséges felszerelés is nagyon egyszerű: van hat gyertyatartó, antependium (különböző színben), két csengetyű, de egyet a helynök ismeretlen okból a pécsi Mindenszentek templomának adott, azután portatíle és szenteltvíz-kőtartó.

Késpéncz nincs. Adósok: Kaysza András (Boda) tartozott

⁶⁹ Brüstle: II. köt. 88. old.

⁷⁰ Domsics-Visita szerint.

12 forinttal bakonyai Tóth Jánosnak, aki azt a templomnak hagyományozta, Póka Márton 4 forinttal, Szény Mihály egy tehénnel (6 forint értékben) Tóth hagyatékának szőlő-tartozása fejében. Egyéb adósok: Deszpot György, Bató Tamás, István és György, Tóth István, Sinka Gergely, Markó János és Farkas György. A végösszeg körülbelül 40 forint. A templom ingatlanai mint az 1721. évi jegyzőkönyvben.

A hívek mind magyarok és katolikus vallásúak. A párbért nehezen fizetik. Vallási kötelemekben is kissé hanyagok, néhányan a templomból vasárnap elmaradnak; ezekre nézve intelemben (bírság) részesültek és a plébánosnak nagyobb szigorúságot ajánlottak. Gyónó korban van körülbelül: 870 hívő.

* * *

1729 május 11-én Szentlőrinc plébánia templomát látogatták meg (Preyner birtok). Filialisai: Helesfa, Dinneberg, Csonkamindszent, Kacsota, Csernyi = Cserdi (mind Preyner birtok).

Szentlőrinc 1721 május 21-én részesült látogatásban.⁷¹ A templomot Szent Lőrinc vértanú tiszteletére a pécsi káptalan telkén az ú. n. „Kühidon“ építette Preyner Izabella Barbara Mária grófnő a pécsi püspök és káptalan ünnepélyes tiltakozása ellenére és bizonyos Natali Lukács belgrádi püspök 1718-ban, pünkösöd utáni második vasárnapon az akkori plébános tunyasága vagy tudatlansága miatt és a szent kánonok rendelkezése ellenére felszentelte. Egyébként a templom jelenleg zsindeleyel van befedve és teljesen ép állapotban. Az istentisztelethez szükséges dolgokkal: oltárokkal, szószekkel, kórossal, padokkal, sekrestyével és az egyházi szerek befogadására szükséges szekrényekkel gondosan el van látva. A főoltárt Szent Lőrinc tiszteletére szentelték, a két mellékoltárt a szentélyen kívül, de a szentélyhez támaszkodó falhoz épült. Az előbbi évek Visitatiojában szó van arról, hogy Szent-Lőrincen, a falun kívül van egy régi templom, körülötte temetővel és ide temetik halottaikat Kacsota filiális hívői.

Domsics⁷² szerint a plébániatemplomot az 1721. évi ál-

⁷¹ Brüstle: IV. köt. 652. old.

⁷² Fasc. CLII: 51. E.

lapotban találták. Berendezése: egy fehér casula (damaszt) színes hímmzéssel, egy sárga selyem casula színes hímmzéssel, egy kék, piros hímmzéssel; egy piros selyem tarka hímmzéssel, gazdagon átszöve aranyszálakkal; egy fekete damaszt és egy másik fekete. A mennyezet (baldachinum) selyemből, tarka hímmzéssel (pro expositione V. Sacramenti). Új járulékok: fehér selyemköpeny, két piros zászló (damaszt), az egyiken Szent Mihály és Páduai Szent Antal, a másikon Szent Lőrinc és a Szent Szűz képe, aranyozott rézből való kereszt, két kis ezüst gyertyatartó, egy ezüst szív láncoskával (cor argenteum cum catenula) és Xavéri Szent Ferenc berámázott képe. Az újonnan bekerített temető a községen kívül észak felé fekszik. Alapítvány vagy vagyon nincs. Késpénz: 54 forint és hat akó bor; a tisztartónál három forint követelés.

A plébániaház egy szobából és kamrából áll, a tetőzet hiányzik; a pincében a gerendák megrothadtak; van cseléd-szoba, konyha, istálló és egy újonnan készült kövezett kút. Erre a plébános sajátjából 5 forint 20 dénár összeget költött és egy kila⁷³ gabonát, a cselédszoba kályhájára 2 forintot, a saját kályhájára, az udvar kapujára és a kútvederre (pintér, kovács munka) egy forint 65 dénárt. Ezen kiadásokat a községnek meg kellett térítenie. Konyhakert a papházon kívül, a templom környékén a patak mentén van (a régi templom tehát nem a mainak a helyén állott).

Kucsera Jakab plébános 33 éves, erkölcant Nagyszombatban tanult és itt hat év óta működik. Nincs kinevezve, sem beiktatva. Jövedelme a szokásos, de földje, rétje nincs és az uradalom sem hasított ki eddig számára; Szentlőrinc és Helesfa három-három kocsi szénát ad, a többi község pedig két kocsival. A fuvarozás késedelmes és gondatlan: közben a széna elrothad. A hívek a plébánossal meg vannak elégedve és nem hoztak fel ellene semmi panaszt, kivéve a nyakas kacsotai reformátusok, akik nem akarják elismerni és fizetni, jóllehet náluk is temet, keresztel és esket. Az uradalomtól kap évenként 42 forintot, 8 akó bort és 8 pozsonyi mérő gabonát. Az uradalom a szentmisére adott évi 25 forintot be-

⁷³ Kila = 2 mérő.

szüntette; 8 kila zabot vetett el neki az uradalom, de több veszteség volt vele, mint haszon.

Jesik János tanító 24 éves, szláv (tót), magyarul és latinul tud, elvégezte a rétori (szónoklati) osztályt. Írása olvasható, de az ifjúságot nem tanítja és a páronként járó 10 dénárt sem kapja meg. A lakosoknak meghagyták, hogy ezt az illetéket fizessék meg (különben jön a végrehajtás!) és a gyermekeket küldjék iskolába, mert a tanítónak különben fejé-
ként egy forint és 6 dénár bírságot kell fizetniük.

Tóth György egyházi 25 éves, már három év óta szolgál, jó és hű ember, minden közteher alól fel van mentve.

* * *

1729 május 12-én került látogatásra Helesfa filiális község Szent Péter és Pál apostolfejedelmek tiszteletére szentelt temploma, mely 1727. évben kőből és cementből épült, zsindeletetével és a homlokzatnál kelet felé álló toronnyal. A téglával kikövezett templom és szentély bolthajtásos és a kikövezéshez a püspök bőkezűen huszonkétezer téglával járult hozzá. Az ablakon két vasrác van. A főoltár faragványja (vésés) nyers és egyszerű munka, magában foglalja Szent Péter és Pál elég szép oltárképét, míg a tetején két angyal koronát tart (díszjelvény kisugárzó fénycsávokkal). Az oltár talpzata téglá. A főoltártól balra van az egyik mellékoltár faragványokkal ellátott, berámázott képpel, mely a keresztien függő Úr Jézust ábrázolja (selyem-munka). A harmadik oltár (jobbra) hasonló rámban a Szent Szűznek turbéli képével (olajfestmény). A kép elég jó és a főoltár képehez hasonlóan megáramozva kék és piros színek vegyítésével. A szószék újonnan készült asztalos munka, kék és piros színezéssel festve. A kórus három tagozású; középen kerék porticus díszíti (pirosra festett asztalos munka). A templomnak két bejárata van: egyik a homlokzatnál, a másik nyugat felé. A templom berendezése és felszerelése: a rézből készült aranyozott kehely és paténa már elhasznált állapotban; az egyik fehér casula (tela) tarka hímmzéssel és virágokkal díszítve; a másik belül hímmzett és fehér, a szélén sárgás színű; van négy vélm, két portatile, négy régi és két új

(piros fából) gyertyatartó, három kereszt, hat művirág,⁷⁴ szőnyeg, két zászló, két csengetyű és régi ónkannászkák. A toronyban egy harang van. Alapítvány, ingatlan nincs. Készpénz: 55 forint.

A lakosság panaszt tett a plébános ellen lelkipásztori mulasztásait illetőleg, de a plébános védekezése, aki egyébként kiváló pap volt, nem áll rendelkezésünkre.

* * *

1729 május 15-án a Szent Rókusról nevezett szigetvári plébániatemplom részesült kánoni látogatásban.

Az 1721-i Visita⁷⁵ szerint filiálisai: Hobol, Basal, Ujfalu, Lukovicsa vagy Lakócsa, Keresztur, Szent Márton vagy Vaska, Szent László, Mamelik (Almamellék), Solimán, Molvány, Nagy-Dobsza, Kis-Dobsza, Istvándi, Zádor, Darány, Dobó, Gyöngyösmellék, Várad, Bürius, Fok, Mosgar (Mosgót), Pata, Apáti, Merenye és Poklos. Ebben az időben Szigetvárnak kétezer gyónóképes hívője volt. A Szent Rókus tiszteletére szentelt templom azelőtt török mecset volt, ólomtetővel és 1719 július 2-án Natali Lukács belgrádi püspök a kánonok ellenére, alapítvány (dos) nélkül consecráta. A templomban van szószék, kórus, keresztút és padok. Baloldalán török torony áll, a villám pár évvel ezelőtt belecsapott és ma sincs még teteje. A templomnak három oltára van. A főoltár Szent Rókus tiszteletére készült, szép asztalosmunka 1720-ból, de még nincs megaranyozva, sem kifestve.

A Domsics-Visita⁷⁶ megemlíti, hogy a plébániatemplomot, a főoltárt és a két mellékoltárt a régi állapotban találták. A főoltár előtti gyertyatartók, a ruhák és a bútorzat is megvannak. A monstrancia (a lábamatot leszámítva) aranyozott ezüstműből készült. Új járulékok: két fakereszt, két oltárkő, kék casula arany-virág hímzéssel, selyem köpeny (több színben), hat piros velum, albák, terítők, két-két misekönyv és rituale, horvát evangéliumos könyv, tüfpestéses terítő,⁷⁷ damaszt piros zászló, az egyik oldalon Szent Rókus és Szent Sebestyén, a másik oldalon pedig a Szent Szűz és Szent Anna

⁷⁴ „Fasciculi fictorum florum.”

⁷⁵ Brüstzle: IV. köt. 653–654. old.

⁷⁶ Fasc. CLII: 51. E–F.

⁷⁷ „peristromata acupicta.”

képével, fekete tumba-terítő (Kron-Rasch-szővet). A jövedelem 1721 január 27 óta hagyatékokból, adományokból és harangozási illetékekből 1455 forint, mely összeget a templom tatarozására fordították. A pénztárban 110 forint maradt. Prebecz Tamás végrendeleti hagyatékából 58 forint jött be és egy másik asszony (Katalin Jozefa) hagyatékából 10 forint. Mindkét végrendelet azonban még elintézés alatt áll és a hagyaték növekedhetik. Adósok: Hichler Ferenc 50 forinttal, Jan Keschieza és báró Frankó Cserkics legátuma, összesen 71 forint. A harangozásért többen hátralékosok, a dolog elintézését a plébánosra és a syndicusra bízták.

Másnap, május 14-én a kapun kívül fekvő kápolnát tekintették meg (Turbék). A kápolna fából és sárból van összeállítva, az oldala és tetőzete már a leomlás szélén. Berendezése mint 1721-ben. Szaporulat azóta: egy harang (második). Az előző 35 forint készpénz most 196 forintot tesz ki.

Ügyanezen a napon megtekintették a temetőkápolnát is a kanizsai kapu előtt, amely fából és sárból épült és az egész szintén igen romlott állapotban. Berendezése nincs. Pénze: 65 forint. Adósai: Hígler élelmészési biztos 40 és Király Ferenc 6 forinttal.

A szigetvári papházat teljesen leromolva találták. A kertnek és a háznak azonban jó a kerítése és van istálló, kamra és konyha is. A kutat a jelenlegi plébános készítette.

Fischer Vencel József plébános, prágai cseh ember, a teológiát teljesen elvégezte és be van iktatva. A plébánia élén 12 év óta működik. Filiális községei: Szentlászló, Mamelite (Almamellék), Szolimán, Mosgov (tisztá katolikus falvak), továbbá a protestáns falvak: Molvány, Nagy- és Kis Dobsza, Kalmánca, Istvándi, Zador, Pata, Árpádi, Bassali, Csertü, Merenye, Poklos.

Bronovics Xavér Ferenc orgonista, 27 éves, beteges ember, tisztsége elvégzésére alkalmatlan. Temetés ritkán van énekkel. Fizetése évi tíz forint és a stóla: énekes requiem 50 dénár, temetés (conductus, három harangozás) 50 dénár, gyermekeketemetés is 50 dénár. Más jövedelme nincsen.

Tanító (scolae magister): Roshird Kilián, 27 éves, egy év óta tanít. 32 tanítványa van (pueri scolares). Fizetése minden fiú után 20 dénár.

Maretics Simon sekrestyés, 28 éves és nyolc év óta szolgál dicséretesen. Vihar elleni harangozásért kap évi öt forintot, temetéskor, ha három haranggal, esetenként hét, ha kettővel, akkor három krajcárt.

A nép: horvát, német és kevés magyar: a plébánia temploma iránt teljesen érzéketlenek, sem munkát, sem pénzt nem adnak, mintha nem is hozzájuk tartoznék.

* * *

1729 május 17-én sorra került Vaskaszentmárton plébániatemplomának látogatása.⁷⁸ (Felsőszentmárton). A Szent Márton tiszteletére szentelt templom földesura, mint vas-kai apát: a veszprémi püspök. Filiálisok: Lakócsa, Tót-újfalú, Potonya (itt Kontor István zseliczi apát a földesúr), Keresztur (a pécsi püspöké) és Rétfalu. A régi templomnak, mely téglából és cementből készült, romjai még megvannak. Mellette lévő temetőnek nincs kerítése. Nem messze ettől áll az új templom fából és sárból, zsindeyes tetővel. A torony fából épült, három harang van benne. A templom és a torony még nem teljesen kész. A hevenyészett mennyezet deszkás, egyszerű gyalulással. Van egy oltár deszkából, kétoldaltól egy-egy angyal (egyszerű festéssel) és középiütt Szent Márton lovag szokásos képe, amint ruháját kettészeli. Jobbra a Szent Szűz képe rámában, balról pedig Szent Magdolna képe. Az oltárkép elég jó. A tabernaculum fölött a Kis Jézus képe üveg alatt és a két gyertya külön aranyozott rámákban (ereklyék másolatával = cum copia reliquiarum) látható, mindez üvegbe zárva. A felszerelés a következő: aranyozott réz-monstrancia, piros, kék és zöld üvegzemekkel díszítve, aranyozott ezüst-kehely, öt casula: kék-selyem, sárga-selyem fehér dísszel, egyszerű piros, egyszerű fehér piros dísszel és fekete fehér dísszel (tartozékaikkal), stóla, két manipulus (de már elhasznált állapotban), alba, humerale, velum, bursa, palla, cingulum stb., négy misekönyv (de mind szakadt), három portatíle (az egyik ereklye nélkül), egy kereszt fémről (aurichalcum), kettő pedig fából, Nepomuki Szent János szobra, két gyertyatartó ércből és kettő fából, a mennyezet vörös selyemből (belül hímezve), két selyem monstrancia-lepel,

⁷⁸ U. o.

piros selyemzászló Szent Márton és a Szentháromság képével, hímzett oltárvánkos, aranyozott szelence fémről (beteglátogatáshoz) és egy selyem bursa.

Előzőleg sokkal becsesebb berendezési tárgyai is voltak a templomnak: aranyozott ezüsből való cibórium, hasonló kehely (kiváló munka = eximii laboris), kb. hat casula, melyek az aranytól fénylettek, tíz bursa és más hasonló cikkek. Báró Zehentner Károly József apát elhunytá után, a már szintén elhunyt Bekesy András tisztartó ezeket ládába záratta és Veszprémbe küldötte.

A plébániaház sárból és fából épült (ex lignis et luto) egy szobával. Alatta a pince nedves és a Dráva minden kis kiáradásakor megtelik vízzel; a konyha, kemence és a cselédszoba még nem egészen kész. Az istálló használhatatlan és beázik. A konyhakert elég tágas és az udvarral együtt jól körül van kerítve. Szántói, telkei, rétjei nincsenek.

A plébános: Simonovich Jakab, 33 éves, az erkölcsant Zágrábban hallgatta és itt működik 1726 február óta, de sem investitálva, sem beiktatva nincs. A nép nagyon meg van vele elégedve, de ő nem a néppel, mert igen kicsiny a jövedelme volna: egy-egy pártól hét krajcár (a Kontor-falvakból), Szentmártonból 20 dénár és mindegyik községből páronként egy-nyolcadas gabona; bor semmi és mezei munkát sem teljesítenek. Szentmárton azonban évenként a kukoricatermelést gondozza és ebben az idén a Kontor-falvak is segédkeztek.

Tanító (ludimagister) közvetlenül ezelőtt még volt, mint-hogy azonban a gyenge jövedelem miatt megélni nem tudott, eltávozott és jelenleg nincs senki.

Sekrestyés nincs és a plébános vagy saját maga, vagy házinepe közül valaki szokott harangozni.

A nép nemzetiségre nézve boszniai, nyelvben egy, de felfogásban sokféle, makacs és engedetlen. Lélekszám: (gyónó korban) 500.

* * *

1729 május 20-án sorra került a Szent Simon és Judás apostolról nevezett Sumony (Somon) plébániatemplom láto-

gatása⁷⁸ (püspöki birtok). Filiálisok: Bánfa (püspöki), Szent-Gyenis (Preyner birtok). Templomát az unitáriusok (arianusok) építették már régen (olim) sárból és fából és 1641-ben kibővítették, majd 1676-ban ugyanők renoválták. Zsuppal van fedve. A padok a templommal egykorúak. Oltára néhány papírkép (falra függesztve), köztük a Szent Szűznek olajfestésű képe (a kis Jézussal). Az oltár alapja fa. Felszerelése: egy tarka selyemcasula, aranyozott rézkehely, négy piros fagyertyatartó és Illyés A.: „Contiones dominicales” című könyve. A harang gerendán függ. A templom körüli temető újonnan lett bekerítve. Telek, állandó jövedelem és készpénz nincs. Csák István és Monoss János lakosoknál 14 forint követelés. — A plébános földjei: a Felső-dűlőben három kis darab, amit két eke délig felszánt; mindkét oldalon szomszéd: Sánta Péter földje. Az Alsó-dűlőben szintén három darab; szomszédai: Garay János és Péter. Van ott egy negyedik darab is keresztben. Rét négy féle van: az egyik neve Pap-rétje, a másiké Irtás (3, illetőleg 4 kaszás), a harmadiké Gajdoss és a negyediké Kiesinyek.

Bánfa temploma is eredetileg unitárius imaház volt sárból és fából, régi építmény és már teljesen romlásnak indult. Egy faasztal fölötti papírképek szolgálnak oltár gyanánt. A szószék kőből van és a harang gerendán függ. Egyéb felszerelés és pénz nincs. Plébániai földek: a Kőrös-dűlőben három darab; szomszédai: Koszér Dávid, Lukács Dávid és Gyenis Mihály; a falu előtt négy darab föld; szomszédok: Gyenis Mihály és Koszér Máté. A Malomszeg-dűlőben pedig két darab rét.

A szentdienesi templom Szent Dénes vértanú tiszteletét szolgálja. Az 1721 január 30-i Visita⁷⁹ szerint Szentdienesen (Preyner birtok) Pográny György nevű licentiatius működött, aki Bánfát és Sumonyt is adminisztrálta.

A fából és sárból épült és még eléggé ép templom⁸⁰ eredetileg szintén unitárius templom volt, szalmatetővel. Az oltár és a szószék ugyanúgy vannak mint Bánfán. A harang gerendán függ. Plébániai földek: a felső területen két darab;

⁷⁸ Fasc. CLII:51. F.

⁷⁹ Brüstzle: IV. köt. 451—452. old.

⁸⁰ Fasc. CLII:51. F.

szomszédok: Terna István, Sándor Mátyás és János Péter; az alsó területen lévő földeknek szomszédai: Torcsin Gergely és Kovács István, továbbá János Péter és Máté Miklós. Rétje nincs. A plébániaház egy nagyobb szoba, kamra, konyha és cselédszobából áll. Az istálló félig fedetlen. Van egy kis konyhakert, jól bekerítve és a ház mögött káposztáskert.

A plébános Kartaly András, 30 éves, az erkölestant Győrött végezte és 1728 szeptember óta működik itt; nincs invesztálva, sem beiktatva. Panasz ellene nincs. Szentelt olajat, szelencét, anyakönyvet nem találtak nála. Fizetése az egyházmegyei rendtartás szerint.

A tanító Mészáros János, latinul csak keveset tud, 38 éves és három év óta szolgál. Háza piszkos, tanítványai nincsenek, de fizetése sincs. Neki is, a népnek is meghagyták, hogy a tanításért és páronként neki 10 dénárt fizessenek.

A nép tisztán magyar, néhányan a gyónást éveken át elmulasztják, de most nincsenek az illetők kéznél. Megbüntetéseket (bírsággal) a plébánosra bízták.

A plébánia három temploma teljesen szegény. A plébános gondoskodik, hogy gondozásukra egyházfiak alkalmaztassanak. A lélekszám (gyónókötelen korban): 460.

* * *

Ugyanezen a napon, 1729 május 20-án került sorra a Kisboldogasszonyról nevezett plébániatemplom Kisasszonyfán (Traun birtok). Filiálisai: Gylvánfa (Traun uradalom), Ozd, Kistelek és Tisény (Preyner uradalom).

Az 1721-i Visita⁸¹ szerint itt is licentiatius működött és 1728-ban jött az első pap, P. Patonay pécsi pálos. A harang a licentiatius házában két gerendán függ és újabban vették 80 forintért. Mivel a gylvánfaiak nem járultak hozzá a harangvételhez, úgy határoztak, hogy temetéskor a gylvánfaiak egy dénárt fizetnek minden harangozásért a templomnak. Csaby Jakab a licentiatius, panasz nincs ellene.

Domsics Mátyás úgy találja,⁸² hogy a templom unitárius imaház volt és 1681-ben építették sárból és fából; még ma is

⁸¹ Brüstzle: III. köt. 329—330. old.

⁸² Fasc. CLII:51. F.

elég szilárd, de a zsúptető szakadt és beázik. Mellette tetető van és az eddigi dűledező kerítése most van javítás alatt. A tetetőt jelentékenyen ki is bővítik. Festett deszkaltár közepén a Szent Szűz berámázott képe látható, alatta színezés nélküli tabernaculum. A kőszószek a templommal egykorú. Egy harang van a haranglábon. A templom felszereléséhez tartozik: egy aranyozott kehely, ezüst szelence, bársony bursa, piros casula tarka virágdísszel, új fekete casula, négy gyertyatartó fából, piros zászló a Szent Szűz és Szent György képével, kő- és rézedény a szenteltvíz számára. Kézpénz 2.60 forint. Néhány forint kölesönben van az uradalmi ispánál.

A plébániai föld 12 hold, amit ősidők óta birtokoltak az arianusok prédikátorai, majd utána a katolikus licentiatusok. Most azonban a tiszttartó és az ispán el akarják a plébániától idegeníteni és a lakosoknak szigorúan megtiltották, hogy másképp valljanak. Ők azonban a helyzetet őszintén feltárták és mivel nem akarták őket az uradalommal szembehelyezni, a szomszédos uradalom alattvalóinak vallomását vették ki. Vallottak pedig: Kalocz Ferenc (50 éves), Szabó János (55 éves), Botor András (40 éves) mind ozdiak, Kovács Mihály (70 éves) és István (55 éves), László István (55 éves) kistelekiek (Preyner uradalom, Szentlőrinchez tartozott). A tanuk vallomása szerint a plébániaföldek a szőlőknél (2), a szőlők alatt (4), a Körvtélyfa-dűlőben (2), a Körösztút-dűlőben (1), a Kis-Lázban (1), a Kútfőnél (1), az asztagok égetésénél (1) vannak, összesen: 12 darab föld. Végül Sánta János kisasszonyfai 85 éves vak ember önkéntes vallomásában mindezt megerősítette. — A papház mögött keletre van a rét és kissé már a bozítottól megtisztították; ha egészen tiszta lesz, tizenkét szekér használható széna is lesz rajta.

A papház egy szobából és konyhából áll; cselédszoba és kamra hiányzik. A pincét újonnan csinálták faburkolattal. Jól bekerített istálló, kert és szilvás van a ház mellett.

Plébános: Lippay Andor, 33 éves, erkölcsent Nagyszombatban tanult és 1728. szeptember óta vezeti a plébániát. (Előzetesen P. Patonay pálos volt itt adminisztrátor.) Nincs investálva, sem beiktatva. A hívek eddig eléggé meg

vannak működésével elégedve és az anyakönyveket is rendszeresen vezeti. Jövedelme az egyházmegyei rendtartás szerint.

Tanító: Tattenpik Mihály, 27 éves, latinul tud, jobb ember is lehetne. Az ifjúságot nem oktatja, de nincs is helyiség hozzá, mert dűledező viskóban lakik. Iskolaépítést és oktatást rendelt el a Vizitátor.

Egyházi nincs.

A nép kizárólag magyar és katolikus vallású (24 reformátust kivéve), műveletlen, nyers és nehezen engedelmsekedik. A plébánosnak sok kellemetlenséget okoznak és az uradalmi ispán állandóan izgatja őket.

* * *

1729 május 22-én a görcsönyi Szűz Mária-templom részeseült látogatásban (a pécsi jezsuiták birtoka). Filiálisai: Baksa, Regenye (Preyner), Ócsárd (Traun), Kisdér (püspöki uradalom).

Görcsönyt⁸³ a kamarától vették a pécsi jezsuiták. A törökök kiűzése után hol a domonkosok, hol a jezsuiták miszisionálták és 1712-ben lett plébánia. Filiálisai: Baksa, Kisdér, Ócsárd, Regenye és Rádfa-pusztá.

Az 1721 február 6-i Visitában⁸⁴ Görcsöny filiálisai: Kisdér (előbb püspöki, majd káptalani), Regenye (azelőtt a pécsi papoké, most Preyner birtok), Ócsárd (Traun uradalom). A Kisboldogasszony tiszteletére épült templom teteje a mohácsi vész után már hiányzott, de a falak annyi idő után is sér tetlenül megmaradtak. 1715-ban a pécsi jezsuiták illően restaurálták: kívül-belül kíméselték, befedték, a hajó mennyezetét stukaturával látták el, a szószeket kifestették, kórust és gyóntatószékét állítottak be. Három oltára van: a főoltára Kisboldogasszony, a második Loyolai Szent Ignác, a harmadik pedig Szent István király tiszteletére. Az újonnan épült sekrestyébe szekrényeket szereztek a ruhák megőrzésére. A toronyban vörös színre festett gerendákon két harang van; egyik 24, a másik 9 font értékben.

Farkas Ferenc tanító, nem dicséretes életű, hivatalos

⁸³ Brüstle: II. köt. 709. old. Pinzger F. S. J.: A jezsuiták Pécssett.

⁸⁴ Brüstle: II. köt. 715—716. old.

nem látja el s azért a plébánosnak meghagyták, hogy az első alkalommal mást válasszon.

Domsics leírása⁸⁵ szerint 1729-ben a templom ugyanúgy van, amint az 1721-i Visita megörökítette. Azóta már sekrestye is épült, de a teteje korhadt, a mennyezete is rossz és a falak omladozófélben vannak. Felszerelése: egy ezüst szelence, az öt oltárterítőből csak három van meg, az üvegampolnák is hiányoznak, van még egy portatille, különböző színű casula és ugyanolyan hozzávaló dolgok.

A plébánia nagyon kicsiny: két kis szoba, konyha az egész, az is gyenge alkotás, nem fog sokáig megmaradni. A pince elég jó. A plébánia melletti konyhakert kerítése leomlott. Rét és szántó föld mint az előző Visitában. Van három kapás szőlője, de kétséges, hogy kitől kapta: Kurucz András-tól, vagy Papp, vagy Kolosvári András-tól, aki most kálvinista lett. Kurucz András még él és Kisharsányban lakik. Tanúsítványt kell most arról szerezni, hogy vajjon a templomnak vagy a plébánosnak adományozta-e a szőlőt.

Skutelli András plébános, 35 éves, Nagyszombaton végezte a teológiát és 1728. augusztus óta adminisztrálja a plébániát. A hívek meg vannak vele elégedve. Az előbbi plébánosok anyakönyvei nem találhatók sehol sem. Jövedelme az egyházmegyei rendelkezés szerint (a szántáson kívül).

Török Mihály tanító, 35 éves, latinul jól tud és négy év óta szolgál. A gyermekeket nem tanítja, emiatt komolyan megintették. Jövedelme 10 dénárón kívül minden temetés után 12 dénár és ahol eddig 17 dénárt kapott, most erre redukálták.

Egyházi nincs.

A nép mind magyar. Ünnepnem igen járnak templomba, romlottak és az ellenállásig makacsok, veszekedésre hajlamosak. A plébánosnak a szántást, a tanítónak a járandóságot semmiképen sem akarják megadni; az egyházi tekintélyt lebecsülik. Gyónóképes: 500.

* * *

1729 május 23-án a szentkirályi Szent István király temploma részesült látogatásban. Filiálisai: Szent-Gál, Szent-Iván, Rugasd, Gerdi, Bagota (Pálffy birtok), Varjasd (Ke-

⁸⁵ Fasc. CLII:51. F.

resztelő Szent János prépostságé, Pécs), Velin (püspöki), Bicsérd (káptalani uradalom).

1721-ben⁸⁶ a filiálisai: Bicsérd, Szent-Iván és Szent-Gál. A templom 1679-ben kőből épült és arianus volt, de most Szent István király tiszteletére szentelték. A tető zsindelyezett. Oltára festett deszkákból és középiütt deszkára festve Szent István király képe, tőle jobbra Szent László, balra Szent Imre, fölötte pedig a Szentháromság képe látható (kezdetleges munka). Az oltár közepén tabernaculum van fából. Állandó jövedelme és pénze nincs,⁸⁷ csak követelése.

A Domsics-Visita⁸⁸ szerint a templom mint az 1721-i leírásban található: a mennyezet korhadt, a sekrestyének csak az alapjai vannak meg. Az oltáron tabernaculum van. Az oltár felszerelése már szakadozott. Van két oltárterítő (három hiányzik), egy corporale és két purificatorium. Újabb beszerzések: ezüstből készült kehely fődővel (a lába rézből és az előbbi kehelyből készült), aranyozott paténa rézből, egy-egy rézből készült aranyozott kehely paténával, egy sárga-vörös casula hozzávalókkal, négy gyertyatartó, zászló a Szent Szűz és Szent István király képével, egy oltárkő és rézedény keresztvíznek. A plébániának elég gazdag könyvtára van. Késpénze és követelése: 11 forint 92½ dénár.

A régi plébániaház elhanyagolt, az új pedig még nem kész, azért a híveknek kötelességükké tették, hogy azt téglából mielőbb felépítsék és befejezzék.

Fabri Pál plébános, 28 éves, 4 évig volt teológus és húsz hónapja adminisztrálja a plébániát; nincs investitúra, sem beiktatva. Jövedelme a rendelkezés szerint — a tavaszi vetésen kívül, amit a hívek kötelesek adni.

Nagy András tanító, 36 éves, folyó év Szent György napja óta szolgál. Eddig a hívek a rendelkezéseket kevésre becsülték és a tíz dénárt nem fizették meg, csak egy okka bort adtak, a temetés után pedig 12 dénárt. A tanító a gyermekeket nem tanította hely hiányában és ezért kötelezték a híveket, hogy a tanító házat felépítsék.

⁸⁶ Brüstle: IV. köt. 620. old.

⁸⁷ „in parata pecunia reperus est nequidem obulus.“ U. o.

⁸⁸ Fasc. CLII:51. F.

Egyházi nagyon kellene, de nincs.

Gonda János harangozó, kb. 26 éves, három év óta szolgál és jó embernek mondják.

A nép magyar és katolikus, kettő kivételével. Nehezen fegyelmezhető, amint rendszeren történni szokott. Gyónóképes: 1000.

* * *

1729 június 23-án a szalántai Szent Márton plébánia-templom látogatása történt. Filiálisai: Bosta, Szüke, Malom (káptalani), Keszü, Kökény, Szilvás, Pogány, Németi (püspökiek) és Szükid (Batthyányi uradalom).

Az 1721-i Visita⁸⁹ leírja, hogy a templom Szent Márton tiszteletére kőből épült jó tetővel. A három oltár közül az egyik vászonképe Szent Mártont, a másiké Keresztelő Szent Jánost, a harmadiké Szűz Máriát ábrázolja (az utóbbi kép üveg alatt). Van szószék, kórus és téglából épült torony egy haranggal. A templomnak jövedelme nincs és azért Szalántán és Németin hat-hat hold szántót adtak. A hívek szántják, vetik, aratják és a termést a szalántai templom szükségleteire fordítják.

A Domsics-Visita⁹⁰ szerint a templom felszerelése szegényes és csak a legszükségesebbekre szorítkozik. A szentségház előtti lámpás kicsiny (sine lumine). Van egy evangéliumos könyv dalmát nyelven és két portatíle. A templomnak biztos jövedelme nincs. A híveknek évenként négy hold földet kellene a templom számára megművelni, de nem teszik. Az összegyűlt perselypéNZ 20 forint volt, melyet Kaposváry Mátvás plébános őrzött, ki betegsége gyógyítására Pécsre vonult be és ezen összeget a püspöki helynöknek adta át, aki a plébános elhunytá után 1726-ban szüleinek kézbesítette azzal a kikötéssel, hogy a templomot az elhunyt borhagyatékából kárpótolják. A pincében csak 16 akó bort találtak, de az is romlott volt. KéZspéNZ 50.20 forint. (Részletekben kiadták kamatra kölcsön a kökényi Taragzia Márton, a pogányi Sokacz Péter, Kozrich Jakab és a kökényi Péter János lakosoknak).

⁸⁹ Brüstle: IV. köt. 507. old.

⁹⁰ Fasc. CLII: 51. G.

A Keszüi⁹¹ templom Szent Anna tiszteletére épült kőből, a szentélye bolthajtásos és egyik részén átfúrták; a tető egyharmad része zsindelezett. Ajtó, harang és oltár nincs, csak egy Szent Anna-képet találtak.

A Domsics-Visita⁹² szerint a templomot 1721 óta javították, belül kimeszelték és téglákkal kikövezték. A szentély bolthajtást nyert, de a hajó mennyezete még nem kész, a sekrestye is még romokban. Az oltár fölött látható Szent Anna képe. Az új szószék fából készült. Az egyházi ruhák és felszerelés kielégítő. Van egy fogadalmi tábla, melyen ezüstből egy angyalt, Szent Annát és a felajánlót ábrázolták. A templom kéZspéNZ 18.80 forint. (Buday András, Berkich Mihály, Bartolovich Márius Keszüi lakosoknál van kölcsön).

A máli templom⁹³ Szent József tiszteletére kőből épült és zsindelezett; a régi sekrestyét egy helyen átfúrták és a bolthajtást régi képekkel díszítették. Oltár helyett deszkákra helyezett és gerendára függesztett Szent József-kép van.

A Domsics-Visita⁹⁴ megállapítja, hogy mindent az 1721. évi Visita állapotában találtak. Időközben néhány berendezési tárggyal gazdagabb lett a felszerelés. A 12 forint kéZspéNZ Egyed káptalani tisztartónál van kölcsön; elhalálózása után öZvegye nem ismerte el a tartozást, de a köZségbeliek esküjüket ajánlották fel a kölcsön bizonyítására.

A plébánialak Szilvás köZségben volt és egy nagyobb szobából, konyhából és nappaliból állt. Kamra hiányozt és az istálló dűlőfélben. Tágas konyhakert tartozik hozzá. Földjei: a szalántai templom mellett három hold, Málomban kilenc hold, Bostán négy hold. Rétjei: Istrák-pusztán a szalántaiak mellett nyolc kaszás, egy másik három kaszás (fele konyhakertnek, fele szántónak alkalmas), Bostán öt kaszás, Keszün (a pellérdi út mellett) tiszta három kaszás, bozotos hét kaszás. Málomban plébániaház-telek, kert a temetőnél és két kaszás rét; Németiben is van plébániaház-telek és két

⁹¹ Brüstle: III. köt. 321. old.

⁹² Fasc. CLII: 51. G.

⁹³ Brüstle: III. köt. 321. old.

⁹⁴ Fasc. CLII: 51. G.

kaszás rét; Szilváson kis darab rét, melyet egy kaszás egy óráan belül levághat. Plébánia-szőlő a Szokolavacz-dűlőben három kapás.

Gyurics Mihály plébános, 45 éves, Zágrábban tanulta az erkölestant és mintegy három év óta adminisztrálja a plébániát. Kinevezve és beiktatva nincs. Panasza nélkül működik. Jövedelme az egyházmegyei rendtartás szerint. Az anyakönyveket gondosan vezeti.

Tanító (ludimagister) nincs. Az ifjúságot senki sem tanítja és ezért részben az istenszolgálat végzése is akadályt szenved.

Egyházi: Petrasisch Ignác, körülbelül 50 éves.

Dékán: Csik Pál, 30 éves (gaudet libertate).

A nép részint magyar, részint bosnyák nyelvű, katolikus, de műveletlen és a katolikus vallás alapelveivel sincs eléggé tisztában; nagyobb része izgága, perlekedő. A plébánosnak végzendő munkát azzal hátrítják el, hogy az uradalom anynyira igénybe veszi őket, hogy még a saját munkájuk elvégzésére sem érnek rá. A plébánián 600 lélek van gyónó-köteles korban.

* * *

Babarc-Szóllós (most Bodony) Szent Keresztről nevezett plébániatemploma 1729 június 24-én részesült kánoni látogatásban.

Megelőzőleg 1721 február 7-én nyert látogatást⁹⁵ Göröcsönnyel egy napon. A göröcsönyi plébános adminisztrálta ezt a plébániát is. A templom a régi helyen, bodonyi területen (most elhagyott hely) sárból és vesszőből épült. Oltár helyett csak egy Szent Kereszt-kép van és egy kis láda (cista) szolgál oltár gyanánt. A szószék falusi munka.

A Domsics-Visita⁹⁶ szerint a bodonyi területen épült templom eredetileg unitárius (arianus) imaház volt. (Leírása 1721-ben.) Felszerelése egyszerű és csak a szokott berendezésre szorítkozik. Szent Sebestyénnek van egy kis szobra fából. A harang a községben egy gerendán függ. Kézpénz nincs. A plébániaház elég kényelmes; két szobából áll,

⁹⁵ Brüstle: I. köt. 77. old.

⁹⁶ Fasc. CLII: 51. G.

konyha, kamra és pince tartozik hozzá. A házhoz van építve az oratorium, ahol hétköznap szentmisét mondanak, mert a templom a papháztól távol van. A plébánia-telekhez az uradalom hozzáadott két koloniális szessziót. A plébánia földjei: Pusztaszöllösön, a Hosszú-dűlőben, a Moni mezőn és Csobdülőkben egy-egy kis rész, Bodony határában 5 hold. Rétek: a papház mögött 5 kaszás, Benkös kertben 2 kaszás, Pusztaszöllösön az elhagyott templom alatt 2 kaszás és Szent Mártonban is egy kis rét.

Plébános: Bedekovics Gábor, 56 éves, az erkölestant a nagyszombati egyetemen hallgatta, hat év óta működik itt; beiktatva nincs és panasza nem merült fel ellene. Jövedelme az egyházmegyei megállapítások szerint. A kereszteltek anyakönyvét nem vezeti, csupán néhány feljegyzést tesz. Mentségül szegénységét hozta fel, hogy az anyakönyveket nem tudja beszerezni.

Tanító: Viday László, 26 éves, magyarul, latinul (kevéssé) tud, kézírása rossz, egy hónap óta szolgál kényelmesen, mert még eddig nem tanított, de most kötelességév tették.

Egyházfinak Elek Andrást választották meg, rábízták a majdnem összedűlő templom gondozását és az adománygyűjtést is az elszámolás kötelezettségével.

Dékán: Gáspár János, 38 éves, egy év óta szolgál, a közterhek alól mentes, de a szokás ellenére borból és gabonából tizedet szednek tőle.

A plébánia községei: Babarc, Szöllös, Bodony, Monyorósd, Szent Márton, Egerszeg és Tengin (valamennyi a Pálffy uradalom tartozéka), teljesen magyar és katolikus vallású (4 református vendég (hospes) leszámításával). Kemények, önféjűek, a plébániaföldök szántását megtagadták, de az aratást és behordást vállalták.

* * *

Siklós filiálisai: Nagyfalu (Traun), Szentmárton (Vetéráni) és a gyűdi templom (Caprara birtok).

A siklósi templom főoltárát az 1721-i Visita⁹⁷ szerint a

⁹⁷ Brüstle: IV. köt. 575—576. old.

Szentháromság tiszteletére szentelték. A mellékoltárok a Fáj-dalmas Szűzanya, Szent Antal, Szent Anna, Nepomuki Szent János, Asszisi Szent Ferenc és a 14 Segítő Szent oltárai. Valamikor bencés apátsági templom volt és 1688 óta ferences templom.

Domsics Mátyás⁹⁸ látogatása 1729 június 26-án volt. A plébániatemplom, hogy a szentségeket kiszolgáltassák, a ferencesek zárda-temploma. A főoltár új és XIII. Benedek pápa okmányilag kiváltsággal ruházta fel. Középső képe a megfeszített Üdvözítőt ábrázolja (vászonra festve), a többi kép mint 1721-ben. Keresztkút nincs, a szenteltvizet faedényben tartják.

Megnézték a gyüdi templomot is. A homlokzatnál álló torony (repedésekkel) elvált a templomtól, de a közelmúltban a tornyot zsindeleyel befedték és két harang van benne. A hajó fala több helyen repedt, a boltozat és a mennyezet korhadt, egy év előtt belül fehérre meszelték; az eddigi ablakok szűkek voltak és azok helyére nagyobbakat vágtak. Oltára újonnan készült asztalos munka, jobbára kékes színű, festett márványutánzat aranyozva; a két nagyobb szobor (Szent Anna és Szent Joachim) és a négy kisebb (angyalok) vésett és aranyozott. Az oltáron középütt van a ruhákkal díszített Szent Szűz szobra, amint a Kis Jézust tartja és a körülötte lévő aranyozást a sárga üveg fénye zöldes színűvé teszi. Felszereléséhez tartozik egy aranyozott ezüst kehely. A templom jövedelme bizonytalan, a jámbor hívők adományából áll. Minthogy a falakon igen sok a repedés, nemkülönben a tetőzet és a mennyezet is korhadt, a zárda főnököt (plébánost) figyelmeztették, hogy a templomot hamarosan gyökeresen tatarozzák.

A siklósi plébániát ferences szerzetesek gondozzák. Jövedelmük az egyházmegyében szokványos és szabályozott jövedelem. Mint mondták, a püspöki helynök beleegyezésével a terményjárandóság fejenként két máriás pénzre lett átváltoztatva. A fát (jöllehet nehézkesen) a hívek fuvarozzák.

Tanító: Skaffar Balázs, magyar ember, de horvátul is tud, 28 éves és négy év óta szolgál. Fizetése nincs, csupán

⁹⁸ Fasc. CLII: 51. G.

kevés bor; tanítványai után egy forint kézpénzt, egy kocsi fát és négy kenyeret kap.

Egyházi: Vihlaics Márton, 40 éves, nyolc év óta szolgál, a közterhek viselése alól fel van mentve. Azonkívül zivatar elé való harangozásért szoktak neki tetszés szerint némi boradományt juttatni.

A nép magyar, német és horvát nyelvű. Nyelvében és erkölceiben egymástól egyaránt eltérő.

* * *

1729 június 28-án a Szent Mihály főangyalról nevezett Beremen plébániatemplom részesült egyházi látogatásban. Filiálisai: Petárda, Kassad, Bolmán, Turjanecs (mind Veteráni uradalom).

A templom helyzetét leírja az 1721-i Visita.⁹⁹ E szerint filiálisok: Szentlőrinc, Petárda, Kassád, Bolmán, Marok (Veteráni uradalom). 1719-ben restaurálták a templomot, kívül-belül kimeszelték, jól befedték, a hajót és a szentélyt is megújították; kórust és sekrestyét építettek. Van három oltára: Szent Mihály, Szent Adalbert és Szent Borbála tiszteletére, szép asztalos munkák. — A Király-útnál, Petárda régi helyén (mondják) van egy téglából és kőből épült templom Szent Lőrinc vértanú tiszteletére. Tető nincs és a falak is már romokban hevernek; a petárdaiak még a templom körül temetkeznek.

Domsics szerint¹⁰⁰ 1721. óta a főoltárt feketére festették és bearanyozták. A templom régi felszerelése: keresztkút, három oltár, két harang, horvát nyelvű evangéliumos könyv. Új beszerzések: jól aranyozott szentségmutató rézből, külföltele színű korall üvegekkel kirakva; két ezüst kehely (az egyik színes, a másik gyengébben aranyozva), piros miseruha selyemből, aranyszálakkal, két kis zászló, gyóntatószék, szekrény a ruhák számára, négy gyertyatartó pirosra festett fából. A plébániatemplomnak biztos jövedelme és vagyona nincs.

A plébániaház nyers téglából készült és elég kényelmes: két szoba, konyha (tornác és tűzhely égetett téglából), kamra

⁹⁹ Brüstle: II. köt. 192—195. old.

¹⁰⁰ Fasc. CLII: 51. G.

és elég kis pince van benne; az istálló javításra szorul; az udvaron új kutat ástak. A konyhakert elég tágas. A plébániának telke és rétje nincs, de van halastava.

Plébános jelenleg nincs, a közelmúltban távozott el innét Gesich Antal a rablóktól való félelme miatt hazájába Dalmáciába. A plébános jövedelme az előírás szerinti volna, de hallomás szerint a helynök a 25 dénár illetéket 12 dénárra szállította le a javadalmas nagy kárára és teljesen elengedte az őszi szántást. Az anyakönyvek rendben voltak.

Dékán: Marits Gergely, 38 éves, hű és szorgalmas, a templomnak jól gondját viseli, mindent tisztán tart és a közterhek alól mentes. Minden háztól egynyolcados gabonát és másfél okka bort kap.

Ugyanaznap látogatták meg Petárda Szent Lőrinc-templomát, melyet régi romjából állítottak össze, zsinddal befedték és melléje fatornyot építettek egy haranggal. Az oltár alja téglából van és fölötte látható Szent Lőrinc képe aranyozott rámban. Berendezés nincs.

A plébánia népe horvát nyelvű, jámbor és jó nép; a plébánosi járandóság fizetésétől és a szolgálattól húzódoznak.

1729 június 29-én látogatták meg a lucsi Szent Magdolna plébániatemplomot.¹⁰¹

Az 1721 március 15-i Visitában¹⁰² filiálisai: Baranyavár és Benge (Binga). A templom Szent Mária Magdolna tiszteletére épült, kívül-belül fehérre meszelve és téglával kirakva. A szentély és a sekrestye bolthajtásos. Van három oltára, de a szentélyben csak lábázat van, fölötte Szent Magdolna képével. A másik oltár az evangéliumi oldalon csak téglalábázat nagy díszes kereszttel. Ezeket a plébános saját költségén emelte. A harmadik oltár a leckeoldalon Szűz Máriának (Angyalok Királynője) szobrával. A nagyoltáron van ugyan tabernaculum, de Szentség nincs. A kórus, a szószék és a padok asztalos munka. A félig romokban álló tornyot újabban zsinddal fedték; harang nincs. Van egy zöld szakadt casula a hozzávalókkal. Egyéb felszerelése nincs. Ez a templom a plébánia székhelyétől félórányra fekszik. A temetőt a hívek most akarják bekeríteni.

¹⁰¹ Ugyanazon jegyzőkönyv adatai.

¹⁰² Brüstle: III. köt. 592—594. old.

Domsics szerint¹⁰³ Lucs filiálisai: Baranyavár, Monostor (Jenő herceg birtoka) és Benge (Veteráni birtok). A templom úgy van, mint az 1721. évi feljegyzésben olvasható. Azóta új harang került a toronyba az adminisztrátor költségén. A templom berendezése szintén az előző, amely már akkor is szegényes volt és azóta is romlott. Keresztkút nincs. Történt néhány beszerzés, de a berendezés továbbra is egyszerű és szűkös. A templomnak állandó jövedelme saját két szőlejéből van, melyet annak költségén művelnek. Kézpénz 61.50 forint. A plébánia udvarán van egy kis ház (tugurium, kápolna) ahol hétköznapiokon a szentmisét mondják.

A plébániaház elég kényelmes, fából és sárból készült, van két szoba a plébános számára, konyha, kemence (tégla-ból), cselédszoba, kamra és omlatag pince. A papház mellett kis konyhakert; istállót a plébános maga építtetett. Rétje künn a templom mellett három kaszás, egy másik a malom mellett három kaszás; szántója nincs.

Turkovic Márton plébános, 37 éves, az erkölcsant Bécsben tanulta, nincs beiktatva és hét év óta működik itt. A helynök beleegyezésével a jövedelmét saját és utódai számára megváltoztatta. A jövedelem páronként 7 dénár, lovainak és két tehenének széna, két hold zab és egy hold tengeri; minden háztól fél öl fa és bor a hívők tetszése szerint; szántást nem kap. Az uradalomtól jár 30 forint, a monostori németektől évente 16 forint kézpénz és hat öl fa.

Tanító nincs, a gyermekek tanításban nem részesülnek. A dorgálásra a hívek azzal feleltek, hogy annyifelé nem képesek fizetni.

Maticseff Stankó egyházi, 40 éves, két év óta szolgál, hű és megbízható.

Gaborovics András harangozó (dékán), 23 éves, egy év óta szolgál, a közterhek alól felmentették. Fizetése minden háztól egynyolcados gabona és keresztelőkor egy poltura.

Július 1-én megnézték a monostori kápolnát,¹⁰⁴ melyben havonként két szentmisét tartanak. Az ottani hívők német nyelvűek, buzgók és jó keresztények.

* * *

¹⁰³ Fasc. CLII: 51. G.

¹⁰⁴ U. o.

1729 július 2-án következett Tarda (Dárda) községnek a 14 Segítő Szentről nevezett plébániatemploma. Lascafalu filiálisával együtt Veteráni birtok.

1718-ban¹⁰⁶ Natali Lukács belgrádi püspök a szent kánon ellenére alapítvány (dos) nélkül felszentelte a templomot. A Veteráni grófok bőkezűsége a templomot gazdagon ellátta egyházi felszereléssel: cibóriummal, kehellyel, az oltáron ezüst kereszttel és hét drága csulával (damasztból). A községben 188 katolikus lélek volt.

Domsics feljegyzi,¹⁰⁶ hogy a templom 1715-ben téglából (cementtel) épült. A szentély felett fatorony van egy haranggal. A templom padozata téglával van kikövezeve. Az oltár felett fekete rámában a 14 Segítő Szentnek a képe, a szentségház felett a Szent Szűznek képe aranyos rámában, oldalvást piros selyem dísszel; balról Szent Péter apostol, jobbról Szent Mária Magdolna képe. Az oltártól jobbra látható a császári zászló, balról pedig a török hadijelvény: egy lófarok. Az oltár lábazata téglából készült. A templom felszereléséhez tartozik: monstrancia aranyozott rézből és ezüsből, két ezüst kehely, két casula (jobbára selyemből), német evangéliumos könyv, szószekekre való fehér selyemterítő, a passai Madonna képe és más feltűnően gazdag felszerelési cikk. A falakon szentek képei (15). Pirosra festett szószeke fából, tíz szék stb. (mind asztalos munka). Állandó és biztos jövedelme a templomnak nincs.

A papház régi építkezés, sárból és vesszőből készült két szobával, a konyha és kamra már romokban. Az udvar kerítése szintén dűledező, a pince pedig kicsiny és hitvány. Van még istálló és konyhakert is, de szántó és rét az nincs.

Freindorffer Ádám Andor plébános, 45 éves, spekulatív dogmatikát végzett négy évig és itt három év óta működik, ki van nevezve, de nincs beiktatva. Jövedelme egy-egy pártól egy rajnai forint és fa, az uradalomtól évi 50 forint és tíz akó bor. Stólája: esketés után 1.50 forint, temetésért egy forint, illetve 0.40 forint. Rétből annyit hasíthatott ki, amennyire szüksége volt.

¹⁰⁶ Brüstle: II. köt. 459—440. old.

¹⁰⁶ Fasc. CLII: 51. G.

Wagerer Máttyás tanító, 55 éves, öt év óta szolgál, de sem a plébános, sem a nép nincsenek vele megelégedve. Fizetése páronként egynolcadas gabona, keresztelőkor 5, esküvőkor 15, temetésekor pedig 12 dénár stóla.

Egyházi nincs.

A nép német nyelvű és katolikus vallású, hitéletében buzgó. Gyónóképes lélek: 520.

Dárda birtokon a görög keleti vallású rákok 1727-ben sárból és sövényből templomot építettek a maguk számára. A Vizitator kérdést intézett az uradalmi tisztartóhoz, hogy az uradalom megengedte-e az építkezést, ki erre azt válaszolta, hogy sem meg nem engedte, sem meg nem tiltotta. A rákok bírāja pedig azt felelte, hogy nekik erre Veteráni tábornok földesúr és a saját püspökük (görög keleti) adott engedélyt.

Megnézték Lascafalu templomát is,¹⁰⁷ amely újonnan épült Nepomuki Szent János tiszteletére sárból és fából, nádas tetővel és vászonra festett oltárképpel. A berendezés igen egyszerű és kezdetleges.

* * *

1729 július 5-én sorra került Isip plébániatemplom látogatása.

1721-ben¹⁰⁸ a darázi plébános falvai voltak: Darázs, Izsép, Dályog, Bodolya, Batina, Marok (Hercegmárok). A templom Szent Péter és Pál tiszteletére épült sárból és vesszőből és náddal fedték be. Az oltárkép (olajfestmény) a szt. apostolokat ábrázolja. A templomot tavasszal Savoyai Jenő herceg le akarja bontatni és új, nagyobb templomot építtetni téglából.

Domsics látogatási jegyzőkönyvében olvassuk, hogy¹⁰⁹ a templom ősi helyén Szent Péter és Pál apostol tiszteletére teljesen új templom épül téglából és cementtel. Oly nagyszerű építkezés, hogy az itteni baranyai körzetnek templomai között első helyen áll. Filiálisai: Vörösmarton, Márok, Batina, Dályog, Darás, mely utóbbi tulajdonképen az anya-

¹⁰⁷ U. o.

¹⁰⁸ Brüstle: II. köt. 418. old.

¹⁰⁹ Fasc. CLII: 51. G.

egyház. Valamennyi község Savoyai Jenő herceg uradalma. A templomnak két bejárata van: a kisebbik délről és a nagyobb nyugatról a homlokzatnál. A torony pirosra festett fából épült, két haranggal, zsindelezett tetővel.¹¹⁰ A templom belül bolthajtásos, öt széles rácsozott ablakkal. Az oltár asztalos munka, kő alapon nyugszik oszlopdísszel, piros és zöld színű márványutánzat. A főoltár keze Szent Péter és Szent Pál apostolokat, fölötte pedig vászonra festve a Szentháromságot ábrázolja. A Szentségház felett Nepomuki Szent János ezüstözött szobra, alatta jobbról és balról Szent Péter és Pál apostolok szobrai piros és kékszínű ruhákban. A szószék fából. A sekrestye észak felől van hozzáépítve.¹¹¹ A keresztutat Bodolyába vitték át és ide újat szereztek. 1721 óta több egyházi ruhát és egyéb templomi felszerelést vásároltak. A templomnak van egy halastava és gyűjtésből 109 forint készpénze, de birtoka, jövedelme nincs.

A papház mocsarak között fekszik Darázs és Márok között, fából és sárból épült elég illendően: két szobával és kamrával, mely utóbbiból kápolnát alakítottak. A konyha, istálló és kerítés jókarban van. Rétje: hat kaszás, a mocsáron túl egy három kaszás. Szőlője: a Kálvárián öt kapás, az „ágyúlövésnél”¹¹² nyugatfelé a dombtetőn két kapás, a harmadik a darázs-vörösmartoni úton két kapás.

Bodovics Péter plébános, 33 éves, Bécsben tanulta az erkölcsant és itt hat év óta működik. A hívőknek és az uradalmi tisztartóknak ajánlása mellett kinevezve és beiktatva. Fizetése: stóla készpénzben, kétnyolcados gabona és öt akó (1.20 liter) bor.

Ugyanaznap részesült látogatásban Bodolya Szent Annatemploma. Állapota mint 1721-ben,¹¹³ kevés gyarapodással. Vagyona készpénzben 111 forint, továbbá Gludovác János h. tisztartónál, Adam bellyei pincemesternél, a magtárosnál, Knez Marian és Ivo bodolyai lakosoknál kölcsönök: 154 forint összegben.

¹¹⁰ „imbrices“. U. o.

¹¹¹ „Caminus pro succendendis carbonibus utilis“.

¹¹² „Ad ictum tormenti.“

¹¹³ Brüstle csak megemlíti a nevét Darázs—Izséppel kapcsolatban. Brüstle: II. köt. 418. old.

Megtekintették továbbá Dályog községben a Nagybaldogasszonyról nevezett templomot, mely újabban lett zsindelellyel fedve és a hajó mennyezetet nyert. Készpénze 46 forint és 78½ dénár.

Vlассics Márton tanító, 34 éves, tíz év óta van szolgálatban, az ifjúságot nem tanítja, de most kötelességévé tették.

Jancsics János egyházi, 70 éves, 38 év óta szolgál, gyenge és elaggott, de hosszú szolgálata miatt megtartják. A tízed és a vármegyei terhek alól mentes, de az uradalmi terhek alól nem.

A nép horvát anyanyelvű és mind katolikus vallású.

* * *

1729 július 7-én részesült látogatásban Narad (Nyárád) községnek Nagybaldogasszony tiszteletére emelt plébánia-temploma.¹¹⁴ Filiálisa akkor még nem volt.¹¹⁵ A templom fából és sárból készült, zsúptetővel. A szentély felett fatorny, faszindelellyel és egy haranggal. Az oltár szekrényformájú, a Szent Szűz szobrával, amint a Kis Jézust kezében tartja, jobbról Pádúai Szent Antal, balról pedig Szent József szobrai, alul a már régi szentségház, mellette jobbról-balról a Szent Szűznek és a Szentháromságnak kezdetleges képei. A falakon tíz kép függ, kettő a Boldogságos Szűz és Pádúai Szent Antalé (olajfestmény), a többi papírkép és kezdetleges. A fakórus falusi munka. A szenteltvíz számára köedény szolgál. A többi felszerelés: aranyozott rézkehely és paténa, egy casula és más (kevés) egyházi ruhák, ön- és négy fagyertyatartó (durva munka), oltárkő ereklye nélkül, füstölő (navicula nélkül), rézszelence a szent olajoknak, fehér zászló, közepepi piros keresztel. Készpénz 25 forint, mely adósoknál van kihelyezve.

A papház fából és sárból készült, két szobával, kamrával és konyhával, az istálló már rossz állapotban. Házikertje igen, de egyéb telke nincs.

Plébános ezidő szerint nincs és az állás betöltetlen. A

¹¹⁴ 1721-ben mint Mohács filiálisa részesült látogatásban, anélkül, hogy valami nevezetes följegyzés maradt volna róla. Brüstle: III. 751. és 960. old.

¹¹⁵ Fasc. CLII: 51. G.

kereszteltek névsorát megtalálták, de más névsort nem. A plébános jövedelme: 20 forint, 38 kila gabona, négy szekér széna, kevés stóla, de bor semmi. A plébánia-földek szántásáról a hívek hallani sem akarnak.

Amert Gáspár tanító, 38 éves, tíz év óta szolgál. Fizetése: házanként egynyolcados gabona, temetősor és esküvőkor öt, illetve 10 dénár, keresztelőkor öt dénár.

Falkenhan János egyházi, 42 éves, egy év óta szolgál. A vármegyei és uradalmi terheket viseli, de a tized alól felmentették.

A nép német anyanyelvű és katolikus vallású. Gyónókorban 280 lélek.

1729 július 8-án sorra következett a Szent Keresztről nevezett plébániatemplom Mohácson (püspöki birtok).

Bohuss szerint¹¹⁰ filiálisai: Nyárad (Jenő herceg), Kölked (püspöki uradalom). A templomot (a Szent Kereszt felmagasztaltására szentelve) 1718-ban Nesselrode Ferenc Vilmos püspök építtette újonnan, kívül-belül fehérre meszelték. A szentélyben lévő sekrestye bolthajtásos és mennyezete, valamint a hajó mennyezete is asztalos munka. A három oltár lábazata égetett téglából készült. A nagyoltár képe a városon kívül álló kápolna felé néz, amely kápolnát a pestis ellen oltalmazó szentek tiszteletére emelték. A zöldszínűre festett szószék asztalos munka, rajta a négy evangélistának, középpütt Asszisi Szent Ferencnek és fölötte a Boldogságos Szent Szűznek képével. Az ezüstből készült ciboriumot a köpenykével együtt Jozefa császárnő adományozta a templomnak.

A város hídjánál van egy kápolna, amit a pestis ellen védő szenteknek (Szent Fábiánnak, Sebestyénnek, Rókusnak) és a Szent Szűznek tiszteletére emeltek.

Mohács területén, az ú. n. Cselin elhagyatott helyen találtak egy lerombolt templomot (a vámház építésére fordították anyagát); ennél a hídnál halt meg Lajos király 1526-ban.

A Vizitátor megjegyzi még, hogy a mohácsi Szent Borbála templomot őfelsége commisszáriusai lebontották és kö-

veit a vámház építésére fordították, míg a templom alapja fölé a reformátusok építettek házat. Az a hír, hogy a templom alapköveit a mohácsiak házak építésére fordították. Ebben az évben Mohácsnak összesen 550 gyónóképes hívője és 160 kalvinista lakosa volt; Mohácson és Lánycsukon a görög keletiek száma: 350.

A Vizitátor nem említi meg, hogy a fönt leírt plébánia-templom hol feküdt, de valószínűleg ez állt a mai Szent Mihály templom helyén, azonban nem nagy gondot fordítottak rá és maga Nesselrode püspök is keveset áldozott a templomra, mert tíz év múlva már teljesen elpusztult.

Domsics szerint¹¹⁷ a templom nyerstéglából épült, zsin-delytetővel és mellette sekrestyével. A templomban 1711 óta három oltár készült; a nagyobbiknak két oszlopa van kettős oszlopfővel (építész munka), a tetején márvány utánzású ívvel, sárga és fehér színkeverékkel (nyers festés), míg a keret-részek aranyozva. Az alsó nagyobb kép Szent Ilona császárnőt ábrázolja, jobbában a Szent Kereszttel (vászonra festve). Az ív alatt látható Jézus megkeresztelése a Jordánban. Az oltárral egyszínű tabernaculum asztalos munka. A főoltártól balra a második oltár hasonló az előzőhöz, képei: alul Szent György vértanú, felül a Szent Szűz a Kis Jézussal. A jobb oldalon (harmadik) hasonló építésű és az alsó oltárkép a Nagyboldogságonyt, a felső a Szentháromságot ábrázolja. A többi felszerelés mint 1721-ben. Berendezése szintén, de az 1721-i felszerelésből hiányzik egy piros zászló, egy fehér hímzett és két fekete velum, egy sárga és egy használt velum, őf purificatorium és három kéztörölő. Szaporulat: aranyozott rézből készült szentségmutató színes üvegdíszítéssel, 12 fagyertyatartó, különböző egyházi fehérenemű, fehér selyem miseruha különböző színű díszítésekkel, egy másik fekete miseruha selyemhímzéssel. A templom készpénze 14 forint és részben Malissa nevű rácánál kikölesönözve.

A papház nyerstéglából (vályog?) jól és szilárdan épült, két szobával, konyhával, kemencével (téglából), de cseléd-szobája nincs.

Zlabur János Gábor plébános, 36 éves, hét év óta szolgál

¹¹⁶ Brüstle: III. köt. 751—753. old.

¹¹⁷ Fasc. CLII: 51. G.

és be van iktatva. Jövedelme az egyházmegyei rendeletek alapján. Szántást nem kap, ezért megengedték neki, hogy kétszeres stólapénzt szedhessen. A keresztléseket is néha feljegyezték az anyakönyvbe.

Molnár Ferenc tanító, 29 éves, három év óta elég jól szolgál. A gyermekeket tanítja. Fizetése: egy-egy pártól tíz dénár, egyynolcados gabona és egy okka bor; a tanításért 25 dénárt kap negyedévenként.

Cziprovacz István egyházi, 70 éves, a szolgálatra már alkalmatlan. A plébánost és a híveket utasították, hogy alkalmasabbat szerződtessenek.

A lakosság magyar, horvát és német anyanyelvű hívők közül áll és katolikus vallásúak. A Vizitátor megjegyzi, hogy semmi-lyen sem egyeznek meg annyira, mint az egyenlenségben. A gyónás szentségének felvételére alkalmas korban van 560 (560?) hívő.

* * *

1729 július 10-én került sorra Szekcsu városnak (oppidum) Szent Mihály főangyalról nevezett plébániatemploma. Földesurak: Nádasdy Imre, Pató Imre és Besán Sándor. Filiális nincs.

1721-ben¹¹⁸ Szekcsü földesurai: Kövér Pál és Márffy József. Ekkor még nem volt plébánia, hanem a mohácsi plébános gondozta és 1716-ban sárból és sövényből egy kis kápolnácskát építettek a Szentháromság tiszteletére, nádféllélel.

Volt még itt a szigeten egy másik templom a Szent Angyalok tiszteletére, amelynek alapjai és néhol a falai is megvannak. Ezt a templomot a földesurak a katolikus hívőkkel együtt akarják felépíteni s erre a célra már száz forintot gyűjtöttek.

A Vizitátor feljegyezi továbbá, hogy a Duna melletti dombon van egy régi bazilikának kb. két öl hosszú nyoma és ehhez a templomhoz egy régi kolostor is tartozott volna. A templom hagyomány szerint a Szentháromság tiszteletére épült.

Ugyancsak a vár területén, a közeli dombon egy másik régi templomnak a nyomai láthatók, amely Szent János tisz-

¹¹⁸ Brüstle: 528—530. old. A város nevét Szekcsu-nak, Szekcsü-nek, majd Szekcső-nek írják az egyházlátogatók.

teletére épült, de nem tudják, hogy a Keresztelő vagy pedig az evangélista Szent János tiszteletére.

A szőlőhegyen volt még egy másik kápolna is Szent Jakab tiszteletére és ennek a nyomai még ma is láthatók. Mind ezekről az 1721-i Visita beszél. Mennyi templomrom egy ilyen kis területen!

Ugyanez alkalommal meglátogatták Szekcsűn a Szent Miklós püspök tiszteletére vesszőből és sárból készült görög keleti plébániatemplomot is. A szentély bolthajtásos és a templom hajójának mennyezete deszkázott. A templomot két pap gondozza és egy diakonus énekli a liturgiát.

Megjegyzendő — mondja a Vizitator, — hogy ebben a városban székel Melinkovics Nikánor görög keleti püspök, akinek Baranyában és Tolnában 21 pap, illetőleg pápa van alárendelve (Baranyában 19, Tolnában 2), akikről a püspök évenként tehetségük szerint 5—5 és a szegényektől egy aranyat kap; minden szakadár háztól vagy kéménytől mindkét vármegyében öt dénárt és azonkívül gabonát, rozsot és zabot kap, nemkülönben minden uradalomtól a lakosok száma és tehetsége szerint 8—10—15—20 vagy még több forintot. Az első esketés után két hatost, a másodiktól négyet, a harmadiktól pedig hatot kap. Látogatás idején a házigazdától, akihez betér, házszenelésért annak tehetsége szerint nyolc vagy négy forintot, felmentésért vagy a kiátkozás visszavonásáért (gyakran szokta ezzel a híveit zaklatni) amennyit ki tud valakitől csikarni.¹¹⁹ Temetésért a szegényebektől 150 dénárt, a gazdagabbaktól, ha lehet tinót vagy tehenet, a jól kereső birtokosoktól 6—12—20—50 forintot. A görög keleti püspököknek előadták, hogy népe mennyire tudatlan és az imádságot hűz közül (és pedig az öregek közül) egy is alig tudta, nevezetesen a Miatyánkot, az Urangyalát, az Apostoli hitvallást, a Tízparancsolatot. Erre azt felelte, hogy nagyon jól tudja ő mindezt, de népe tudatlansága miatt ezt lehetetlen elérni. Ezért csak arra kérték, hogy kötelezze a pópáit, hogy a népet tanítsák meg imádkozni, mire ezt visszautasította mondván, hogy ez az ő népénél nem gyakorlati (praktikus) dolog. Ebben az időben a városban 250 görög keleti hívő élt.

¹¹⁹ „prout a quopiam extorquere potest.“ Brüstle: II. köt. 530. old.

Domsics szerint¹²⁰ a plébániatemplom fából és sárból 1716-ban készült nádas tetővel, amely már szakadozott, a falak is meggömbültek és biztos összeomlással fenyegetnek. Az 1721-i látogatás óta a belső felszerelés is romlott és részben elveszett. Ezzel szemben szaporulat is volt: aranyozott rézből való monstancia, rézcibórium aranyozva, szentségház fából (színezés nélkül) és egyházi fehérműek. Késpénz és a Zókynál lévő követelés 20 forint, a szekesui hitközség tartozása 46 forint.

A Duna-szigeten áll a Szent Angyalokról nevezett templom. Romjaiból megkísérelték újjáépíteni, fát, meszet és más anyagot hordtak oda, de az építkezés félbeszakadt és közben az anyag is megromlott, a szándék pedig lekonyult. Határozattá lett, hogy ennek a templomnak pénze is (54 forint) az új plébániatemplom építésére fordíttassék.

A papház két szobából, konyhából áll, a kerítés javításra szorul és a kert igen kicsiny. Istálló, kamra, vagy pince nincs. Emberemlékezet óta a plébánia tulajdona egy halastó (Paptava néven), amit ellentmondás nélkül elbirtokolt és a sajátját is képezi. Jelenleg azonban Besán földbirtokos igényt tart a tóra és két év óta az ott fogott halakat elkobozza.

A plébánosi tisztet eddig Stublics György töltötte be, 55 éves és négy év óta működik itt. Stublics György járandósága ügyében való vitában egy jegyzékben szerepelnek a következő szekesui családfelek: Barna Péter, Bancsy Mihály, Guráza Mihály, Kis Dara Mátyás, Csizmagya Tamás, Foris Mihály, Badis Ignác, Dir Mátyás, Nikolya Miklós, Miklósi András, Horvát Miksa, Csombor Gergely, Tolnay György, Német Miklós, Bary Deák, Bubreg Pál és Varga György.

Tanító nincs.

Egyházfivá most neveztek ki Moyses Istvánt (56 éves), aki az esküt le is tette és a templom pénzét rábízták.

A harangozó Moyses Mihály, 29 éves és egy év óta szolgál. Temetéskor harangozásért hét dénárt, keresztelőkor öt dénárt kap.

A nép katolikus vallású és magyar nyelvű, kemény és önfejű. Gyónókorban: 190 lélek.

* * *

¹²⁰ Fasc. CLII: 51. G.

1729 július 11-én történt Himesháza Kisboldogasszony tiszteletére szentelt plébániatemplomának látogatása. Filiálisa eddig nincs. (Püspöki földesuraság). Innét végezték Szűr, Bosok és Fekete apátsági községek lelki gondozását.

Bohuss Imre kanonok,¹²¹ mikor befejezte Mohács templomainak látogatását, Sombereken ment keresztül, mely abban az időben teljesen szakadár község volt. Április 2-án útközben (amint írja) egy elég nagy templom nyomaira bukkant az egykor püspöki uradalomhoz tartozó Himesház községben. A templom szentélyének falaiból még két öl hosszúságban és fél öl magasságban láthatók voltak részek, amelyeknek közelében egy tető nélküli kápolnát talált, melynek falai már jórészt leomlófélben feküdtek. A hagyomány azt tartja, hogy ez a nagyobbik templom az Angyalok Királynőjének tiszteletére épült és Kisboldogasszonykor sokan jöttek ide búcsújárásra.

Ugyanezen alkalommal megnézték Sabor (Szabar) községnek a dombon álló templomát is, amelynek falai a toronnyal együtt szilárd kőből épültek, de már részben leomlóban voltak. A templom fölött nyolc—tíz lépésre látható volt a föld alatt egy bolthajtásos hely, de nem tudták, hogy ez mire szolgált (emberi csontokat találtak benne).

Ebben az időben Himesházának kevés magyar nyelvű lakosa volt, akik még a régi helyen laktak. Erről a régi helyről Aigl Pál helybeli plébános írja, hogy a magyaroktól lakott Himesház nem a mostani, hanem a régi helyen terült el, nevezetesen a mostani plébániaháztól észak felé menet a keresztig és a plébánia-földig, majd pedig onnan nyugatfelé fordulva a völgyben, amit ma Kis-Himesházának (Klein-Himes) neveznek. Az említett kereszt helyén volt a plébánia-föld, a régi plébániatemplom és a plébániaház. A XIX. század elején még megtalálták ennek a templomnak és plébániaháznak a nyomait.

Az 1729-i Visita¹²² megemlíti, hogy a plébániatemplom homlokzata észak felé néz, 1725-ben épült nyers téglából, zsúptetővel, mennyezet nélkül. A gerendázott szentély

¹²¹ Brüstle: III. köt. 56—58. old.

¹²² Fasc. CLII: 51. I.

bolthajtásszerű, de még nem teljesen kész és a sekrestye sincs befejezve. A három oltár lábazata égetett téglából és a főoltár színes deszkából készült. A nagyobb kép a Boldogságos Szűz születését ábrázolja (olajfestmény vászonra), a felső kisebb pedig Szent Anna képe. A kékre festett és aranyozott szentségház régi asztalos munka. A másik oltár a szentélyen kívül (feketére festett deszkából) és a képei Keresztelő Szent Jánost és Szent György vértanút ábrázolják. A harmadik oltár (jobbról) ugyanolyan mű, Pádúai Szent Antal (kapucinus ruhában) és Nepomuki Szent János képeivel. A szöszék fehérre festett fából készült, de a kórus még befejezetlen. A templom felszerelése: aranykehely (aurichalcus), régi rézkehely (az aranyozás már lekopott), két jó és egy hasadt casula, egy portatíle és más szükséges cikkek (elég szegényesen). Kézpénz: 5 forint 25 dénár.

A sárból és fából való papház a templom környékén két szobával, kamrával és konyhával épült; a pincének nincs lépcsőjárata. A kert elég hosszú. Földje (három részletben) részletenkint négy pozsonyi mérő vetőmagot fogad be. Rét-je nyolc kaszás.

Gábrili Antal plébános, 56 éves, teológiát két évig végzett és két hónap óta működik itt, de nincs beiktatva. Jövedelme: egy-egy háztól 25 dénár, két kila gabona, öt okka bor; a himesháziak 24 öl fát, 4 pozsonyi mérő gabonát, valamint az őszi és tavaszi szántást adják. A rétet is ők kaszálják és a szénát be is hordják. Stólája: keresztelőkor egy máriás, avatáskor 12 dénár, kis temetés után 17, felnőtt után 57 dénár.

Pápai József tanító, 52 éves, most állott be a szolgálatba. Fizetése hat forint kézpénz, 12 kila gabona és megfelelő fa, keresztelőkor 5, esküvőkor 12, temetés után 5 dénár és évente két koci széna. (Mindezt a himesháziak szolgáltatták).

Schaidl Gáspár egyházi, 36 éves, két év óta szolgálg, szorgalmas és gondos ember.

A nép német nyelvű és katolikus vallású, de van közöttük néhány görög keleti rác is. Gyónó korban körülbelül 600 lélek.

1729 július 13-án jött sorra a Kátol birtokon lévő és

Szent Katalin vértanú és szűzről nevezett plébániatemplom. Filiálisai: Szellő és Szenterzsébet (püspöki), Olasz, Hidar, Belvar, Nyomja (Batthányi gróf uradalmi közsege).

1713-ban a¹²³ Szent Katalin szűz és vértanú tiszteletére szentelt templomot kívül félig kimeszelték, a szentélyt boltozattal látták el, a hajónak deszka menyezetet építettek, majd 1720-ban a tetőt zsindelellyel fedték be. A főoltáron Szent Katalin, az evangéliumi oldalon két zöldre festett oszlop között Szent Péter apostol, a másik oldalon Szent Pál apostol és fölöttük pedig a Boldogságos Szűznek képe látható, amint a Szentháromság megkoronázza. A szentélyen kívül van még két oltárlábazat és a romokban lévő szöszék. A kórus tölgyfából készült. Az ajtónál van egy kő-szenteltvíztartó, középtűt jobboldalt pedig egy másik kő, amely a keresztvíz befogadására szolgál. A bejárat fölötti fatoronyban látható a második számú oltárlábazat, de harang nincs a toronyban. A templom még a török hódoltság előtt épült és a mai napig megmaradt ilyen állapotban.

Domsics¹²⁴ azt írja, hogy 1721 óta csak a torony kapott új tetőzetet és a berendezése is a régi maradt; egy fehér casula (fehér selyemhímzéssel) Bajnay Mihály plébánossal lett eltemetve, akinek hagyatékából Kapucsy György helynök rendeletére ezért két akó bort kárpótlásul lefogtak. Új szerzemények: több színre festett szentségház (asztalos munka) és néhány templomi fehérruha. Ingatlan nincs, csupán egy kis szőlő. Kézpénz: 26 forint 54 dénár. Kölcsönvevők: Kivagy János, Varga Máté, Zeicz Mihály, Ivankovics Mihály, Bán Mihály, Bosnyák Simon, Dirják György, Privocz Máté, Mankovits Ferenc, Matenovits Lőrinc, Bata Miklós, Kémédy András, Mankusics Márk, Horvát Lukács, Miklós és Mátyás, Vinkovics Miklós, összesen: 74 forinttal.

A papház sárból és fából elég szűkösön lett összeállítva, egy szobával, konyhával és mellette egy vískóval (tugurium) a cseléd számára, de már minden romlott és korhadt. Istálló és kamra nincs. A papház fölött és alatt házikert van, de ennek is rossz a kerítése. Van még egy másik kert, de ezt a plébániabeliek a maguk számára művelik.

¹²³ Brüsztle: III. köt. 243—245. old.

¹²⁴ Fasc. CLII: 51. I.

Kovács Simon plébános, 35 éves, az erkölcsant a győri szemináriumban tanulta és itt másfél hónap óta működik, invesztálva nincs. Jövedelme a szabványok szerint.

Bedekovits Antal tanító, 40 éves, most állt be tisztségbe, horvátul és magyarul tud, latinul is eléggé; lakása nincs.

Egyházi: Kivagy János, 35 éves, most választották meg.

A nép részint horvát, részint magyar nyelvű, kevés némettel keverve; kemény és önféjű emberek, különösen a Batthányi uradalombeliek. A plébános javára nem akarnak semmi munkát sem vállalni, hír szerint Somogyi nevű uradalmi tisztartó ösztönzésére.

1729 július 14-én megnézték a Szent Erzsébetről nevezett filiális templomot.

1721-ből feljegyezték,¹²⁰ hogy Szenterzsébet filiális templom Szent Erzsébet tiszteletére épült, kőből és cementből, zsidelyezett tetővel, deszkamennyezettel és égetett téglapadozattal. A falakról azonban belül már hiányzik a vakolat. Az oltár középső képe Szent Erzsébetet ábrázolja, amint a szegényeknek alamizsnát oszt, tőle jobbra Szent István király, balra Szent László király, fölöttük pedig Keresztelő Szent János képe látható, amint Krisztust a Jordánban megkereszteli. Van a templomban szószék és kórus is, de mindkettő egyszerű falusi munka.

A templom mostani¹²⁰ állapota ugyanolyan, mint 1721-ben volt, kivéve, hogy azóta a templom északi részén a fal egész hosszában megrongálódott és a hajó sarka a szentélynél bedőlt. Egy alba, mely akkor munkában volt, elveszett, de új fehérműben történt gyarapodás. Kézpénz-vagyon: 30 forint, egy elhunyt katona adománya 15 forint, követeles kölcsönökért 48 forint, a Bajnay-féle hétakós borhagyaték 8.40 forint. (Itt az adósok jegyzéke és a számadások pótlólag még Domsics írásai.) Egyéb követelések: Barla Mátyástól és Matéss Mihálytól összesen 27 forint.

* * *

Amilyen rapszódikusán írta meg Domsics Mátyás (nagy-részben sajátkezűleg) az egyházlátogatások jegyzőkönyveit,

¹²⁰ Brüstle: III. köt. 244. old.

¹²⁶ Fasc. CLII : 51. I.

olyan hirtelen, minden különösebb megjegyzés nélkül fejezi is azt be. Kénytelen voltam ezt a sokszor kapkodónak látszó írásmódot követni, nehogy az eredeti szöveg és tartalmi beállítás vesztítsen szavahihetőségéből. Ezért igen sokszor fel kellett áldozni a szépstílus követelményeit, különösen az anyagi leírásoknál, a tárgyak felsorolásánál. A szerkezeti beosztást sem hanyagolhattam el és amint Domsics jegyzőkönyvi egységeket tartott be részletes beszámolójában, úgy követtem nyomról-nyomra utazásában és megfigyeléseiben.

Mindenesetre a szakszerű követelmények elhanyagolásáért bőven kárpótlót az a sok, részletekbenő, aprólékos, gyakran kicsinyesnek látszó megfigyelés, ami részben unatka a mai ember képzeletét, de annál inkább betekintést nyújt a XVIII. század harmincas éveinek még mindig zilált, de már erős fejlődésnek indult vallás-erkölcsi viszonyaiba. Ezt kerestem a Domsics-Visitában és úgy hiszem, nem hiába.

Vissza van még, hogy kiegészítésül és befejezésül röviden ismertessem a licentiatu-intézményt egyházmegyénkben.

Néhány szó a pécsegyházmegyei licentiatuokról.

A török hódoltság alatt a katolikus papság túlnyomó részét vagy elűzték, vagy pedig elhalálozásuk után nem töltötték be helyüket és így a nép pásztor nélkül maradt. A mohácsi csataterén hét püspök vesztette életét és utána a főpapi székeket nem töltötték be, a papság neveléséről így gondoskodni sem tudtak, aminek következménye lett, hogy rövidesen nemcsak a királyi Magyarországon és Erdélyben, de első sorban a hódoltsági területen óriási paphiány mutatkozott. A bajon úgy segítettek, hogy világi embereket bíztak meg a legszükségesebb papi ténykedések végzésével és ezek némi vallási ismerettel, jámbor példaadó étellel és a püspöktől kapott engedéllyel és főlhatalmazással (licentia) végezték a rájuk ruházott lelkipásztori teendőket.

A licentiatu intézmény sajátságosan magyar jelenség és azért sokáig ismeretlen volt úgy a történelemben, mint a jogszolgáltatásban. Inkább csak az egyházmegyei levéltárak és kisebb monografiák beszéltek a licentiatuokról, de

a világ egyháztörténelme és jogirodalma nem ismerte a licentiatusokat, vagy legalább is nem igen beszélt róluk. Pedig a licentiatusok Magyarországon nagyon fontos szerepet játszottak, amiről tanuskodik különösen Péterffy Károly és dr. Juhász Kálmán alapos munkája is.¹ Ez utóbbi részletes kimutatást közöl a magyarországi licentiatusok — köztük a pécsi licentiatusok — életéről, működéséről, megbízatásáról. Tanulmánya alapos betekintést nyújt a licentiatusi intézmény keletkezésére, ügykörére, működésére és annak megszűnésére, illetve továbbfejlődésére.

A pécsi egyházmegyében a török kiűzése után a licentiatusok még hosszú évtizedekig fejtenek ki működést egyes községekben, ahol a hiányzó papságot pótolják. Az 1714-i pécsi zsinaton a pécsi káptalan tagjain, az egyházmegyei papokon és szerzetes-lelkészeken kívül még hét licentiatus jelent meg, akiket a jegyzőkönyv Honorandus Plebanus Licentiatus címmel jelölt meg.²

Nem tartozik dolgozatom keretébe, hogy részletesen ismertessem a licentiatusok pécsegyházmegyei működését, inkább csak mint érdekességet közlöm az 1714-i pécsi zsinat idevonatkozó rendelkezéseit. Ebből is láthatjuk, hogy a pécsegyházmegyei licentiatusok majdnem ugyanolyan jog- és hivatáskörrel rendelkeztek, mint a magyarországi többi egyházmegyei licentiatusai.³ Ezek a világi, sokszor nős és családos emberek megosztották a nép gondjait, bajait, állandóan a nép között éltek, ismerték annak lelki szükségleteit és sokszor a nép foglalt állást a licentiatus mellett, amikor annak élete nem volt megfelelő és el akarták helyéről mozdítani. Jó nekünk — mondták — az ilyen lelkipásztor is, mert más úgy sem kaphatunk.⁴

Munkám elején felsoroltam a pécsi zsinaton megjelent licentiatusok névsorát, most pedig röviden ismerjük meg a zsinat rendelkezéseit.

Az 1714-i pécsi zsinat jegyzőkönyvének (másolat, az ere-

¹ Péterffy Carolus: *Sacra concilia ecclesiae rom. cath. in regno Hungariae celebrata*. II. Posonii. 1742. Juhász Kálmán dr.: *A licentiatusi intézmény Magyarországon* Budapest, 1921.

² Juhász K. i. m.: 75. old.

³ U. az: 45. old.

⁴ U. az: 6. old.

deti nem található)⁵ második része foglalkozik a plébánosok és licentiatusok hivatalával.

A plébános hatalma, hivatala és célja abban áll, hogy Krisztustól nyert hatalmával bemutassa a szentmiseáldozatot, kiszolgáltassa a szentségeket, prédikáljon, a népet a hit elemeire oktassa és végül, hogy ő maga is szentül és előírás szerint betartsa Isten tízparancsolatát, az egyház parancsolatait, hogy ne csak a rábízott népet, hanem másokat is szavával és példájával megjavítson, az igazakat az erények fejelemében megtartsa és előbbre vigye.

A licentiatus hatalma, hivatala és célja pedig abban van, hogy a keresztség szentségét kiszolgáltassa, prédikáljon, minden vasár- és ünnepnap elvégezze az imádságokat, a licentiatusok szokása szerint adventben és nagybőjten napenként tanítást és kétszer könyörgést végezzen,⁶ hogy az egyszerűbbeket s tudatlanokat a krisztusi tanban megerősítse, hogy eskessen, temessen, körmeneteket végezzen és a licentiatusnak megfelelő többi dolgot, különösen a halál órájában a betegnél el ne mulassza; hogy Istent igaz hittel elismerve szolgálja, Isten és az egyház parancsolatait megtartsa. A Szentírás ezeket mondja: Féldd az Istent és tartsd meg parancsolatait, mert ez az egész ember, enélkül semmi sem ér az ember. Azonkívül a licentiatusnak mások előtt is kell világoskodnia példájával, nehogy abba a hibába essen, amiről Krisztus beszélt: Jaj annak az embernek, aki által a botrány jön.

A plébánosok és licentiatusok a *legnagyobb tisztelettel és engedelmességgel legyenek a püspök és helyettese iránt*. A jövevényekkel, vándorokkal szemben vendégbarátságot és szeretetet gyakoroljanak, a szomszédokkal őrizzék meg a békességet és a felebaráti szeretetet, nemkülönben az igazság szeretetét. Emlékezzenek meg a megholtakról és különös gondját viseljék a betegeknek, nehogy szentségek nélkül haljanak meg. Anyagi dolgaikban nagy gondossággal legyenek úgy önmagukkal, mint másokkal szemben. Mindenütt az örökkévalóságra legyen gondjuk. Ugy világoskodjanak má-

⁵ Kápt. levéltár: Fasc. LXIV. 14. Pars secunda. Koller: *Historia episcopatus Qu. Eccl.-sis. VII. köt. 228. oldaltól kezdődőleg.*

⁶ Conc. Trid. Sess. XXIV. C. 4. V. ö. Mihályfi: *Igehirdetés*. Bpest.

soknak, hogy önmagukban el ne sötétedjenek. A bűnösökkel szemben alkalmazzanak büntetést, hogy a rossztól visszartartsák őket, hogy Szent Pál apostol szerint mindenkinek mindene legyenek, mások részére Krisztust megszerezzék és önmaguk is Krisztusba öltözzenek. *Ne feledkezzenek meg a lelkiéletéről.* A plébános és licentiatus nagy segítségére lesz, hogyha vasárnap legalább fél óráig a papi hivatás méltóságáról és állásának kötelességeiről elmélkedik, hétfőn a papi erényekről, kedden a jó Pásztor szeretetéről juhait iránt, szerdán arról elmélkedjék, hogy milyen előkészülettel és lelkiismerettel kell kiszolgáltatni a szentségeket és a Szentek Szentjét, csütörtökön a szentmise áldozatról és a papi szolozsmáról, pénteken a halálos és bocsánatos bűn súlyosságáról, szombaton a mi Urunk szenvedéséről és a Boldogságos Szent Szűz tiszteletéről, vagy más hasonló jámbor gondolatról.

A plébánosnak és licentiatusnak nagy *gondja legyen a templom és a templomi ruhák tisztaságára*, hogyha bárki oda jön, épüljön rajta és ne riadjon vissza annak piszkosságától. A templom romjait és a megromlott tetőt a plébániabeliek a templom pénzből restaurálják (ha van ilyen pénz), különben pedig a plébániabeliek és a patrónus gondja a templom megújítása.

A plébános és licentiatus *gyakran látogassa filiális templomait és falvait* és úgy nyilvánosan, mint magánúton oktassa ki híveit az üdvösségre szükséges dolgokra: a kereszttetésre, imádkozásra, gyónásra, bánatra, a szentségekre, a tízparancsolatra, az egyház parancsolataira, hogy legalább a lényegét ismerjék és hogy tiszteljék a feljebbvalókat.

Ahol plébános tartózkodik, ott a licentiatus ne merészeljen keresztelni, csakis a plébános engedélyével. Ha a plébános ugyanazon a plébánián lakik, neki a lelki dolgokra vonatkozólag a licentiatus mindenben alá van vetve, a plébános viszont gondoskodik a licentiatus tisztességes megélhetéséről éppúgy, mint a magáérol.

A pap csak súlyos okból hagyja el a szentmisét és a licentiatus hozzátartozóival (ahol lehetséges) ünnep- és vasárnap el ne mulassza a szentmishallgatást; a licentiatus a szent-

beszédet és a megszokott könyörgéseket el ne hanyagolja, csakis törvényes okból.

A parancsolt nyilbános ünnepeket vasárnap a templomban a római rítus szerint gondosan ki kell hirdetni és a hanyagokat megbüntetni, nemkülönbén a bűjtöket is meg kell tartani a római egyház rendelete szerint.

A plébános jelen- vagy közellétében (ahol plébános van) a licentiatus ne merészeljen keresztelni, esketni vagy avatni. Ha a közelben lévő plébános által történhetik a keresztelés, ezt ne a licentiatus, hanem a plébános szolgáltassa ki (szükség esetét kivéve), vagy ha ilyen módon a plébános által nem végezhető el az könnyen, akkor elvégezheti ezt a helyi vagy szomszédos licentiatus is.

A plébános és licentiatus gondosan kutassa ki, vajjon a plébániabeliek közül mindenki elvégezte-e a húsvéti gyónását, a hanyagokat inise meg és ha továbbra is elhanyagolják, meg kell őket büntetni és a büntetéspénz fele a templomé, fele a plébánosé lesz.

Ha beteghez hívják a plébánost, azonnal siessen oda; hogyha a plébános nem tud elmenni, akkor a licentiatus imádkozzon a beteggel, vagy a beteg jelenlétében olyan imádságokat végezzen, amelyekben különösen a hit, remény és szeretet erényei és bűnbánat vannak, nemkülönbén az Isten akaratóban való megnyugvás és ami az utolsó órában különösen megfelel: az Ur szenvedéséről és szent sebeiről való megemlékezés. Ha a szomszédos plébános egy vagy két mérföldre lakik, vagy valamivel távolabb, akkor a licentiatus vagy a plébániabeliek tartoznak a plébánosért küldeni és pedig sürgősen, hogy a beteg meggyónhassék, különben megfelelő büntetésben részesülnek.

Soha se történjék esketés háromszori kihirdetés nélkül és az idegen plébániához tartozókat is csak a saját plébánosuk engedélyével eskettessék meg.

Faluhelyen templomban csak öt forint lefizetésével szabad temetni és ez a pénz a templomé lesz. A pénzt a plébános vagy licentiatus két egyházfival gondolzza és azt a templom szükségleteire, nem pedig a plébános vagy licentiatus javára fordítsa.

A tanító vagy a kántor⁷ feladata tanítani a gyermekeket, temetni a plébánossal, énekelni a templomban és a többi tanítói kötelességeket végezni. Fizetése mind-egyik háztól úgy a filiálisban, mint a máterben egy-egyedes gabona és 10 dénár; szüretkor három vagy négy pint must a szőlőtulajdonosoktól, háromkirálykor a megszokotti accidentia; a gyermekek tanításáért negyed-évenként öt garas, temetésért 12 dénár, halottonál való éneklésért megegyezés szerint. A plébános a plébániabeliekkel vizsgálja meg a helyi szokás szerint (különösen a városokban), hogy mi és mekkora a tanító fizetése.

Ezzel be is fejeződik a zsinati jegyzőkönyv, amely mindezenre érdekes vallás- és kultúrtörténeti emléke lesz a pécs-egyházmegyei licentiatusok lelkipásztori szereplésének.

Befejezésül álljon itt az a feljegyzés, amit Koller szerint a pécsi vikárius-generális 1714 december 25-én a szási és kárászi licentiatusokról írt. Ez a kézirat a káptalani levéltárban található.⁸ A kézirat eredeti szövege:

„Az szási plébániához tartozó filiálisok: 1. Császa. 2. Máza. Ezen három faluban vagyon circiter gaszda 60, ide volt rendelve Szakavec István. Ugyanezen licentiatus adminisztrálta az kárászi Fárát. Idevaló filiálisok: Vékén és Egreg. Vagyon ebben az három faluban gaszda 67. Monger Mártony licentiatus edig Veikén volt. De mivel Veikéért a jobágok Szászra visszahozotok, Veikén hét vagy öt gaszda ha marad. Azért a licentiatus ott nem maradhat.“

Körlevelek.

Az 1714-i pécsi zsinatot összehívó püspöki körlevél.

„Conventus Synodalis Anno 1714 die 13 Mensis Martii Quinque Ecclesiis celebratus. Pars prima.

Patentes Transmissae.

Universis hasce Praesentes Inspectoris Salutem. Siquidem nostra Dioecesis Quinque Ecclesiensis ob diversas temporum iniurias non solum in salutari religionis orthodoxae cultu

⁷ Teljesség kedvéért a tanítóra vonatkozó részt is leközöljük a zsinati határozatok közül.

⁸ Fasc. LXIV : 19.

et Ecclesiarum passim dirutarum reparatione, verum etiam multoque magis in debita Parochiarum administratione cura animarum, ac Parochorum necessaria provisione adeo disturbata ac confusa esse videatur: ut poene omnia sine lege et modo convulsa non absque Ecclesia Dei et animarum dispendio, cum moestissimo ejusdem Columbae Coelestis identidem supplicantis gemitu, humiliata ac ferme prostrata intueamur: Ex eo Numine optimo per suas gratias benignius inspirante, opeaque eatenus auxiliarem conserente, coniunctis etiam animorum superinde sensorum, ac cum prudentia et sapientia cooperantium indiciis ac deliberationibus, in id secundum vires nostras intendimus, quatenus omnia in meliorem ordinem ac statum, tam ex parte Ecclesiarum, quam etiam Parochiarum redigantur.

Quapropter omnes et singulos D. D. Pastores Ecclesiarum seu Parochos et licentiatos in praelibata nostra Dioecesi existentes suoque ecclesiastico munere fungentes, pro die decima tertia Mensis Martii anni modo labentis in Curiam Eppalem Quinque Ecclesiensem, adeoque Vicarialem, in praesentiam sub obligatione debita Superioribus obedientiae certificandos et convocandos ordinavimus, pro communi et publico Ecclesiarum Dei ac ministrorum earundem utilitate et salute operam daturi, congruasque dispositiones facturi. Patentes proinde Praesentes unusquisque D. D. Parochorum perfectas continuo in Parochiam sibi viciniorem transmittat: suum tamen prius nomen cum anno et die subscribat, ita ut eadem Patentes ad locum, unde exiverunt, ultimam revertantur. Datum Quinque Ecclesiis die 26 Mensis Februarii 1714.“

Nesselrod püspök megbízó levele Domsics kanonoknak, melyben kinevezi kánoni látogatónak a baranyai plébániákra (Pécs kivételével).

„Wilhelmus Franciscus Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus Quinque Ecclesiensis, Liberae et Exemptae Praepositurae Regiae Albensis Praepositus, S. R. I. Comes Nesselrod sacrae Caesariae et Hispaniarum Regiae Majestatis Intimus Actualis Consiliarius etc.

Kápt. levéltár: Fasc. CXLVI : 15.

Kápt. levéltár: Fasc. CLIV : 15.

Reverendissimo in Xto nobis dilecto Mathiae Domsics Cathedralis Ecclesiae nostrae Quinque Ecclesiensis Canonico salutem in Domino sempiternam. Cum salubre Visitationis munus ad sacrorum canonum et sacri Concilii Trid. praescriptum propter provecam aetatem meam, variaque alia impedimenta, quibus detinemur personaliter prouti optaremus perficere non valeamus; hinc de tua confisa fide, prudentia, probitate atque integritate, tibi autoritate qua fungimur, hoc Visitationis munus per totum districtum Comitatus Baranyensis (exceptis Eppali civitate nostra Quinque Ecclesiensi, eiusque suburbiis) committimus et delegamus. Cum potestate omnes depravatos mores, aut quoscunque alios, si qui, quod non speramus, irrepsissent, abusus in Parochis et Curatis dicti Comitatus Baranyensis corrigendi et emendandi, informationem ad instantiam partis, vel ex officio contra illos in crimine concubinatus, blasphemiae et aliorum spiritualium vel mixti fori delictorum capiendi et processus formandi, et usque ad sententiam definitivam exclusionem in omnibus causis procedendi, illosque formatos ad Vicarium nostrum Generalem transmittendi, praecepta iisdem sub poena tibi bene visa de munere Parochiali rite obeundo faciendi, insuper de fundis et structura Ecclesiarum et Domorum Parochialium, de sacra suppellectili, altaribus, vita moribusque, pietate et vitiis populi, uti et de intertentione Parochorum investigandi, eorumque gravamina contra quoscunque acceptandi ac demum ea omnia, quae pacem et tranquillitatem spiritualem concernunt, faciendi et exsequendi; ita tamen, ut post peractam Visitationem de omnibus et singulis in scripto Vicarium nostrum Generalem informare debeas, ac tenearis. Quocirca hisce praecipimus et mandamus omnibus et singulis dicti Comitatus Parochis et Curatis, ceterisque ad quos spectat, ut te pro deputato Visitatore recognoscant, tibi que obediunt, caeteroquin non parentes noverint se poenas in iure statutas incururos.

In quorum fidem Datum Viennae die XXIII. Februarii MDCCXXIX.

Eppus Quinque Ecclesiensis Comes de Nesselrod“ m. p.
Koller: I. m. 220. old.

IRODALOM.

- Aigl Paulus*: Historia brevis ven. capituli Qu. Ecclesiensis 1838.
Babics András dr.: A kamarai igazgatás Pécs városában 1686—1705. Pécs 1937.
Babics András dr.: Pécs város szabad királyi rangra emelésének története 1705—1780. Pécs 1937.
Babics András dr.: Radanay Mátyás pécsi püspök kinevezése.
Brüstle Josephus: Recensio universi cleri dioecesis Qu. Ecclesiensis I—IV. tom. Pécs 1874—1880.
Haas Mihály: Gedenkbuch der kön. Freistadt Fünfkirchen. Pécs 1852.
Hodinka Antal: Négy egykorú jelentés az 1704-i pécsi rácz dúlásról. Pécs 1932.
Hóman—Szekfü: Magy... történet V—VI. köt.
Juhász Kálmán dr.: A licentiatusi intézmény Magyarországon. Bpest 1921.
Kanyaró Ferenc: Unitáriusok Magyarországon. Kolozsvár 1891.
Koller Josephus: Historia Episcopatus Qu. Ecclesiensis I—VII. köt. 1772—1812.
Németh Béla: Baranya multja és jelenje, Pécs 1897. (Várady Ferenc szerkesztésében.)
Péterffy Carolus: Sacra concilia ecclesiae rom. cath. in regno Hungariae celebrata. II. Posonii 1742.
Pinzger Ferenc S. J.: A jezsuiták Pécssett. (Kalotai L.: Pécs-baranyai ismertető c. könyvében. Pécs 1933).
Szentkirályi István: A rom. kat. (pécsi) egyházmegye története. U. o.
Főforrások: A Pécsi Káptalan magánlevéltára (Archivum privatum capituli Qu. Eccl.-sis) és Domsics Mátyás pécsi kanonok egyházlátogatási jegyzőkönyvei a pécsi Püspöki Levéltárban: Fasc. CLII: 51. A—L.

TARTALOMJEGYZÉK.

1. Előszó	5
2. Baranya a török kiűzése után	7
3. Az 1714-i pécsi zsinat	10
4. Egyházlátogatások Baranyában a XVIII. sz. elején	18
a) Bohuss-Visita	18
b) Domsics-Visita	20
c) Domsics Mátvás életrajza	21
5. Az 1729-i egyházlátogatás végrehajtása	23
1729. márc. 22. <i>Nádasd</i> . Fil.: Czikó (márc. 24.), Nagymányok	24
1729. márc. 25. <i>Szász</i> . Fil.: Mába, Császtza, Gyüre (márc. 26.), Vékény, Kárász (márc. 26.), és Egregy	29
1729. márc. 27. <i>Nagymányok</i> . (Szász filiálisa.)	33
1729. márc. 27. <i>Bikal</i> . (Vásárosdombó filiálisa.)	35
1729. márc. 29. <i>Mágoecs</i> . (Vásárosdombó filiálisa.)	36
1729. márc. 29. <i>Vásárosdombó</i> . Fil.: Szekcsü, Tötös, Jágónak, Vaszar, Tekes, Gerényes, Nagyág, Vásnok (márc. 30.), Tarros, Sásd, Hernyék, Meződ, Eggerszeg, Varga, Mágoecs, Hajmás, Bikal, Szalatnak, Mocsolád	39
1729. márc. 31. <i>Mindszent</i> . Fil.: Szatina, Bodolya, Hajmás, Szent-Katalin, Bisztricza, Bakócza, Karáczodfa, Tormás, Gyenő, Gyümölcsény	42
1729. ápr. 2. <i>Szék</i> . Fil.: Bános, Budafa, Barátur, Pölöske, Kovács-Széna, Rákos, Szakáll, Liget, Szopok, Komló, Egyházbér, Baliget uradalmi templom (ápr. 5).	46
1729. ápr. 5. <i>Mánfa</i> . (Szék filiálisa.)	48
1729. máj. 4. <i>Szabolcs</i>	49
1729. máj. 5. <i>Bogád</i> . Fil.: Szabolcs (máj. 4.), Magyar-Soóros, Nagykozár, Zsiminye	50
1729. máj. 5. <i>Egerág</i> . Fil.: Szömel, Kutbár, Kiskozár, Lotár, Misle, Birján, Herend	51
1729. máj. 7. <i>Pellérd</i> . Fil.: Arányos, Zók, Pázdány, Gadány	55
1729. máj. 9. <i>Kövágószöllős</i> . Fil.: Cserkút (máj. 10.), Tötös (máj. 10.), Bakonya (máj. 11.) és Boda	56
1729. máj. 11. <i>Szentlőrinc</i> . Fil.: Helesfa (máj. 12.), Dinneberg, Csonkamindszent, Kacsota, Csernyi = Cserdi	62
1729. máj. 15. <i>Szigetbár</i> . [Turbéki temetőkápolna (máj. 14.)] Fil.: Szentlászló, Mamelite (Almamellék), Szolimán, Mosgov;	

prot. falvak: Molvány, Nagy- és Kis-Dobsza, Kalmánca, Istvándi, Zador, Pata, Árpádi, Bassali, Csertü, Merenye, Poklos	65
1729. máj. 17. <i>Vaskaszentmárton</i> (Felsőszentmárton). Fil.: Lakócsa, Tötűjfalu, Potonya, Keresztur, Rétfalu	67
1729. máj. 20. <i>Sumony</i> . Fil.: Bánfa, Szent-Gyenis	68
1729. máj. 20. <i>Kisasszonyfa</i> . Fil.: Gylvánfa, Ozd, Kis-Telek, Tisény	70
1729. máj. 22. <i>Göröcsöny</i> . Fil.: Baksa, Regenye, Ócsárd, Kisdér	72
1729. máj. 23. <i>Szent-Király</i> . Fil.: Szent-Gál, Szent-Iván, Rugasd, Gerdi, Bagota, Varjasd, Velin, Bicsérd	73
1729. jún. 25. <i>Szalánta</i> . Fil.: Bosta, Szüke, Malom (jún. 23.), Keszü (jún. 25.), Kökény, Szilvás, Pogány, Németi és Szükid	75
1729. jún. 24. <i>Babarcz-Szöllős</i> (Bodony)	77
1729. jún. 26. <i>Siklós</i> . Fil.: Nagyfalva, Szentmárton, Gyűd (jún. 26.)	78
1729. jún. 28. <i>Beremen</i> . Fil.: Petárda, Kassad, Bolmán, Turjanecs	80
1729. jún. 29. <i>Lucs</i> . Fil.: Baranyavár, Monostor, Benge (Binga)	81
1729. júl. 2. <i>Tarda</i> (Dárda). Fil.: Lascafalu	83
1729. júl. 5. <i>Isip</i> . Fil.: Vörösmarton, Márok, Batina, Darás, Bodolya (júl. 5.), Dályog (júl. 5)	84
1729. júl. 7. <i>Narad</i> . (Nyárád)	86
1729. júl. 8. <i>Mohács</i>	87
1729. júl. 10. <i>Szekcsu</i>	89
1729. júl. 11. <i>Himesháza</i>	92
1729. júl. 15. <i>Kátol</i> . Fil.: Szellő, Szentertszébet (júl. 14.), Olasz, Hidar, Belvar, Nyomja	93
6. Néhány szó a pécegyházmegyei licentiatatusokról	96
7. Körlevelek.	102
8. Irodalom.	105

DOMSICS MÁTYÁS
EGYHÁZLÁTOGATÁSA
(CANONICA VISITATIO)
BARANYÁBAN 1729-BEN

IRTA

MERÉNYI FERENC

1939

DUNÁNFŰL PÉCSI EGYETEMI KÖNYVKIADÓ ÉS NYOMDA R.-T. PÉCSETT